

DOM IN SVET

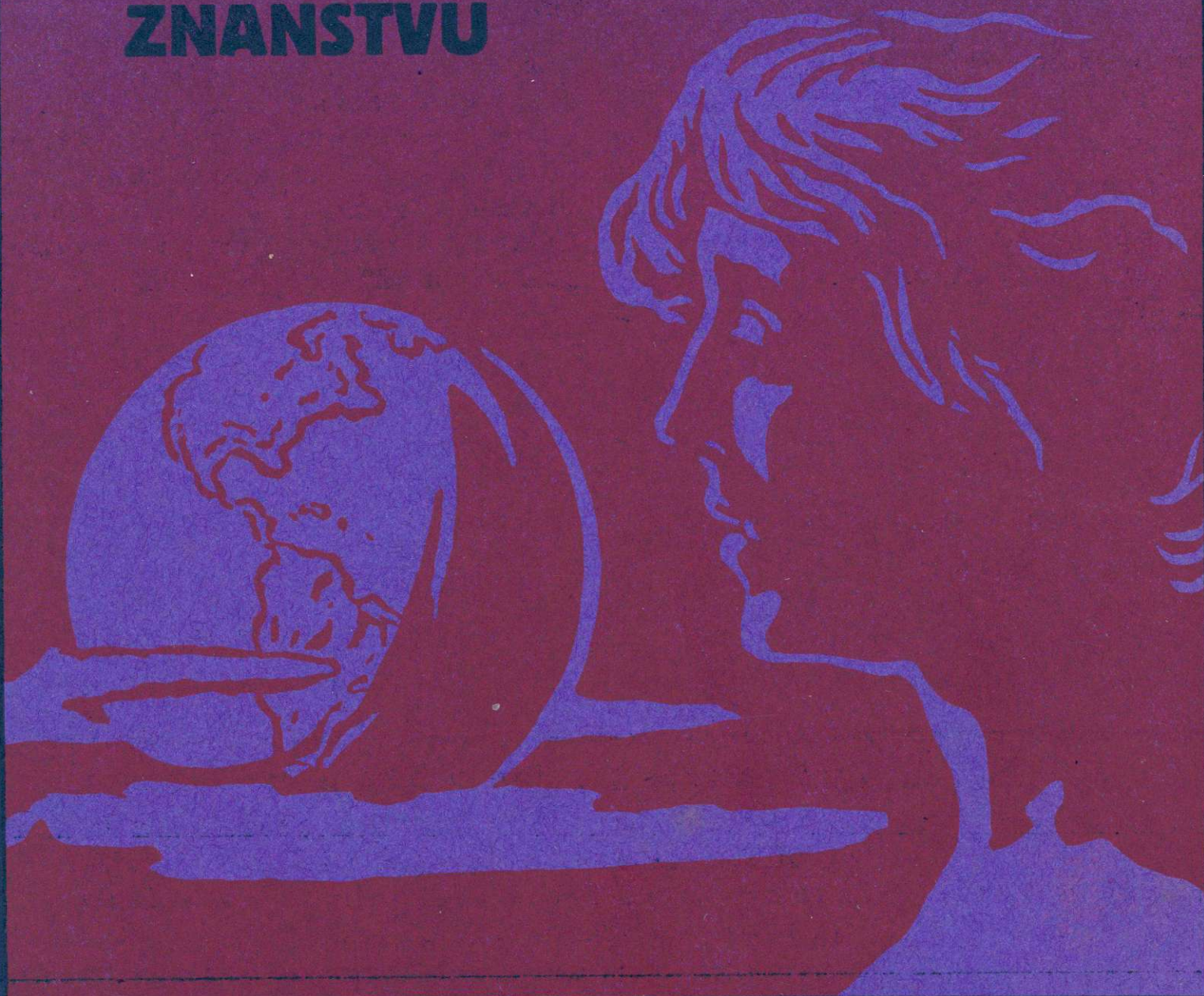
XXIV

ŠT. 2

1911

LEPOSLOVJU
ZNANSTVU

VSEBINA.

Stran	Stran
Sošolci. Povest. Spisal dr. Franc Detela. (Dalje) 45	Z doma v domovino . . . Spisal Fr. S. Finžgar 62
Samotarjeva ljubezen. Zložil Gregor Koritnik 52	La Divina Commedia. Prevel in razložil dr. Jos. Debevec. (Dalje) 69
V jutranji zarji. Zložil Silvin Sardenko. 52	Staro in novo o ljudskem štetju. Sestavil dr. Vinko Šarabon 71
Ajdovski Gradec. Spisal dr. Jos. Tomi- šek. (Konec) 53	Ob oknu. Zložil Vekoslav Remec 74
Poezija in proza. Zložil Vekoslav Remec 57	Obiski. Iz življenja in delovanja naših umet- nikov. Spisal Izidor Cankar. (Dalje) . . . 75
Upsala. Potopisna črtica. — Napisal dr. Ivan Knific 58	Književnost 78
Rekonvalescent. Zložil G. Koritnik 61	Mladim literatom 81
Na oceanu. Zložil G. Koritnik 61	To in ono 82

Slike.

Družinski prepir pred mirovnim sodiščem. V. G. Makovski 45	Oton Župančič 75
Vojni ples. P. Ivanovič 49	† Zrakoplovec Rusjan 79
Ramzes II. 56	Gučkov, predsednik ruske gosudarstvene dume 80
Vseučilišče v Upsali 58	Dr. A. Karlin, škof tržaško-koperski 82
Amonov tempelj v Karnaku 65	Giovanni Schiaparelli 83
Zima v Kamniških planinah. Fot. Bogumil Brinšek 72	Od zemlje razsvetljena pokrajina na mesecu . 84
	„Martovi kanali“ 84

„Dom in Svet“ izhaja 25. dne vsakega meseca.

Urednika: **dr. Mihael Opeka** za leposlovje, **dr. Evgen Lampe** za znanstvo in ilustracije. —

Založnik in lastnik: **Katol. Bukvarna.** — Tiska **Katol. Tiskarna** v Ljubljani.

Naročnina: 10 K, za dijake 7 K, za Ameriko 3 dolarje, za Italijo 13 lir, za Nemčijo 11 mark. Sprejema lastništvo in upravnštvo v Katoliški Bukvarni.

DRUŽINSKI PREPIR PRED MIROVNIM SODNIKOM

V. G. MAKOVSKI

Sošolci.

Povest. Spisal dr. Fr. Detela.

(Dalje.)

II.

Janko Cvetež se je zdel odnekdaj sam sebi najplemenitejši človek in kakor ustvarjen, da trpi in prenaša krivice hudobnega sveta. V priliznjeno žalost utopljen je že kot deček pisano gledal sestro Zoro, ki je živela tako zunanje, tako rada pomagala materi v kuhinji ali pri šivanju, tako zvesto čepela nad svojo šolsko knjižico, se veselila šole, veselila počitnic, veselila, če je bilo lepo vreme, in veselila tudi dežja in snega. Ta vedna zadovoljnost se je zdela Janku neznosno otročja. On, ki je premišljeval samega sebe, ni bil nikdar zadovoljen. Šola mu je presedala; doma se je dolgočasil; delo ga je navdajalo z nejevoljo, ker ga je odvajalo od življenjske naloge, razmišljanja samega sebe. In ravno to razmišljanje mu je z vedno novimi razlogi dokazovalo, kako da je nesrečen. Primerjal se je z vrstniki, primerjal z odraslimi, primerjal z otroki; vsi so se mu zdeli srečnejši. Oče je bil nižje vrste uradnik, in starša sta imela hišico v predmestju. Zakaj ni oče višji uradnik, kakršni so drugi! Zakaj ni hiša večja

in lepša! Zakaj ne stoji na Glavnem trgu kakor toliko drugih hiš! Starša sta se mu zdela vseh teh neugodnosti vsaj sokriva, in njuna brezskrbnost v tem oziru se je zdela njemu brezobzirna in ga je napolnjevala z bridko nezadovoljnostjo. Kako pa! Ravno on mora biti sin malega uradnika in skromnega hišnega posestnika in živeti v tistem srednjem stanu, ki nosi vse neprijetnosti višjih in ne uživa nobenih ugodnosti in svoboščin nižjih stanov. Kako prosto postopajo otroci siromakov po ulicah od jutra do večera, brez nadzorstva! Ti vidijo vse, slišijo vse in so povsod zraven, kjer se kaj zgodi; on pa mora tičati doma pri knjigah. Če pa gre na izprehod, ga zmeraj gleda oče ali mati, včasih tudi oba, in celo sestra pazi nanj, kako da se vede. Ali se tako uživa mladost? Janka so jezili tudi v šoli otroci premožnejših in ubožnejših staršev. Oni so se bahali s svojimi veselicami, zabavami, izleti, kakršnih se Janko, kakor se mu je zdelo, ni nikdar udeležil; ti pa, ki so se komaj enkrat na dan do sitega najedli, so prešerno govorili, kako da so se kopali, lovili ribe, nastavljali ptičem, hodili pred vojaško godbo. Oh,

Janka pa niso pustili, da bi koračil pred vojaško godbo! Ali ni to pasje življenje?

Svojo nezadovoljnost z drugimi ljudmi pa bi bil Janko še prenašal; z večjo bridkostjo je čutil, da tudi drugi niso zadovoljni z njim, da ga nimajo radi. Kolika krivica se mu je godila! Seveda je njegovo govorjenje neprijazno, žaljivo; a kaj more on za to! Tak je njegov temperament. Njegovo vedenje je moški ponos, ne odljudnost. Oh, da ne vidijo ljudje njegovega blagega srca! Tako jih vara grenka lupina, ki skriva in zaklepa sladko jedro. A če že vrstniki ne znajo ceniti njegove zlate duše, bi jo morali poznati vsaj starši. A tudi ti imajo rajši sestro Zoro ko njega. Ali je to prav? Vse otroke bi morali starši enako radi imeti ali vsaj boljšega bolj ljubiti. Kdo pa je boljši od njega! Ali ima sestra kakšno zaslugo, če pridno šiva in kuha, če se rada uči? Saj jo vendar veseli delo in učenje. On pa, on, ki hodi tako nerad v šolo, in vendar hodi, ki se tako boji vsakega dela, in se ga semtertja vendar loti, on bi bil vreden hvale in priznanja. A kje ga bo dobil, ko ga niti doma ne najde! Koliko vrstnikov je imelo boljšo hrano, koliko lepšo obleko! Kdor pa je imel slabšo, ali ni bil tudi na dobrem, ker mu ni bilo treba tako paziti nanjo kakor njemu? In kako so se nekateri učili, kako znali v šoli! Častihlepni prizadevljivci! Janko jih je zaničeval in jim prav iz srca privoščil, če jim je katerikrat izpodletelo. Sploh ni maral on za nikogar, kdor ni znal manj od njega. Te siromake pa je imel rad, te je miloval in tolažil, preverjen, da kaže s preziranjem višjih in čišlanjem nižjih blago srce in demokratskega duha. Zatorej je bil tudi hud, če je učitelj kakega učenca hvalil; zdelo se mu je, kakor da bi grajal njega. Doma pa je rajši stokal, nego se učil, ker se je tako bolj smilil staršem in sestri, ki so ga tolažili in mu pomagali, kolikor so mogli, in se jezili na hude učitelje.

„Oh, deklicam se godi dobro,“ je vzdihoval časih, „ker se jim ni treba učiti pol življenja.“

In vendar ni imela Zora nič manj učenja, drugega dela pa mnogo več; zakaj Janko se je znal s tem, da ni bil z učenjem nikdar pri kraju, spretno umekniti vsakemu drugemu opravku. Hkratu je sklepal iz tega žalostnega dejanstva, da ni nadarjen za šolske predmete. Kako lahko se uče drugi; on pa se mora le ubijati.

V gimnaziji je moral ponoviti Janko prvi in drugi razred; tako ga je preganjala usoda, ki so ji pomagali profesorji.

Da bi imel sin nekoliko pomoči in bodrila, sta vzela starša na stanovanje Ivana Balanta in Josipa Narobeta, ki sta bila v drugem razredu došla svojega tovariša.

Od vsakaterega bi se bil Janko lahko mnogo naučil. Josip je imel oko in uho dovzetno za gosposke posebnosti; kar je videl in slišal, je znal spretno posneti; nosil se je elegantno, nastopal dostojanstveno, govoril slovesno, da se mu je iz srca smejala Zora in se iz srca žalostil ubogi Janko. Ivan je bil pameten vsakdanji človek, ki se ni oziral ne na Janka, ne na Josipa, a se sporazumno z Zoro dobrodušno zabaval o posebnostih tega in onega. Balant in Zora sta se zdela drug drugemu nekako vzvišena nad malenkostno ničemurnostjo onih dveh; zato sta vselej, kadar je prišlo mali družbi kaj navzkriž, držala skupaj, in niso ju motile ne lepe besede Josipove, ne jokava sitnost Jankova. Z leti je raslo sporazumevanje in prijateljstvo, in skrbna mati je rada omenjala, da dobi hišo enkrat hčerka Zora, ki dela in pomaga doma in ne prizadeva toliko stroškov kakor sin Janko.

Nekako v četrti šoli pa so začele Janka zanimati knjige; ne šolske, ampak druge, ki mu jih je izposojal neki součenec, in ne Homer in Shakespeare, kakor bo morebiti pozneje katerikrat Janko bahal. Oče in mati, ki nista vedela, kaj da bere sin, sta se veselila neznane pridnosti. Janku pa je začel rasti ugled med součenci. Kolikor manj je namreč vedel o šolskih predmetih, toliko več o drugih, in ker je govoril o onih prezirljivo, o teh važno in skrivnostno, se je zazdel vsem pameten in napreden človek. Saj za matematiko tudi marsikak velik mož ni maral in marsikdo drugi, ki se je pozneje proslavil, ne za grščino; Janko pa ne za to, ne za ono.

Sadov Jankove marljivosti ni več čakala mati. Na smrtni postelji je še prigovarjala sinu, da naj ostane tako priden; in ko je bila še poskrbela, kar je bilo za pogreb treba, in naročila soprogu, da naj ob svoji smrti zapusti hišico hčerki, ki si ne more tako lahko priboriti samostojnosti, je umrla.

Po materini smrti je prevzela Zora gospodinjstvo. Njena teta, sladičarica in jako odločna ženska, pa je rekla, da ni to vse skupaj nič, da si mora pri-skrbeti Zora sama svoj kruh, da ji ne bo treba pozneje čakati na moža ali pa se zanašati na ljubeznive sorodnike. Dokazala je, da nese sladičarna več ko šivanje, in vpeljala Zoro v svoj obrt.

Balant in Narobe sta se preselila na drugo stanovanje; vendar pa nista pretrgala prijateljskih vezi z Jankom in Zoro. Marsikak večer jih je našel vse skupaj v važnih razgovorih. Zora se je čudila čimdalje nenavadnejšim nazorom Jankovim o življenju, pritrjevala natihem Ivanu, ki jih je tako mirno deval v nič, in se smejala Josipu, ki je tako lepo govoril in tako malo povedal. Iz živahnega prijateljstva med Ivanom in Zoro se je razvijala prijazna zaupljivost in boječa naklonjenost, ki je v Zorinem srcu stra-

homa čutila rastočo razdaljo. Oh, bratstvo in enakost med ljudmi, otročje sanje in lepe besede! Komur bi bile res pri srcu, bi se poniževal in ne poviševal. Ivanova modrost se ji je zdela nekako tako poviševanje. Zakaj ne govori z njo več tako prisrčno, zakaj se vede tako hladno, zakaj pozdravlja tako slovesno! Kmalu se bodo razleteli vsi trije, ta na Dunaj, oni v Gradec, tretji bogve kam in odtam pripeljali s seboj vsak svojo ponosno tujko, ki bo vihala nos nad ponižnimi domačinkami.

S takšnimi mislimi pa je Zora bratu Janku delala krivico. Ta ni kar nič mislil na tujino. Začel je namreč, zapeljan po slabih zgledih, pisateljevati, in ker so ga pri tem poslu šolski predmeti samo ovirali, je premišljeval, kako bi se jih odkrižal. Dokler je živela mati, bi se to ne bilo dalo izpeljati; dobrotljivemu očetu pa se je ubogi sin bolj smilil. Ta je trpel z njim vred, kadar ga je videl potrtega in poslušal mile tožbe, kako da je v šoli ves njegov trud brez uspeha. Nagovarjal ga je, daj naj odide na drug zavod, kjer ga ne bodo preganjali učitelji. A kaj bi to pomagalo Janku, ko bi se moral na drugem zavodu tudi učiti, istih predmetov učiti. Oče je hodil prosit in popraševati učitelje, ki so mu napravljali prave roditeljske večere. In kako perfidno so odgovarjali. Vsak je rekel, da bo Janko izdelal, če se bo pridno učil. Kaj se to pravi: če se bo pridno učil! To ve Janko sam, tega mu ni treba praviti. Naravnost naj bi se reklo, da bo izdelal ali da ne bo. Potem bi bil on najasem. V prvem slučaju bi se mu ne bilo treba učiti, v drugem bi lahko obupal in bi bilo učenje tudi odveč. Toda ne! Vse le pogojno. Za takšna pojasnila ni treba profesorske modrosti.

Z obupavanjem je pripravljala Janko očeta na izstop iz šole, čim bolj se je bližal konec šolskega leta, čim pogojneje so se glasila pojasnila učiteljev. Da bi namreč zaostal v razredu za Ivanom in Josipom on, ki je oba tako visoko nadkriljeval, to se mu je zdelo neznosno, takšne sramote ni hotel nakočiti očetu.

Ta se je vdajal polagoma sinovim prošnjam in nagovarjal mladeniča, da naj bi se poprijel kakšnega obrta ali trgovine. Te čudne nasvete je sin odločno odklanjal. Pravih razlogov ni navajal, ker so se mu zdeli presveti; tožil je le, da je žalibog že prestar za takšna dela. Prej, prej bi mu bili morali pokazati starši pravo pot k sreči; kaj so ga silili v zavod, ki mu ne more dati tega, kar on pričakuje! Tako srečna in zadovoljna je Zora! Seveda, ker ji ugaja stan, ki si ga je izbrala. Ali ugaja njemu gimnazija! Oče je bil ves nesrečen, ker je neizrečeno ljubil svojega sina. Saj je bil pa ta tudi tako blagega in mehkega srca. Kolikrat se je razjokal pred njim! In

skoraj vsak dan ga je poprosil kakšne podpore. Ali se je že Zora katerikrat tako razjokala in tako milo prosila? Ta je možka in nima tako blagega srca. Sin postane morda tudi še slaven mož; kaj pa hčerka!

Dasi namreč ni odobral oče sinovega pisateljevanja, natihem mu je vendar ugajalo, kadar je prinesel sin domov kakšne novine in povedal, da je ta in oni članek on spisal. In nekatere novine so rade sprejemale te prvence, kakor ima marsikak mojster rajši deset vajencev ko enega samega pomočnika.

Odločilne važnosti za Jankovo življenje je bila prva nagrada.

„Danes pojdetta z menoj,“ je dejal on nekega dne Ivanu in Josipu in porožljaj s par kronami v žepu; „danes se mi je izplačal honorar, šest kron.“

Začeli so se posvetovati, kam da bi šli, ali v Šiško ali na Posavje.

„V kavarno pojdemo,“ je odločil Janko, ki se mu je zdela kavarna huje prepovedana kot Šiška in Posavje. Kupil je smotčic in peljal resen in odločen tovariša, ki sta se plaho ozirala po ulicah gor in dol, v tajnomračne prostore predmestne kavarne.

Marker je poizkušal z nekakšno neprilično zaupljivostjo omalovažiti naše fante; toda Josip ga je z obrazom in z roko zavrnil v meje pristojnosti. Prijatelji so pili črno kavo, pušili smotčice, pregledovali ilustrirane liste in sanjarili, kako prijetno bodo živeli, kadar bodo smeli posedati po kavarnah brez strahu in pušiti tudi po glavnih ulicah. Govorili so malo in tiho, ker so jim misli naprej in naprej iz kavarne uhajale v šolo in domov in je strah zapiral radosti sapo.

„Ti, plačaj!“ je dejal Ivan Janku.

„Ampak, Janko,“ je pristavil poluglasno Josip, „dati moraš tudi napitnino za vse tri.“

„Nikar me ne uči!“ ga je zavrnil tiho in jezno Janko in plačal.

Ko pa so se odpravljali naši junaki iz kavarne, se je bližala po ulici usoda. In kdo si more misliti večje zlobe! Neizmerno je že bilo preteklo časa pred tistim trenutjem, ko so rinili Ivan, Josip in Janko iz kavarne, neizmerno ga poteka za njim; naj bi bili stopili oni katerikratkoli v tej neizmernosti iz kavarne, ne bi bili zadeli na svojega razrednika. In naj bi bil šel ta razrednik kadarkoli prej ali pozneje — vsa večnost je bila na razpolago — mimo kavarne, ne bila bi se pripetila nesreča. In koliko je drugih ulic v Ljubljani; koliko razrednikov na tem svetu! Izmed te neštete trume bi bil ostal vsak drug brez pomena za naše fante, ne glede na neizmernost časa in prostora, na katero bi se vendar tudi lahko zanesel človek. Zdaj naj pa še kdo govori o slepem naključju!

Taka premišljevanja so še bolj utrdila Jankovo prepričanje, da ga usoda preganja, namenoma preganja. Čemu pa je bil Janko sploh pozdravil razrednika! Ta bi se najbrž niti ne bil ozrl nanje, ko je Ivan še stal med vrati in Josip se še gledal v zrcalo. Toda prigojeno spoštovanje je bilo potegnilo klobuk z glave njemu in za njim Ivanu in Josipu, in razrednik se je ozrl. Janko je bral zlobo v njegovih očeh, Ivan ogorčenje, Josip neprijetno zavzetje.

„Kaj si se pa odkril!“ je karal Ivan. „Saj bi nas ne bil zapazil. Ampak najpametnejše bode zdaj, če gremo vsi trije k njemu in ga poprosimo, da naj nam odpusti.“

„Sram te bodi, Ivan!“ je dejal ogorčen Janko. „Ali smo otroci, da bi se jokali in prosili? Koliko poštenih ljudi hodi v kavarne! Paragrafi, ki nam jo prepovedujejo, so sami Geslerjevi klobuki. Kdor je Tell, se ne odkrije. Vsi za enega, eden za vse!“

Prijatelji so si segli v roke, da ne stori nihče nobenega koraka v tej zadevi. Ivan se je vdal nerad, Josip s tihim pridržkom.

Za prešernimi besedami pa so obšle Janka kmalu ponižne misli. Trpka čustva preganjane nedolžnosti so ga prevzela. Če ga že zdaj pisano gledajo učitelji, kaj bodo šele počeli, ko dobe nekakšno opravičenje krivičnega postopanja! Zaostati bo moral, zapustiti tovariše, ki ga tolikanj čislajo, in se uvrstiti med prešerne, vsegavedne pobaline, kjer si bo moral šele priboriti ugled. Oh, to prijetnost je bil že parkrat okusil Janko in ni si je želel zopet. Seveda, če bi se dal pregovoriti oče, da bi vzel nesrečnega sina iz šole, bi bila zadeva takoj rešena. A kaj, ko je tako trdosrčen, tako trdovraten! Ivan in Josip sta oba na boljem. Njima učitelji ne morejo do živega; oba se bosta izmuznila; on pa bo obvisel, on bo trpel za prestopke vseh treh. Zakaj se ne postopa enakomerno! Zavist se je oglasila v Jankovem srcu proti tovarišema, ki se jima bo prizaneslo in ki se bosta potem še rogala, ko bo on trpel. On se ozira v svoji plemenitosti na oba; onadva se brigata samo za sebe. Nesebična plemenitost trpi vedno, surova sebičnost pa se veseli. Čemu pa je on pravzaprav tak, da se vedno žrtvuje za druge? Ali ni tej plemenitosti primešane precej nespameti? Pamet, fant, pamet! Poskrbi nekoliko za sebe, kakor skrbe vsi drugi in zlasti Ivan in Josip! O, tadva je treba poznati.

Kratkomalo, Janko je sklenil, da pojde razrednika prosit odpuščanja. Naravnost ne poreče, da ga je kdo zapeljal, ker bi bilo to nekolegialno; ampak razrednik bo morda tako razumel.

Drugega dne je bila nedelja. Po šolski maši se je napotil Janko proti znanemu stanovanju. Ko je zavil v ulico, kjer je stanoval razrednik, je ostrmel,

ker mu je od drugega konca prihajal naproti Josip. Neprijetno srečanje! Menda bo vendar držal besedo ta lopov! si je mislil Janko. Pozdravila sta se nakratko, ker se je obema mudilo, in premerila ulico naglo v nasprotni meri. Nejevoljen je zapazil Janko na oglu, da se Josip tudi ozira za njim. „Na nikogar se ni nič zanesti,“ je vzdihnil in zavil okrog ogla. „Morda ga pa krivo sodim,“ se je oglasilo blago srce. „Morda pa ne bo snedel besede. Ampak sumničil me bo najbrž,“ je pristavil, „sumničil in natolceval. Hudobni ljudje hudobno sodijo.“

Janko se je bližal od druge strani svojemu cilju. Hvala Bogu, Josipa ni bilo videti. Zdaj pa hitro naprej in skrivaj v hišo! Dotle je šlo vse po sreči, si je mislil Janko, ki ni vedel, da nesreča, utrujena od preganjanja, samo počiva. Na stopnicah je srečal zopet Josipa.

„Razrednika ni doma,“ je dejal ta nazovni prijatelj in mu sporazumno pokimal. Janko ni odgovoril nič. Ogorčen se je obrnil in brez pozdrava ostavil verolomnega tovariša.

Doma pa se je razjokal Janko pred svojim očetom, izpovedal svoj greh, opisal grozne posledice, ki ga čakajo v šoli, in dokazal, da je boljše in častnejše, če izstopi prostovoljen, nego da ga zapode.

Oče se je vdal, in Janko se je posvetil z vso vnemo novemu poklicu. Hodil je po mestu in okolici, kjer se je dalo kaj doživeti, posedal po gostilnah in kavarnah, da bi kaj videl in slišal, in iz novin je zajemal modrost, kolikor je bilo treba za prevažni posel.

Pisateljstvo bi bilo pa tudi res prijetno delo, če bi ne bilo treba pisati. Sanjariti tja v beli dan ali v črno noč ugaja domišljiji, ki se ne pase rada v sponah hladnega razuma. Jankova domišljija pa je imela vrhutega to posebnost, da je gledala rajša v prešlost kot v bodočnost. Naslajala se je najrajša sadov, ki jih je bila že rodila, in preudarjala po cele dni, koliko priznanja da bi si že bila pridobila, ako bi ga ne dušila blede zavist. Tiste tolažbe namreč, da še ni bilo velikega moža, ki bi ga ne bila preganjala zavist, se človek hitro naveliča.

„Umreti mora zaslužen mož,“ si je dejal Janko v trpki samozadovoljnosti, „potem ga priznajo; potem ni nikomur več na poti. Za njegovo zapuščino pa se stepo založniki in uredniki.“ Na založnike in urednike je bil namreč Janko hud. Po pravici, ker niso znali ceniti biserov, ki jih je metal prednje. Celu zavrnilo so katerega; tako malo okusa in estetične sodbe imajo ti ljudje. Seveda bi se bil on maščeval najkruteje nad njimi, če bi sploh več ne vzel peresa v roke; toda pomisliti se je moralo, da uredniki in založniki niso ves narod; in za narod se piše. Da bi le ta

VOJNI PLES

P. IVANOVIĆ

narod ne bil ravnotako skop s hvalo kakor uredniki z denarjem! Ubogi pisatelj pa je zastran hvale odvisen od naroda, zastran denarja od urednikov. Žalostno.

Družba, kamor je zahajal Janko, je bila sicer zelo pisana, ampak nagajiva in zabavna. Tu so vlekli drug drugega, opravljali ljudi, reševali dnevne novice in presojali iz žabje perspektive znanstvo in umetnost, finance in politiko, cerkev in državo. Janko si je pridobil kmalu precejšen ugled. Zato se je tudi ponašal pred Ivanom in Josipom. Kadar sta šla tadva v šolo, ju je vabil on v gostilno ali v kavarno, in če ga nista poslušala, ju je opominjal, da naj se pridno učita in lepo vedeta, da ne prideta v razrednico. Kar se je tiskalo izpod njegovega peresa, na to ju je vestno opozarjal; prinesel je semtertja tudi kak izvod svojega spisa s seboj in poudarjal, koliko rajši da bero ljudje take kratke, lahke in vendar duhovite članke kot dolgovezne klobase, iz katerih je treba šele odmotavati zamotane misli. „Pisatelj mora misliti,“ je trdil, „ne bralec.“ Tožil je, da ima dela čez glavo, ker mu uredniki ne dajo miru; zmeraj le: Piši, piši!

Kadar pa se Janku ni spešilo delo, ga je prevzemala stara nezadovoljnost. Kakor je v prejšnjih časih hotel pisati, kadar se je bilo treba učiti, tako se je bil zdaj naveličal pisanja in rad bi se bil učil. Dozdevalo se mu je nekako, da pride na boben tudi pisatelj, ki več izdaja kot prejmlje. Srečna je štel zdaj Ivana in Josipa, ki jima odpira matura ves svet. Bogve kaj še postaneta tadva; on pa bo naprej delal tlako nehvaležnim rojakom, dokler ga ne zapuste pisateljske moči. Zdelo se mu je, kakor da bi ga že zapuščale. In kaj potem!

To je premišljeval tudi oče, ki se je doma sam kesal svoje slabosti proti sinu. Hči je bila v sladničarni pri teti, sin bogve kje. Zdaj se je videlo, kako pameten je bil očetov svet, kako nespametno sinovo početje. A naj je oče to količkaj omenil, takoj mu je oponesel sin, zakaj da mu ni izbil peresa iz rok, ko ga je zastavil za prvi spis. Kaj prepuščajo starši neumnim otrokom izbiranje stanu in poklica. Kako dobro se bo godilo enkrat drugim, ki so revnejših staršev otroci! Kako se lahko smeje sestra! Brezskrbna bodočnost ji je zagotovljena. Ona bo dobila po teti vse premoženje; in teta ima denar. Menda ji vendar ne bo zapustil oče tudi še hiše! Kaj je pa potrebuje? On, on bo brez strehe, kadar mu umrje oče; on ne bo vedel, kam položiti zvečer trudno glavo. In sestra, izučena krojačica, izučena sladničarica, dedična bogate tete, iztega roke že tudi po očetovi hiši in hoče izpodriniti tudi njega, siromaka, brata. Bridko je tožil Janko svoje gorje očetu in začel hkrati, od začetka postrani, potem vedno

določneje dokazovati, kakšna krivica da bi se zgodila njemu, če bi dobila hišo res sestra. On je vendar starejši, on sin, in spodobi se, da preide hiša očetova na sina, da ji ostane rod in ime.

Očetu so se zdeli sinovi razlogi uvaževanja vredni. Kako imenitno bi bilo, če bi stoletja in stoletja gospodarili v tej hiši na Poljanah Cveteži! In sin je res usmiljenja vreden. Ničesar se ni naučil; nič ne zna. Kako bo živel revež, če ne poskrbi oče zanj? Zori se res ne godi slabo. Sicer bi ne dajala tako lepih daril očetu in bratu za godove in praznike; sicer bi ona tudi tarnala, kakor tarna Janko, ki še ni nikdar ničesar podaril ne očetu, ne sestri. Siromak nima, nima. Zazdelo se je očetu, da Zori tudi ni tolikanj za hišo. Saj ga ni nikdar prosila, da bi jo zapustil njej, kakor ga prosi dannadan ubogi Janko. Ko je mati na smrtni postelji izražala svojo željo, ni bila Zora videti nič razveseljena, pač pa Janko užaljen. Če bo torej on ustregel prošnji rajne soproge, ne bo izkazal Zori, kakor se vidi, nobene posebne dobrote; Janko pa bo hudo udarjen.

Tako se je odločil oče, ki je pod sinovimi tožbami silno trpel in vidno hiral, da zapusti hišo Janku.

Ta sklep ni blagega Janka, kakor se je videlo, nič razveselil. Potožil je celo očetu, kako iz srca da želi, da bi živel on še dolga leta, in kako potrebno da bi bilo, da uredi takoj kak notar to zadevo; toda ne tako, da bi zvedela sestra; zakaj njo bi morebiti to bolelo, in njemu ne pripušča plemenitost srca in bratovska ljubezen, da bi jo količkaj žalil.

Tako se je natihem vse izvršilo, in Janka je samo še skrbelo, če ni preveč dote izgovoril oče svoji hčeri. Tako ni nobeno veselje na tem svetu popolno.

Očeta je napadla kmalu potem smrtna bolezen. Hči mu je stregla, kadar je imela kakšne ure proste, in ga tolažila s pogumno živahnostjo, tako da se je bolniku večkrat inako storilo, če se je spomnil svoje oporoke, da se je začel kesati in pomišljevati. A če je sinu kaj omenil o svojih pomislekih, je začel ta iznova tarnati. Ali ga res misli oče pustiti brez strehe, brez orožja v trdem boju za obstanek, siromaka, ki bo moral sedeti za tujo mizo, jesti grenki tuji kruh? Za nepreskrbljene otroke je treba skrbeti, ne za preskrbljene.

V težkem dušnem boju je umiral oče. S solzami v očeh je stiskal jokajoči hčerki roko, se opravičeval, kakor da bi jo prosil odpuščanja, in goreče naročal sinu, da naj bo pravičen in dober do svoje sestre, zapuščene sirote.

Ko je po očetovi smrti zvedela Zora, da je hiša bratova in njej izgovorjen nekakšen dolžni delež, je

pač zaihtela; ne, da bi očitala v srcu očetu krivico, ampak ker je umirala zdaj v njenih prsah živa nada, ki jo je tiho gojila toliko let, ki je oživljala skrivaj njeno pridnost in varčnost. „Oh, kaj se hoče!“ si je prigovarjala tolikrat, utrujena od nepretrganega dela, in se smejala svojim nespametnim mislim; „saj si moramo same kupiti ženine.“

Teta se je hudo jezila nad oporoko in naganjala nečakinjo, da naj jo izkuša ovreči; toda hčerki je bila sveta volja očetova, in tolažila jo je misel, da pač nihče ne ve, čemu da je dobro, kar se zdi slabo od začetka.

Janko seveda ni izplačal volila svoji sestri, prepričan, da se ji godi dobro. Ampak posestnik hiše, ta je siromak, ko ima na glavi vedna popravila, neznosne davke, nezadovoljne najemnike in večno skrb, če bo oddal stanovanja.

„Srečen, kdor nima hiše!“ je stokal Janko proti svoji sestri, tako da ga je ta, nejevoljna, čimdalje bolj puščala na miru.

„Še sestra ne mara za mene!“ je vzdihoval zdaj siromak, ki je pričakoval, da bo sestra njemu tudi tako gospodinjala kakor očetu in mu hkratu plačevala še stanarino za svoje stanovanje.

Tega pa se je naveličala sebična sestra. Preselila se je k teti in prepustila brata nemili usodi.

Sreča še, da se da na hišo narediti kaj dolga! To srečo je Janko dobro porabil.

Za vse pa denar tudi ni dober. Če se perutnina predobro krmi, ne nese kaj prida, in Jankova plodovitost je pojemala, ko je dobil denar v roke. Tem vestneje pa je proučeval življenje po gostilnah in kavarnah, po veselica in izletih. Seznanjal se je z meščani, katerim je imponiral kot pisatelj, s poduradniki, s katerimi je zabavljal čez uradnike, z bivšimi dijaki, med katerimi je oponašal profesorje in pripovedoval zgodbe svojih dijaških let. V teh zgodbah je igral on vedno junaško, učitelji navadno smešne vloge. Posebno pa so ugajali Janku trgovski potniki, ki so imeli toliko izkušenj, tako bujno domišljijo in vedno toliko dovtipov v zalogi. Kar je v tej družbi videl in slišal, to je vestno beležil. „Zdaj zbiram kapital,“ se je tolažil, če mu je vest očitala lenobo, „ki se bo visoko obrestoval. Iz knjig se življenja še nihče ni naučil. Kar se doživi, to se kristalizira v pesnikovi duši.“

Denar pa je pohajal, in kristalizacija se ni speshila, dve težavi, ki sta rodili novo nezadovoljnost. Skoz naočnice te nezadovoljnosti je gledal Janko in videl zopet vse krivice, vse nesreče, vse gorje tega sveta. Kako bi mogel biti zadovoljen človek, ki vse to vidi in čuti! Kdo pa vidi in čuti vse to živeje od pisatelja? In kako rad bi pisatelj vse to, kar vidi in čuti, ljudem dopovedal! Toda ne more in ne

more; pisatelj nikoli ne more doseči svojega ideala, in to je drugi vir njegovi in, kar je še bridkeje, tudi bralcev nezadovoljnosti.

Janku pa se je še prav posebno dozdevalo, da ne dosega svojega ideala, in obupaval bi bil, da ni dobival od časa do časa cvenkajočih dokazov pisateljske sposobnosti. Ti so ga tolažili poleg samozavesti, da učiš druge, ne da bi se bil sam kaj prida učil, da držiš v strahu umetnike in politike, uradnike in zasebnike, sploh ves svet razen uradnikov in založnikov. Če bi le ne bilo toliko uma-zane konkurence na tem polju! Dandanes že vsak pisari. Država bi morala to po pameti omejiti ali pa vzeti sama v roke razpečavanje izdelkov in dostojno plačevanje pisateljev. Zahteva, da bi se morala dokazati usposobljenost, se mora seveda odkloniti, ker je umetnost prosta; ampak tiste divje pisatelje, ki jim je ta sveti poklic samo postranski posel, tiste tihotapce na polju prosvete bi morala država ugnati. Zakaj preganja zakotne pisarje? Zakaj ne tudi zakotnih pisateljev! Na primer Ivan in Josip. Zakaj pišeta tudi tadva! Zakaj se ne držita svojega posla; kaj segata v tujo posest! Seveda, jurist mora biti povsod prvi, jurist je sposoben za vsako delo. Po Jankovem mnenju pa ni mogel biti dober jurist hkrati dober pisatelj in narobe; zlasti Josip Narobe, ki je kazal v mladih letih tako malo duhovitosti. Nikogar ni tolikanj obdarila narava, da bi se izkazoval na več poljih.

Ivan in Josip sta Janka zaraditega tako jezila, ker se je on kot pisatelj vedno primerjal z njima in ker si je bil toliko časa natihem trdil, da ju nadkriljuje, da je začel že sam dvomiti. Kadar je slišal, da je naredil Ivan ali Josip kakšen izpit, se mu je vsililo hitro vprašanje, če ju še nadkriljuje, kakor če bi od izpitov zavisela pisateljska slava. Treba je pa še pomisliti, da je imel Janko, dokler je bilo kaj denarja pri hiši, zveste prijatelje, ki so proti njemu hvalili vedno le Ivana in Josipa kot izborna pisatelja. Takšni so prijatelji! O, Janko jih je poznal in jim zrl v dno zavistne duše. Čemu pa je bil pisatelj! Zato je tudi večkrat preudarjal, kako da bo občeval z Ivanom in Josipom, da bi se tadva ne prevzela, ampak da bi spoznala in čutila, da ju on nadkriljuje. Če namreč slepita tadva prijatelja sama sebe, jima bo treba odpreti oči.

Za sestro se je Janko le toliko menil, da se je povabil semtertja k njej na kosilo ali na večerjo. Zdela se mu je namreč sestra zavistna in nevhvaležna. Nobene pohvalne besede o slavnem bratu ni čul iz njenih ust, dasi je bil preverjen, da se ponaša ona z njim, da pove gotovo vsakemu znancu, da je Janko njen brat. In takega brata res nima vsaka sestra. Ona pa nič; kakor da bi se umeval tak brat

samobsebi, kakor da bi ne bil poseben dar neba, za katerega mora biti človek hvaležen. Kolikrat je napeljeval on pogovor na svoje delovanje, na priznavanje od vseh strani, na nagrade, na slavo v življenju in še večjo po smrti, ko bo utihnila zavist tovarišev, zloba kritike, skopost založnikov! Sestra se je delala neumno. Ali mu zavida tudi ona veljavo, ki si jo je bil pripisari? Samo to ga je vedno izpraševala, kakšno službo da si misli preskrbeti. Kakor da ne bi imel že najlepše na tem svetu, kot svečenik domovine, zastavnik prosvete, klicar svobode!

Ampak dobro se je godilo tej sestri. Teta ji je bila prepustila svoj obrt, in ko je umrla, še nekaj denarja, ki bi ga bil Janko bolj potreboval in kakor se mu je zdelo, bolje obrnil. Takšne so tete! Če jim ni človek vedno za petami in se jim venomer ne klanja, ga pozabijo. Če pa je že teta Zori zapustila svoj denar in storila njemu takšno krivico, ali pa ni

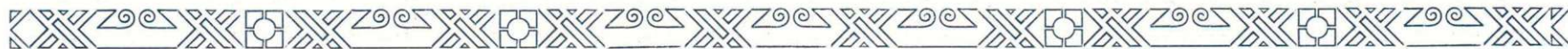
bila Zora moralno zavezana deliti z njim, z bratom, ki je bil potrebnejši od nje? On seveda ni delil z njo po očetovi smrti. Toda ali je bila ona potrebna? Ali ni bila marveč njemu sveta dolžnost spoštovati voljo in oporoko očetovo?

Takšne krivice so se godile Janku, ki ni storil nikomur nič hudega. Ali se ni smel imeti po pravici za boljšega in plemenitejšega od drugih?

Zora pa ni imela ne časa, ne veselja, da bi premišljevala, ali je boljša ali slabša od drugih. Čez teden delo, ob nedeljah nekoliko počitka, to je bilo njeno življenje. Ponos ji je budila zavest, da ni odvisna ne od dragega brata, ne od ljubih sorodnikov.

Cvetoči obrt ji je bil že privabil par snubcev; toda za nobenega se ji ni ogrelo srce, ki je čakalo nekoga drugega. „Dokler ne izgine zadnje upanje,“ si je dejala, „bom čakala, in kakor bo, tako bo“. Da bi le te nespametne nade in strah in dvom ne nadlegovali tolikanj tudi delavnega človeka!

(Dalje.)

Samotarjeva ljubezen.

Zložil G. Koritnik.

Ljubim te, ljubim, trepečejo ustne drhteče,
v sanjah nemirnih te iščejo željne oči;
zlati otrok moj, pesem ljubezni in sreče
nosi me k tebi na krilu molčeče noči.

Daleč od tebe osamljena moja je koča,
daleč v pustinji, kjer ljudstva ne moti me krik,
prazen je dom moj, ljubezen ostavljena vroča,
v žalost pogreznjen, brez žrtve je moj žrtvenik...

O hrepenenje, poslednji žar mojega dneva,
silno, veliko si, večje kot moje gorjé —;
Golgota moja beži pred teboj, izgineva,
ti, hrepenenje, se dvigaš ponosno iz nje!

Silno, veliko izraslo iz moje si boli,
jako, mogočno si, da ne podere te svet —
srečo mi vračaš, ki nisem je vžival nikoli,
tiho ljubezen mladostnih, pozabljenih let!

V jutranji zarji.

Zložil Silvin Sardenko.

Odkrij se! Jasno čelo v svet!
Po polju hodi zlati kralj,
po polju hodi božji dan,
poslan iz sinjih dalj.

Poklekni tja na rosna tla!
Po polju dihi vejejo;
nemara božji angeli
čez stvarstvo spejejo.

Odpri srce! Povzdigni glas!
Nebo se nad teboj žari;
prihaja milost jutranja,
odpri srce, odpri!

Ajdovski Gradec.

Spisal dr. Jos. Tominšek.

(Konec.)

II. Glavni viri o Ajdovskem Gradcu.

1. Največji zgodovinar Kranjske, Valvasor, se je v svojem velikem delu baš za Bohinj premalo zavzel; Ajdovskega Gradca nikjer ne omenja. Dobro pa mu je znano, kar je izvun Bohinja. Tako poroča (v „Ehre . . . Krain“, IV. zvez., 22. pogl., str. 567) o dveh prastarih „ajdovskih“ gradovih pod Belšico pri Javorniku ter o 300 starih grobovih z mnogimi napisi vrhu Belšice. Te grobove je v Valvasorjevem času (1681) hotel dr. Janez Petermann preiskati. Komaj pa je delavec zasadil lopato v tla, tako poroča Valvasor sam, je začelo ob vedrem nebu strahovito bliskati in grmeti, tako da sta jo doktor in delavec hitro odkurila! Na isti čudežni način je mnogo pozneje (1831) prepodila nevihta zopetne raziskovalce.¹ Ni se pa dal preplašiti tretji raziskovalec dr. Šmid. On je pretaknil vso Belšico in dognal, da sicer na vrhu ni nikakih grobišč, da pa so pri tkzv. „Jezercu“ in v Medjem Dolu zgodovinska tla; ondi se je našlo že precej starin. Preiskal je tudi skalnati špik „Ajdinjo“ pri Mostah, kjer je po narodni pripovedki še dandanašnji grad, ki vanj vodijo skrita železna vrata. To je sicer bajka, a visoko gori v skalah je Šmid res našel prirodno jamo, ki jo je človeška roka pripravila za gradišče-pribežališče; železna vrata, ki so grad zapirala, služijo zdaj nekemu mlinarju v Mostah, da zapira svoje skladišče! Ta grad je najbrž eden izmed omenjenih Valvasorjevih; njegova zgodovina sega gotovo daleč v davnino, ne le v turške čase (okoličani ga imenujejo „turška hiša“). — Ta odkritja je dognal dr. Šmid.² Izraze „ajdovski“, „grad“ srečavamo torej tudi tu.³

O Bohinju, žal, nimamo podobnih podatkov in raziskovanj. Za leto 1120. je sicer izporočena ustanovitev samostana v Bohinju, z imenom „Cruskilach“, a nihče še ni dognal, kje naj bi bil ta samostan stal; dr. Mencinger⁴ misli, da je ustanovitev ostala

¹ Dimitz, Gesch. Krains I. 22.

² „Das Geheimnis der Belšica“, Laib. Zeit. 1. avg. 1908.

³ Pri Mokronogu so „Ajdovske Jame“. Dimitz, Gesch. K. I. 69.

⁴ Lj. Zvon 1883, 22. — Drugi tozadevni citati — ki jih mi ne bomo ponavljali — se dobe v: Illyr. Blatt 1821, str. 47, Mitth. d. hist. Ver. f. Krain 1863, str. 38, in pri Dimitzu, G. K. I. 164. — Samostan so ustanavljali Briksenski škofje, glavni lastniki v Bohinju.

sploh le na papirju. Ime je pač slovansko; izvajajo ga od „hruške“ (Pirnbaum, ad Pyrum). Zanimivo pa je, da se že tu navaja ime Bohinj kot praedium Uochina.

2. Ko so v drugi polovici 18. stol. Bistriški plavži prešli v last Zoisov, najprej najbrž v last Mihaela Angela Zoisa, očeta Zigmunda Zoisa barona Edelsteinskega (Illyr. Bl. 1821, str. 60), so se pričeli tudi domači (recimo Ljubljanski) krogi zanimati za Bohinjske krasote, osobito še, ko se je ob Savici l. 1807. postavil spomenik nadvojvodu Ivanu, ki je bil tudi te kraje posetil. Odslej je imenitna gospoda rada delala izlete v Bohinj in ni je bilo sram, se kar javno ondi na kamnu ovekovečiti. Vestni in brskavi zgodovinar Franc Ksaver Richter je nekatera teh imen prepisal in jih — objavil!¹ L. 1814. je Bohinj posetil n. pr. Matej Ravnikar, l. 1817. Jakob Zupan, l. 1819. mnogo odlične družbe, n. pr. škof Gruber in grof Auersperg.

Temeljne važnosti za nas pa je izlet in obenem študijsko potovanje že navedenega profesorja Richterja² v Bohinj, l. 1820. (letnico si zapomnimo!). To potovanje je prihodnje leto sam popisal.³ Dne 21. avgusta 1820 je odrinil z Bleda, je videl „Babje zob“, „stengah“, „oberne“, „Nomejn“, je občudoval Bohinjske hišne stavbe, nališpane z živimi cvetkami, in je dospel v štirih urah do Bistrice. Iz Bistrice, tako nadaljuje Richter doslovno, „machten wir einen Ausflug auf einen nächst Feistritz gelegenen Hügel, den die Bewohner des daran

¹ Illyr. Bl. 1821, str. 69.

² Franc Ksaver Ivan Richter je bil v prvi tretjini 19. stol. najdelavnejši zgodovinar za Kranjsko. Rojen je bil 18. avg. 1783 pri Opavi, umrl je 24. maja 1856 na Dunaju. L. 1806. je bil posvečen v duhovnika, a se je, službujoč izprva v samotnih gorskih krajih, vrgel na zgodovino in jezikoslovje, tako da so mu že l. 1808. podelili stolico zgodovine in zemljepisja na gimnaziji v Brnu; l. 1815. pa je prišel kot profesor svetovne zgodovine na licej v Ljubljani. Tu se je prav razvil; študiral je arhive (stanovskega je uredil), stikal je po deželi za zgodovinskimi viri, poskusil se je tudi kot beletrist, je urejeval nekaj časa Laibacher Zeitung in „Illyr. Blatt“, čigar pravi utemeljitelj je bil on, in je spisal veliko število razprav in člankov. Od l. 1825. do 1844. je bil vseučil. bibliotekar v Olomucu in je nato stopil v pokoj. Njegovo srce ga je vedno vleklo v Ljubljano. „Mit besonderer Liebe hing er an Krain, wohin ihn eine nie zu stillende Sehnsucht zog“, pravi o njem Wurzbach.

³ Illyr. Bl. 1821, št. 15, z dne 20. aprila, str. 61–62.

liegenden Dorfes Bitnach (Witnach) Gradez oder Heidouski Gradez (einen Heidenberg) nennen den ich aber lieber Römerberg taufen möchte. Er beherrscht so zu sagen das ganze Wocheiner Tal, und liegt gleichsam in der Mitte desselben, also daß wer immer in alten Zeiten Herr von der Wochein war, diesen wahrhaft militärischen Punkt nicht unbenutzt lassen konnte“. „Ne motim se pač,“ pravi Richter nadalje, „da je bila tu nekdanj rimska stražnica, ki so jo v dobi ljudskega preseljevanja severni barbari razrušili. Dasi je grič vsevpred s travo in z grmovjem porasel, vendar ni treba globoko kopati, da naletimo na sledove zidovja, na razbito opeko in obsekane kamne, ki so pač težko ostanki srednjeveškega gradiča; sicer bi bile razvaline bolj pri vrhu.“ Nadalje poroča Richter, da se je v jamah Babne Gore našlo precej rimskih novcev in celo male ponve za topljenje železa, ki imajo čisto posebno obliko. Pisec sam je imel nekaj bakrenih novcev, ki izvirajo iz Babne Gore. — Ako se uvažuje, tako konča Richter, da je bil v starih časih promet med Kranjsko in med Tolminom zelo živahen, potem se nam ne zdi neverjetno, da je stal na gričku rimski stolp z rimskimi vojaki, ki so stražili vhode; morda so tu tudi delovali rudarji.

Leta 1820. je torej našel Richter ime Ajdovski Gradec kot navadno narodno nazivanje, in stare ostaline so bile na njem ohranjene v očitnih sledovih; potemtakem celih 16 let prej, preden je izdal Prešeren svoj Krst! Nikakega dvoma ni, da je Prešeren, ki je bil zvest podpornik Illyr. Blatta, čital Richterjev opis Bohinja in Ajdovskega Gradca; da je posetil Bohinj, nam je tudi izporočeno¹; storil je to pač kot ožji domačin, morda tudi kolikor-toliko vsled Richterjevega popisa.² Imena in dejstev Prešernu ni bilo treba izmišljati.

3. Na Richterjeva izvajanja se nanaša Henrik Costa v svojih „Reiseerinnerungen aus Krain“ l. 1848. Na str. 179 se spominja najprej Zoisovih plavžev v Bistrici, potem pa pravi: Črno Prst (zherna perft) posečajo botaniki, zgodovinarja pa vabi grič „haidovski gradez“ pri vasi Bitnje; proti Richterjevemu

¹ Glej Pintar, Preš. Album 768 in dr. Mencinger, Ljublj. Zvon 1883, 24. — Kako radi so prirejali izlete v Bohinj, nam je priča dr. Janez Bleiweis, ki je baš v letu, ko je izšel Krst (1836), pripotovavši s svojo ženo v domovino, z večjo družbo iz Kranja posetil Bohinj in Savico ter izlet popisal v dnevniku, ki je ohranjen v njegovi zapuščini. Prim. „Bleiweisov Zbornik“, str. XLVIII.

² Ni nemogoče, da je Prešeren svoje poveličanje Ble da črpal sugestivno iz Richterjeve opazke (Illyr. Blatt, 1821, št. 12, str. 46) glede krasote Blejskega okraja: „Welcher Stoff für einen vaterländischen Naturmaler oder Zeichner!“ — Slapu Savice je Richter v svojem opisu posvetil pravcato (nemško) himno.

mnenju, da je na Ajd. Gradcu stala stara rimska stražnica, ki je bila ob ljudskem preseljevanju razrušena, pa se dozdeva Costi verjetneje, da so razvaline iz poznejše dobe, iz srednjega veka: kak roparski vitez je tu gori sedel in je prežal na trgovceto-vornike, ki so šli tod mimo na Goriško, oziroma na Koroško.

4. Dočim izvirajo dosedanje omembe in presoje Ajdovskega Gradca le od nestrokovnjakov, ki so pač sodili in sklepali po splošnem vtisku, je dve leti za Costo nanasla sreča, da je posvetil Ajd. Gradcu svojo pozornost pravi veščak, geolog in montanist A. von Morlot; kot uspeh svojih študij je l. 1850. objavil obširno, celih 14 strani v četverki obsegajočo razpravo v najuglednejšem avstrijskem geološkem zborniku in je obenem pridejal natančen obris Gradca z vrisanim načrtom domnevanih starih stavb na njem.¹ Ta razprava, ki nudi situacijo, kakor je bila pred 60 leti, bo morala služiti bodočemu preiskovalcu za izhodišče in za podlago. Ker je malo znana, podam iz nje izvleček:

Tedanji Bistriški kaplan Ivan Brence si je vrh Ajd. Gradca dal napraviti vrt²; pri tej priliki je izkopal nekaj starin, ki jih je prepustil Morlotu. Bile so to, razen manj važnih železnih komadov, zlasti rimske zaponke; iz njih in iz drugih okoliščin je Morlot sklepal, da je bila na vrhu griča starorimska železarna, seveda zelo primitivnega značaja, delujoča s pomočjo mehov. Ko je železarna propadla, se ni več obnovila na istem mestu; kajti medtem se je bila tehnika že razvila in se je posluževala vode. Ta način je na griču izključen; zato je bilo računati na prav izvirne, nepokvarjene najdbe in zato se je lotil Morlot preiskave. Pomagal mu je tedanji oskrbnik Zoisovih plavžev in rudnikov v Bistrici, poznejši profesor na montanski šoli v Ljubnem, Franz Sprung, ki je tudi napravil omenjeni obris Ajd. Gradca.³ Nadalje poroča Morlot o nekdanjih prometnih zvezah v Bohinju (poglavitna je bila v Podbrdo) in poudarja, da leži v Bohinju železna ruda na mnogih mestih čisto na vrhu. Opiše

¹ Naslov razprave je: „Über die Spuren eines befestigten römischen Eisenwerkes in der Wochein in Oberkrain“. Von A. v. Morlot. Zur Veröffentlichung mitgeteilt von dem geognostisch-montanistischen Vereine für Innerösterreich und das Land ob der Enns, und vorgetragen in der Sitzung der k. k. geologischen Reichsanstalt am 2. April 1850. Mit einer Tafel (IV.). — Natisnjena je razprava v „Jahrbuch der k. k. Geologischen Reichsanstalt“, I. Jahrgang 1850, na str. 199—212, in sicer v II. zvezku, ki mu je na koncu dodejan (v 2 barvah) situacijski „Plan des Hügels mit den Spuren eines befestigten römischen Eisenwerkes bei Vitnach in der Wochein in Oberkrain“.

² Mi vemo, da je Ajd. Gradec cerkvena last!

³ Morlot, n. n. m. str. 200.

pa tudi jamo v Babni Gori (na poti proti Jereki), ki je kakor nalašč pripravna za pribežališče; našlo se je v njej mnogo novcev, kosti in orodja. Nato prestopi k Ajd. Gradcu¹ in ga opiše po legi, strmini in višini.²

Zdaj sledi opis domnevanih gradenj³ na Gradcu. Ves vrh obkoljuje nepretrgano obzidje; sicer je porušeno in večinoma pokrito z rušo, a povsod očitno. Tuintam pa še moli zidovje vun, n. pr. na zapadnem in na jugovzhodnem robu. Znotraj je nasuta prst, izprva po 3—4' nadebelo, proti temenu naredko, razen v kotanjah. Zid je 2½' debel in obstoji iz malo oklesanega kamenja, le ogelniki so bolj obdelani. Naprava je surova, a trdna. Porabljeni peščenec se dobi četrto ure preč proti jugozapadu v strugi potoka, ki prihaja z Ravnij. Na severozapadnem kotu je zidovje pretrgano; morda je bil tu vhod. Sicer je tudi na jugovzhodnem kotu odprtina; a njo je napravil župnik Završnik, ki je tu kopal. Sledovi steze na grad so morda na severozapadnem pobočju; vendar so nedoločljivi. — Obzidani prostor je, kolikor je površje pripuščalo, štirikoten in meri na najdaljši črti 74 sežnjev, na najširši 44 sežnjev. V notranjščini je več uglajenih prostorov (po 6 sežnjev dolgih in po 2 širokih); na enem (jugozapadnem) so kopali 2' globoko, a niso nič našli. Župnik Završnik pa je bil poleg raznih novcev našel baje nekak tlak; vsekako je ondi mnogo zidovja. Prav na vrhu je štirikotni vrt, ki si ga je napravil kaplan Brence; pri tej priliki je izkopal mnogo predmetov: žebeljev, steklenih biserov, rimskih bronastih zaponk i. dr. Na vzhodnem robu se je našel kup žlindre; žindra je bila baje prej sploh po vsem griču razstresena. Na severovzhodnem koncu pa so bili pomešani razni predmeti: kosi rude, kosti domačih živalij in čepinje zelo primitivne glinaste posode.

Iz najdenih novcev, ki segajo zanesljivo od Marka Avrelija do Konstancija, 140—350 po Kr., morda celo od Avgusta do Gratiana (27 pr. Kr. do 383 po Kr.), se more sklepati, da je železarna na Ajd. Gradcu⁴ propadla v 4. stoletju po Kr., in sicer je

¹ N. n. m. str. 201.

² „Südlich von Bitnje (Morlot graja spačenko Wittnach, češ, beseda prihaja od „biti“ = schlagen) erhebt sich aus der Alluvialebene ganz nahe bei der Kirche, aber durch das Wasser davon getrennt, ein nach barometrischer Messung 260' hoher, steiler, aber abgerundeter Kalkhügel, der durch einen etwas niedrigeren Sattel mit dem weiter südlich allmählich bis zum ... Hochplateau ansteigenden Gebirge in Verbindung steht. (Str. 201) ... Einen schöneren Punkt zur Anlage eines festen Lagers gibte s wohl in der ganzen Woche in nicht; zudem beherrscht er ihren Eingang und hat die freie Aussicht thalaufrwärts.“ (Str. 202.)

³ N. n. m. str. 202—204.

⁴ „Den Punct nennen die Landleute Gradez, das heißt Schloß oder Veste, eigentlich ein Deminutivum, er wird auch

bila siloma razdejana in oplenjena. Del plena so morda (?) roparji odnesli v Babno Goro. Kdaj se je naselbina na Gradcu začela, se ne da niti slutiti. — V končnem delu svoje razprave¹ presoja Morlot s strokovnjaškega stališča železarno na Gradcu, ki se je pečala pač le s preprostimi, navadnimi izdelki; gorišče ji je bilo tam, kjer se je našel kup žlindre. Pri tej priliki razpravlja Morlot tudi splošno o pridobivanju in izdelovanju železa v Noriku.

5. Morlotovo hipotezo o rimski naselbini na Ajdovskem Gradcu je v polnem obsegu prevzel P. Hicinger (P. Hitzinger). Posnel je po Morlotu popis griča in najdb na njem, a dodal je hipotezi še pozitivno trditev², da je Ajdovski Gradec identičen z rimsko naselbino Idunum, ki jo navaja geograf Ptolemaj³ kot kraj v Noriku; češ, da je geografska lega obeh krajev (35° 10' dolž., 45° 30' šir.) skladna in da je tudi ime „Idunum“ podobno imenu „Bitno“: začetni samoglasnik izpade in „nadaljnji glas se oslabi“ (?). — Kako si je Hicinger ta jezikoslovni razvoj pravzaprav mislil, nam bo večna uganka. Sicer je njegova teorija od kraja do konca neverjetna.

6. Kratek posnetek iz Morlotove in Hicingerjeve razprave čitamo pri Dimitzu⁴; iz lastnega ni nič dodal.

7. Vsestransko je opisal Ajdovski Gradec in premotril njegovo preteklost dr. Janez Mencinger na že navedenem mestu⁵. Njegov spis ima to prednost, da je pisan živahno z osebnimi vtiski in v vseh krajinskih podatkih s točnostjo in ljubeznijo, ki mu je kot domačinu Bohinjcu oživljala pero. V tem oziru ima spis še dandanes svojo vrednost. Izenadi nas pa pisateljeva skeptičnost napram zgodovinski preteklosti Gradca. Dasi namreč sam priznava, da se je v Bohinju našlo mnogo rimskih starin (str. 20), in sicer tudi na Ajdovskem Gradcu (str. 18), in dasi sam izjavlja (str. 21), da se še „utegne kaj znamenitega najti; kajti dozdej se je malo iskalo in veliko, kar se je po naključji našlo, zavrglo, zamolčalo in celo zatajilo“: trdi vendar (str. 21, 23), da je pri griču zgodovinsko pač njegovo ime, da pa na njem nikdar ni bilo gradu ali trdnjave, še manj bi bila železarna. — Menda zlasti zato ne, ker na

ajdovski Gradez, das heißt Heidenschloß genannt.“ Morlot n. n. m. str. 207. — Na tem mestu omenja Morlot ljudsko govoricu, da je na griču stal tudi samostan; domnevo smatra za absolutno neutemeljeno.

¹ Str. 208—214.

² „Über die Lage einiger Städte der Römerzeit — die Lage von Idunum“ v „Mittheilungen des historischen Vereines für Krain“ XIX. 1864, str. 13.

³ Citat (Ptolem. Geogr. II. 14) glej pri Hicingerju n. n. m.

⁴ Gesch. Kr. I. 69.

⁵ Lj. Zvon 1883, 17—24.

Ajdovskem Gradcu sam ni nič našel, dasi je kot šolarček tja hodil v spremstvu omenjenega gospoda Ivana Brenceta in učitelja Jakoba Mencingerja — ali pravzaprav: našli so v črni prhljici (str. 18) nekoliko rimskih novcev, niso pa našli — razvalin kakega gradu ...

Pravcatega gradu seveda ne bo mogoče najti; saj tudi stavba, ki je bila na njem, sigurno ni bila velika, morda sploh le obzidje, kakor so ga imela gradišča povsod, in zraven kaka kovačnica, orožarna. Manjšalka „Gradec“ ima gotovo svoj vzrok! Da pa je stala neka zgradba na vrhu, o tem ne more biti nikakega dvoma. Kakšna je bila, to bi mogla nova raziskavanja še morda dognati, dasi je mnogo svedokov seveda že raztepenih; kajti kakor vidimo iz vseh poročil: kopalno in brskalo je tu staro in mlado, domačini in tujci, a izvzemši Morlota le na divje in tudi Morlot le mimogrede. Kadar pa pride veščak, ki tu ne bo iskal — zakladov zlata in srebra, ampak zakladov spoznanja, tedaj bomo izvedeli, kaj govore groblje!¹

8. Odslej so se Slovenci malo zmenili za svoj Ajdovski Gradec. Leta 1884. ga je še E. Lah omenil in nakratko opisal² in prihodnje leto je I. Franke³ pisal o rudarstvu v Bohinju ter o znameniti cerkvi v Bitnjah;

¹ O Završnikovih novcih poroča že Morlot (n. n. m. str. 206), da so prišli v Ljubljanski muzej, a tu so se brez navedbe najdišča uvrstili v splošno zbirko.

² Lj. Zvon 1884, 22.

³ Lj. Zvon 1885, 626 idd.

potem prenehajo poročila. Leta 1906. pa je baron Michelangelo Zojs (bivajoč tedaj v Radovljici) prehodil Bohinj in ga mimogrede preiskaval na podlagi Morlotove razprave.¹ Na Ajdovskem Gradcu, ki ga dosledno napačno imenuje „Ajdovski grad“, je našel malo tega, kar nam opisuje Morlot; tekom 60 let se je pač tudi že marsikaj izpremenilo. Že Morlot² je nadalje zasledoval ljudsko izporočilo, da so nekateri kamni (zlasti dva) Bitenjske cerkve

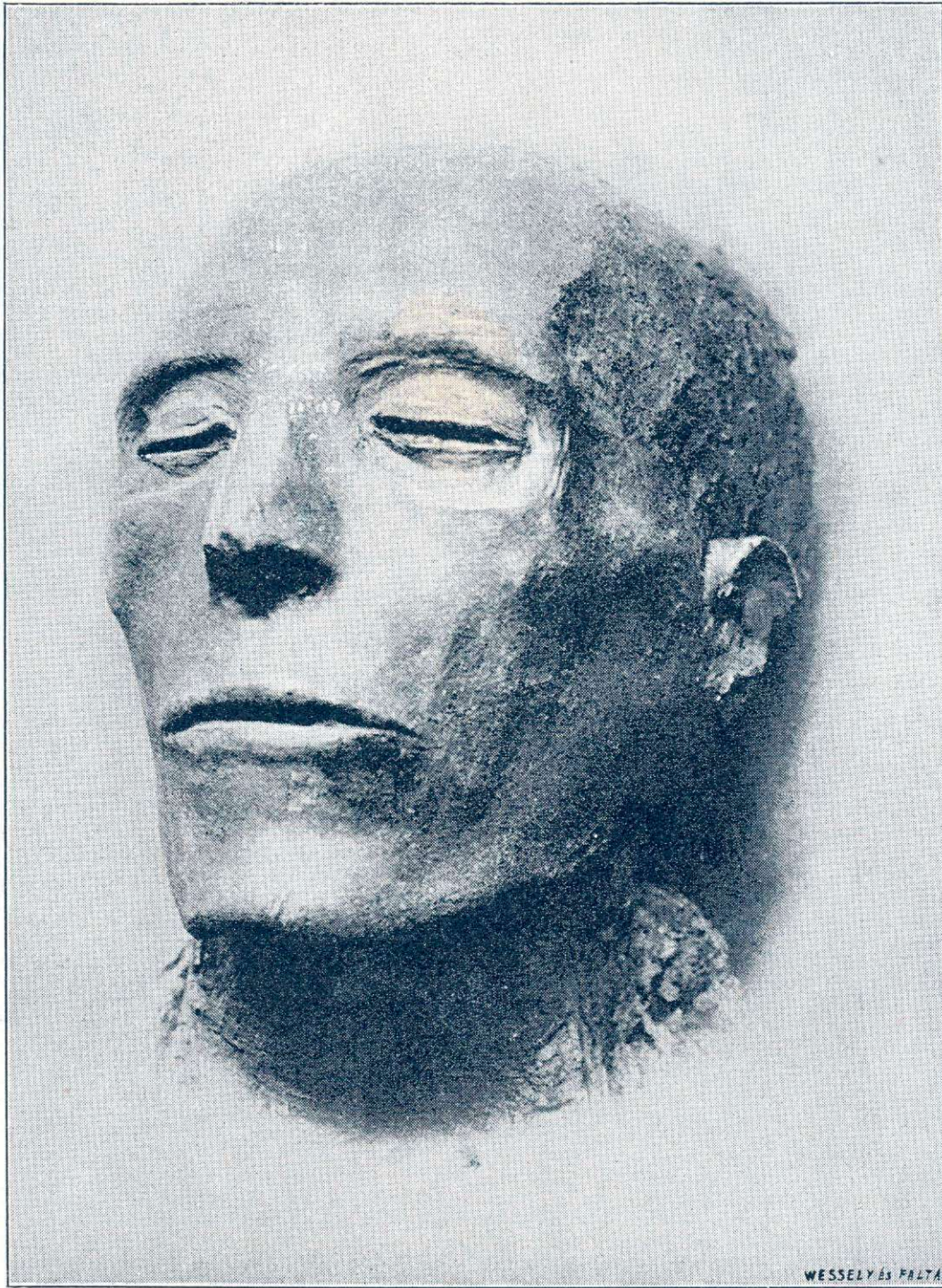
vzeti iz Ajdovskega Gradca, a ni mogel nič gotovega dognati. Tudi Zojs je ogledoval tiste kamne, ne da bi jih prepoznal; poizkusil pa je svojo srečo z določitvijo samostana Cruskilach; on namreč misli, da tiči v nemškem imenu „Neuming“ (slov. Nomenj) morda „Mönch“ — „Münk“, Neumington = Neumünchen (t.j. Novi Klošter); a za resničnost te razlage ne prevzame nikakega jamstva.

9. Istega leta (1906) je izdal dr. A. Žigon v Zborniku Matice Slovenske svojo temeljito razpravo o arhitektoniki Prešernovih Poezij. Tu je govoril tudi o Krstu pri Savici in mu je odrekel konkretnost snovi, češ, da je le alegorija:

„Prešeren ne misli ... tja v stare vekove, tja v osmo stoletje, ampak misli na svojo dobo (str. 110) ... Krst je umevati kot simbol ... kulturnega boja (v Prešernovem času) ... In v tem prenesenem, simboličnem pomenu ti je ... umeti ‚meč, sekiro in lopato‘ ... prenesti ti je ‚lakoto nepremagljivo‘, ki jo

¹ Njegovo poročilo je natisnjeno v „Laibacher Zeitung“, 3. dec. 1906.

² Gl. n. n. m. str. 207—208.

RAMZES II.

trpi v Črtomirovi ,trdnjavi, zidani na skalo sivo', v ,Aj-dovskem gradcu' (= v krogu Čopovem) ...; umeti je tako tisto ,revo' ..., umeti ,jedila'." (Str. 111.) — Pripomnil sem že pri drugi priliki¹, da je alegorizacija, ki bi segala tako daleč, izključena in neizvedljiva; dasi že odnekdaj priznavamo, da meri Prešeren implicate tudi na svoje osebne in na tedanje javne razmere. Vendar če hoče svojo osebo prav intenzivno zastaviti za svoje ideje, tedaj se ne skriva² za tujo osebo, ampak stopi izza epičnega zatišja.³ Vse, kar tvori stvarnost v Krstu, je tako plastično risano in tako resnično po naravi posneto, da je brez dvojbe vzraslo iz situacije same. Kate-remu pesniku naj pa celo prisojamo, da tira alegorijo do tja, kjer v resničnem krvavem boju meč ni več meč, sekira ne sekira! V tem boju samem je vse-kakor vse konkretno in tudi konkretno zasnovano; da si je Prešeren nemara včasih mislil, češ, jaz se prav tako borim z nasprotniki, to je mogoče, a ni dokazljivo; in pesniški niso bili tisti trenutki, kadar je Prešeren kaj takega mislil! Bile pa so pesniške v najvišji meri tiste ure, ko je Prešeren v objemu nebeške Muze zlagal tiste verze...

Na strani 112 je zapisal dr. Žigon besede, ki se tičejo naravnost našega Gradca. Pravi namreč,

¹ Lj. Zvon 1908, 184.

² „Skril je Prešeren v tisti boj Črtomirov in njegovega malega tropa svoj boj in boj Čopov“ (str. 110—111).

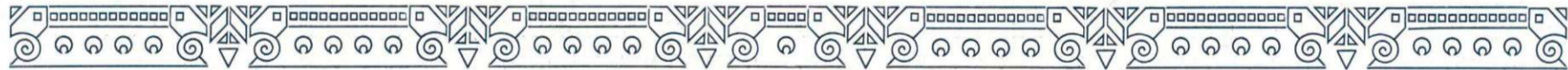
³ Prim. njegov izrek: „Ak' prav uči me v revah skušnja moja“. (Krst II, 6.)

da je tista (alegorična) situacija — „Prešernu vse kaj bolj osebnega kakor bojna situacija iz 8. veka, ki je ni videl sam nikoli“. Stavek, ki sem ga podčrtal, me je frapiral. Kaj se to pravi? Pa vendar ne, da Prešeren nikoli ni videl — Ajdovskega Gradca, ki ga je na str. 115 dr. Žigon prekrstil v „trdnjavo Čbelice“? Upam, da ne! Kajti to bi bila prehuda zmota. — Izvzemši to načelno vprašanje sem jaz prvi, ki zahajam rad k Žigonu Prešerna študirat.¹

Ajdovski Gradec pa je in bo Ajdovski Gradec.

¹ Da bi se le ne bil tako enostransko vdal svoji tretjin-ski teoriji, ki je zdaj tudi na hudo kvar sicer tako kritični in oprezni Grafenauerjevi Zgodovini slovenskega slovstva! S to teorijo hočejo zdaj na centimetre razdeliti celega Prešerna! Nedavno (Dom in Svet 1910, 405 idd.) je bila cela knjiga Poezija tako razlagana; preostajajo še — platnice, Prešernova ostalina in njegova — oseba. — S takimi številkami ne dosežemo drugega, nego da smo doprinesli dokaz svoje marljivosti; to pa bi mogli storiti na plodnejši način.

Te matematične estetičnike opozarjam na sledeče odkritje, ki še menda ni nikjer objavljeno: Uvod Krsta pri Savici šteje 26 tercijn, Krst sam pa ima 52 kitic, torej baš dvakrat toliko (NB. če se nisem uštel!). Ali ne diha iz tega matematičnega razmerja vsa — krasota kompozicije? — A še lepša postane krasota, ako se uvažuje, da ima Krst 52 kitic samo v 1. izdaji, v 2. izdaji pa eno več (na to sem opozoril že v Lj. Zvonu 1905, 561). torej 53! Mari bomo mislili tu na kako arhitektonsko fineso ali na 52 (oz. 53) tednov v letu ali kaj? — Bodimo pametni! S takimi preudarjanji se le odtujimo pesniku!

Poezija in proza.

Zložil Vekoslav Remec.

Da, bilo je tako, gospoda moja ...
Nekdaj so grajske gospodične nežne
sedele tu ob oknu ... Ure bežne
kot večnost dolge ... Duša brez pokoja ...

— In če se vrne, no, in tako dalje ...
Nekdo je rekel, ki doslej molčal je.
— Kaj bi poslušali te zgodbe stare

O, kdaj se vrneš, vitez moj predragi?
Sokola k tebi v dalje bi meglene
poslala rada, da mi razodene,
li še živiš, li padel si med vrage ...

o gospodičnih belih lic in rok?
Prijatelj, vina! Karte iz omare
prinesi in vrzimo en tarok! —

VSEUČILIŠČE V UPSALI

Upsala.

Potopisna črtica. — Napisal dr. Ivan Knific.

Začetkom avgusta l. 1909. sem se par dni mudil v Stockholmu, krasni švedski prestolnici, ki se vsled svoje elegancije ponosno imenuje „severni Pariz“, vsled svoje ne- navadne lege pa „severne Benetke“. Nekaj ur od morja proč se razprostira divno Melarsko jezero. Odteka se v morje po široki strugi, v kateri leže mnogobrojni otoki ter otočiči. Na teh otokih so v starih časih sezidali mesto Stockholm, ki je postalo največje in glavno mesto Švedske in cele Skandinavije.

V poletnem času mrgole po njem neštivilne množice tujcev. Vse je prenapolnjeno: železniški vozovi, električni tramvaj, parniki, hoteli, restavracije, kavarne. Po mestu drvi kočija za kočijo, avtomobil za avtomobilom; po prelivih med otoki švigajo večji pa manjši parniki; po kolodvorih se gnete ljudstva kot na mravljišču; skratka: ogromen promet se poleti razvija po švedski metropoli.

Ko sem pa jaz obiskal Stockholm, je bilo mesto kot izumrlo. Večina turistov je nekaj dni poprej na vrat na nos zbežala odtod. Hoteli so samevali; po muzejih pa so se izprehajali ponajveč delavci domačini, da sem se kar čudil, kako vedoželjni so ti preprosti ljudje. Po ulicah je vladala grobna tišina; nobenega tramvajskega voza, nobene kočije nisem zapazil nikjer; vsake pol ure sem uzrl kak samotni avtomobil; zamolklo so mi odmevali koraki po kamnitih tlaku. Od otoka do otoka sem hodil po dolgih ovinkih, po redkih mostovih, četudi sicer vsakih pet minut brodovi švigajo od enega otoka do drugega.

Po večjih trgih in pred nekaterimi hišami pa so se zbirale gručice ljudi; tiho so stale temne postave in se skrivnostno pomenkovale o — splošni stavki, ki je 4. avgusta izbruhnila po celi Švedski in ki smo jo najbolj čutili v središču, v prestolnici. Na mogočnih kamnitih nasipih so sedeli v delovni obleki mračnogledi možakarji in — ribarili; ujeli niso kaj prida, ker takega posla doslej niso bili vajeni. Višek je dosegel štrajk 9. avgusta, ko je stavkalo v celi deželi 285.000 delavcev!

Naveličal sem se utrudljive hoje po trdih stockholmskih ulicah, ogledal sem si najvažnejše stavbe in zbirke; zato sem neko dopoldne hitel na postajo, da se odpeljem v znano mesto Upsala (izg. úpsala), 66 km od Stockholma. Kdor se je bavil z zemljepisjem, zgodovino in germanskim slovstvom, ta ve, da je bila Upsala nekdanje glavno mesto in je še sedaj cerkveno središče švedske države, da je tamkaj najslavnejše švedsko vseučilišče, da se ondi hrani najimenitnejši germanski rokopis: gotska prestava sv. pisma, slavni „codex argenteus“ (srebrni rokopis) škofa Vulfile. Vest mi ni dala miru, da si ne bi ogledal tega znamenitega kraja, dasi drugače mesto ni veliko in šteje samo 24.000 prebivalcev. Sedel sem na brzovlak, na čigar vozovih sem čital napis: Norrland (= Severne pokrajine). Točno ob desetih smo se odpeljali; ustavili so nas šele pet četrti kesneje v Upsali.

Isto življenje kot pri nas vlada tudi na Švedskem po železniških vozovih; saj so tudi tamkaj ženske jezične, otroci razposajeni, možaki pa mo-

drujejo o lepi preteklosti, o skrbipolni sedanjosti, o boljši prihodnosti. Razgovorov nisem razumel, ker so govorili seveda vsi švedski. Možaki so bili v začetku prav mirni. Vsak je privlekel iz žepa svoj časopis ter čital v njem tako pazno, kakor bi se bal, da mu ne uide kaka besedica. Nekaj malega jih je bralo najbolj razširjeni list „Aftonbladet“ (Večerni list), večina pa socialnodemokratski „Svaret“ (Odgovor). Časopisi so bili te dni dragoceni. Stavkali so tudi tiskarji; vodstvo stavkujočih pa je izdajalo na majhni poli najvažnejše dnevne novice v „Svaretu“. Pri drugih večjih listih so tiskali uredniki sami, natisnili pa so samo eno ali dve strani. Pred uredništvii se je vse trlo, ko so delili novine. Tudi večje trgovine so v izložbenih oknih razstavile pisane ali tiskane najnovejše vesti. Ko so možakarji prečitali svoje berivo, se je pričelo ljudsko zborovanje, čigar edina točka je bil „storstrajken“ (veliki štrajk).

Tačas sem se ogledoval po kupeju. Vozovi so prav lepi in snažni. Izprevodniki, močni, postavni možje, so s potniki prijazni, posebno še s tujci. Oni, ki mi je ščipal vozni listek, me nenadoma vpraša: „Govorite nemški?“ Ko se hočem z njim še kaj več pogovoriti, mi prestreže besedo: „Jaz nič nemški“, pač pa mi poda s police neko knjigo: „Sveriges Kommunikationer“. Na švedskih železnicah se dobi v vsakem vozu taka knjiga, kjer so popisane vse železnice, ladje, pošte, telegrafi, telefoni, pa tudi vsa mesta, njih znamenitosti, prometna sredstva, hoteli, večje trgovine itd. Zelo praktična naprava! Potnik v tej knjigi najde vse glavne podatke, ki jih rabi v tujem mestu. Ko smo se ustavili v Upsali, je izprevodnik zopet pristopil k meni ter mi prav počasi zaklical: „Aus-ste-igen!“ Razumel sem ga ter se mu zahvalil: „Tak (= hvala)!“ Smejala sva se oba.

Švedi so splošno prijazni, zgovorni. Komaj izgine izprevodnik, že me začne v slabi nemščini nagovarjati bradat možak, kam in odkod da se vozim; moje odgovore je tolmačil svojim rojakom in rojakinjam. Ko jim je pravil, da sem doma „od turške meje“, da govorim tudi slovanske jezike, da razumem še laški, francoski, da sem prepotoval že toliko in toliko deželâ, da se vračam s Špicbergov, tedaj je vse umolknilo in gledali so me kot neko nenavadno prikazen. Ko jim še povem, da sem „profesor“, so neverno zmajevali z glavo; na Nemškem in v severnih deželah se namreč tako nazivljejo samo vseučiliški profesorji, srednješolski pa se imenujejo „nadučitelji“; moral sem jim stvar pojasniti. Prišla so na vrsto vprašanja preprostih ljudi: če sem oženjen, koliko imam plače, če je naša domovina gorata itd.

Seveda je pogovor nanesel tudi na splošno stavko. Pravili so mi, da se pripravljajo železničarji,

da stavkajo; prihodnji dan imajo sestanek, na katerem se odloči, se li pridružijo stavkujočim ali ne. Meščani so v velikih skrbeh, ker se boje, da ne bodo redno dobivali živeža z dežele. Tujci ne bodo mogli s Švedskega, če ne bo vozila železnica. „Stvar je zelo resna,“ so pristavili, da bi me strašili. „Nič ne de,“ jim odgovorim; „vstopim na rusko ladjo, kakršnih sem mnogo videl v pristanišču, pa se popeljem v carjevo državo. Ruski znam že zmladega, saj sta si moj materni pa ruski jezik zelo podobna.“

Sedel sem poleg okna ter od časa do časa pogledoval po okolici. Sama ravnina kroginkrog, ponekod polje in travniki, drugod borovi pa smrekovi gozdiči. Pokrajina je menda precej rodovitna. Tu intam se pase govedo in konji. Selišč ob železnici ni kaj prida, šele v daljavi se vidi nekaj vasic. Doma smo vajeni, da vidimo zvonike in cerkve, kamorkoli se ozremo; med protestantskimi Švedi tega ni; le redkokje kipi proti nebu kak stolp.

„Veste, kako se zove pokrajina krog Stockholm?“ me vpraša tisti, ki se je ponašal z nemščino. „Södermanland,“ mu odvrnem. Oni pa nadaljuje: „V tej pokrajini je brez števila jezerc, otokov, prelivov. Zato pravi ljudska pripovedka, da je Bog takrat, ko je ločil suho zemljo od vode, popolnoma pozabil na Södermanland.“

„Veste, odkod ima Stockholm svoje ime?“ — „Ne, tega pa ne vem.“ — „V najstarejših časih je bilo glavno švedsko mesto Sigtuna, više gori ob Melarskem jezeru. Sovražniki so mesto razrušili, kralji pa so se preselili v Upsalo. Sigtuncem je bilo zelo hudo pri srcu, ko so zapuščali rodni kraj. Vrgli so v vodo bruno in so rekli: ‚Kjer se to bruno ustavi, tam si sezidamo novo mesto.‘ Bruno je plavalo po vodi, po Melarskem jezeru, in je zašlo med otoke ob izlivu tega jezera; ustavilo se je ob Riddarsholmu, nekem otoku sredi današnjega glavnega mesta. Sigtunci so se tamkaj naselili, so na otokih sezidali močno utrjeno mesto ter ga imenovali: Stockholm. (Stock = bruno, holm = otok.)“ Nisem preiskaval, koliko resnice je na tej pripovedki; zanimala me je, ker nam na tako preprost način razlaga ime in postanek švedske metropole.

Med takimi in enakimi pogovori smo dospeli na upsalsko postajo. Že oddaleč sem ugledal na hribčku veliko poslopje, nekdanji kraljevski grad. Pri nas gradovi na holmih niso nič posebnega; saj smo jih vajeni, da se komaj ozremo nanje, če se vozimo mimo njih; na Švedskem je tak grad izredna prikazen. Preprijazni sopotniki so mi začeli kazati s prstom: „Slottet!“ (grad) in malo dalje: „Domkyrka!“ (stolnica).

Švedski jezik je podoben nemškemu, če beremo tiskano knjigo; istotako sem razumel mnogo napisov

po Stockholmu. Ko so pa Švedi govorili, sem komaj ujel kako besedico. V spomin sem si prepisal švedsko češčenamarijo: „Hell dig, Maria, full af nad, Herren är med dig, välsignad är du ibland kvinnor och välsignad är din lifsfrukt, Jesus. — Heliga Maria, Guds moder, bed för oss, syndare, nu och i var dödsstund. Amen.“ Razumljiva je invokacija: „O milda, o hulda, o ljufva Jungfru Maria!“ Jezik zveni sicer blagoglasno, le tistih preglasnikov ä in ö je preveč.

Izstopil sem ter se podal po mestu. Upsala ni velika; ko bi ne imela vseučilišča in stolnice, bi se malokdo zmenil zanjo. Promet, ulice, poslopja, trgovine so take kot v vseh drugih mestih. Da so meščani visoke rasti, skoraj vsi plavolasi, tudi ni nič posebnega; saj so vsi Švedi taki. Videl sem pa nekaj gospodičev v beli čepici, ki je spodaj obšita s črnim trakom. „Dijaki vseučiliščniki!“ mi je šinilo v glavo, saj je Upsala vseskoz staro dijaško mesto. Čeprav so imeli počitnice, jih je vendar nekaj ostalo v mestu; morebiti so bili domačini, morebiti so pa v knjižnici izdelovali svoje pismene razprave.

Prva stvar, ki sem si jo ogledal, je bila kraljevska knjižnica s svetovnoznanim gotskim rokopisom. Prekoračil sem reko, ki teče skoz mesto, ter stopal po drevoredu; kmalu stojim pred poslopjem, na čigar pročelju se blesti napis: „Carolina rediviva“. V tej hiši hranijo imenitno zbirko: 330.000 knjig in 13.700 rokopisov. Tujcem ne razkažejo vseh prostorov, — bi tudi malokoga zanimali, — marveč samo v pritličju dve majhni, preprosti sobici, v katerih so razstavili svoje največje dragocenosti. V veži dobim uradnika, ki je prav pridno nekaj prepisoval; pozdravim ga, mu podam svojo vizitko in izpregovorim samo besede: „Codex argenteus!“ Kakor pride vojak, ki pozna dnevno geslo, skoz vsa vrata in vse straže, tako so učinkovale moje besede. Uradnik me povabi s seboj, odpre neka vrata; vstopiva v oni dve sobici, kjer so stale izložbene omare; pelje me do ene izmed teh omar in reče v lepi nemščini: „Blagovolite si ga ogledati.“

Morebiti se komu čudno zdi, da me je ta knjiga tako zanimala; zato treba kratkega pojasnila.

V 4. stoletju po Kr. so se po Balkanskem polotoku selili različni narodi, med njimi tudi Zahodni Goti, ki so stanovali ob spodnji Donavi in so bili povečini še pogani. Odrastek tega naroda se je krog l. 350. naselil med Balkanom in Donavo. V okolici sedanje bolgarske Plevne je stoloval škof Vulfila (gotški „vulfs“ = volk, vulfila = volčič). 42 let je pastiroval med rojaki ter jih izpreobračal h krščanstvu; vsi Gotje so ga spoštovali in visoko cenili; vsled njegove gorečnosti so ga nazivali Mozesa svojega naroda. Mož je bil pa tudi zelo učen; pisal je knjige v grškem, latinskem in gotskem jeziku, je iz-

umil gotsko pisavo in prestavil celo sv. pismo na gotski jezik. Umrl je l. 383. Žal, da je bil Vulfila arijanec, četudi je pripadal najzmernejšemu krilu teh krivovercev.

Izmed njegovih spisov so se nam ohranili še odlomki gotske prestave sv. evangelijev. Ker je bila ta prestava, kakor zatrjujejo strokovnjaki, res mojstrsko delo, so jo pozneje, v 5. ali 6. stoletju, večkrat prepisovali. Najimnitnejši med temi prepisi je „Codex argenteus“; napisali so ga krog l. 500. v Gornji Italiji. 1100 let kesneje ga je dobil v roke cesar Rudolf II., ki ga je shranil v Pragi na Hradčanih. Ko so se l. 1648. Švedi polastili Prage, so med drugimi dragocenostmi ugrabili tudi Vulfilovo prestavo ter jo poklonili kraljici Kristini; ta pa jo je podarila svojemu knjižničarju. Za njim jo je na javni dražbi kupil vseučiliški kancelar v Upsali, grof de la Gardie, za 400 tolarjev, kar je bila za one čase že velika vsota denarja; dal jo je vezati v srebrne platnice in jo daroval vseučiliški knjižnici. To je kratka zgodovina slavnega rokopisa.

Imeniten je „srebrni kodeks“ vsled tega, ker je ta manuskript najstarejši, najbolje ohranjeni, pa tudi najobširnejši spomenik gotskega jezika; kolikor učeni slovničarji poznajo gotščino, skoraj vso so zajeli iz te knjige. Gotščina je pa za germanske jezike to, kar je za slovanske staroslovenščina ali pa sanskrit za arijske jezike sploh. Prvotno je imel rokopis 330 listov; poizgubilo se jih je toliko, da jih je v kodeksu vezanih samo 187.

V preprosti leseni omari počiva pod steklom največja dragocenost upsalske knjižnice. Srebrne platnice so že malo začrnele. Pergamentni listi so rdeče-vijoličasti; preden so pisali nanje, so jih preprijeli z barvo. Črke in okraski so srebrnobeli; odtod tudi manuskriptovo ime: „srebrni rokopis“. Nekaj znamenj in besedi je pisanih tudi z zlato tinto. Poizkušal sem brati, pa nisem znal. Uradnik mi prinese latinski prepis, da sem ga primerjal z originalom. Odprli so knjigo ravno tam, kjer je napisan očenaš (Mat. 6, 9 sl.): „Atta unsar, thu in himinam, weihnai namo thein.“ (Oče naš, ti v nebesih, posvečeno bodi ime tvoje.) Čudom sem se čudil, da se je rokopis tako dobro ohranil; so ga pač skrbno varovali. V zadnjih letih so priredili natančne barvaste odtise cele knjige, ki so seveda silno dragi. Prodajajo pa tudi fotografije in razglednice z gotskim očenašem.

Ko sem se Vulfilove biblije nagledal dositega, sem iztikal še po drugih zanimivostih. Poleg „srebrnega kodeksa“ so v isti omari razstavili glasoviti rokopis: „Edda“ (Snurre Sturlesonova), ki so ga napisali na Islandiji med l. 1220. in 1230. Na drugih mizah sem našel zelo stare tiskovine: mašno knjigo iz l. 1513., „Razodetja sv. Brigite“ (1492), najstarejše

tiskano švedsko sv. pismo itd. Nedaleč odtod so razgrnili kitajske, tibetanske, siamske, indijske in arabske rokopise. Po sosednjih omarah so zbrali knjige, lastnoročna pisma in podpise zgodovinsko imenitnih oseb, zlasti švedskih vladarjev: nemško pismo Gustava Adolfa iz l. 1612., ki se je ohranilo prav dobro; latinsko pismo njegove hčere Kristine; pisma vsemogočnega državnika Axel Oxenstjerna, ruske carice Katarine II., Lutrova, Melanhtonova, Schillerjeva, Goethejeva, Voltairejeva, kakor tudi pisma raznih švedskih učenjakov in pisateljev; lastnoročno pisane Mozartove skladbe; pisma francoskega mar-

šala Bernadotta, ki ga je kralj Karel XIII. posinovil; temu naljubo se je poluteranil, da je za njim zasedel švedski prestol kot Karel XIV. Ivan; on je tudi začetnik sedaj vladajoče švedske vladarske rodovine Bernadottovcev.

Te drobtine sem si zabeležil v naglici; ker je poldan že odbilo, je uradnik komaj čakal, da se me je iznebil. Mimogrede sem opazil, da zapirajo sobo z močnimi železnimi vrati, okna pa so zavarovana z debelim železjem, da jim kdo ne ukrade dragocene zbirke. Za slovo mi je podal uradnik vizitko z naslovom: Dr. Andersen, kralj. knjižničar.

(Konec.)

Rekonvalescent.

Zložil G. Koritnik.

O sreča, zdravje, ti si kakor kralj,
ki kopno ga časti, slavi ga ocean,
v kraljestvo tvoje sije večni dan
od solnc plamtečih nedosežnih dalj ...

Kjer raste cvet, kjer potok žubori,
kjer v lesu molk z zvezdami govori,
kjer hrepenenje goni mlada srca v svet,
carstvuje moč mladosti moje cvet!

O gledal sem te, blede tetka smrt,
in videla si, da se nisem bal —
roké na prsih sem se nem smehljaj —
ná, vzemi me, bolan sem in potrj ...

A vstal sem spet, ponosen, čil in smel
kot orel, ki ga dvignil je v višave strel,
zadel ga ni, le ranil mu ponos — :
Za mano zdaj, če v letu si mi kos!

Domovje moje, sreča mladih dni,
kakó te ljubim, solnce in prostost,
na nebu mojem, kar jih zvezd gori,
ti prva si, ki venčaš mi mladost!

Visoko, daleč duh moj koprni,
višine meri, ki jih zmore sam,
na smeli poti bratje ste mi vsi,
ki v boli in ponosu vas spoznam!

Na oceanu.

Zložil G. Koritnik.

Ocean šumi, ocean buči,
škripljejo, šibé se slaba vesla —
v duši je temá, dvojba v srcu tli —
o bodočnost, kaj mi boš prinesla ?

Šumni ocean, ali nam odpreš
onkraj svojih mej novi svet pristana,
kjer se vrne mir, sreča, paradiz
v srca varana, trudna, razdejana ?

Šumni ocean, ali v tvojem dnu
čaka nas pogin med pozabljenimi —
kjer šumenje vod moti mrtve v snu
krati solnce jim, ki žari nad njimi ?

Molči ocean, misel kruta spi!
Dalje, dalje v svet, nade, hrepenenje!
Težko tistemu, ki se prebudi,
preden lastna moč vzdrami ga v življenje!

Z doma v domovino . . .

Spisal F. S. Finžgar.

Oj Čada ti, pridna moja ti, dobrotnica moja, se prileže, kajne? — Pa le pojdi! Ni samo robida zelena! — Že maklen poganja, in na leskah bingljajo mucke — —. Oj ti silna ti, natečna natečnica! Ali naj so otroci brez kruhka? Viž jo no! — Na, Iskrica, tudi tebi se spodobi kosček, in Srnici zadnjo skorjo! Le pohrampljaj jo! Tako-le! Sedaj pa križ božji! Pojdite na poseko in se najejte in napasite!“

Tako-le se je porazgovoril Boltežar v ranem jutru s svojo družino: s staro Čado in njenima mladičema, ki sta, srborito poskakujoč, odšla za materjo na srenjsko poseko in oblizovaje svoje črne smrčke pravično hvalila dobroto Boltežarjevih suhih drobljancev.

Takrat se je kar hipoma pol solnčne oble dvignilo izza hriba. Žarki so se vsuli z zlatim bogastvom po rebri, Boltežarjeva kočica se je nasmehnila v radosti mlademu jutru, na jesenu tik nje je zapel ščinkovec, z bora sredi poseke se je razlegala kosova pesem.

Boltežar se je odkril, poveznil klobuk poleg tnalna na tla, in s suhimi, koščeniimi prsti začel česati sivorumene štrene dolge brade. Ko je izpukal iz nje rese in slamo, ki se je ponoči zapredla v brado, je pogladil iznad senc dolga vlakna belih las na široko plešo, dvignil trudno glavo proti solncu, ki je žarelo nad hribom, zamižal, se upognil in sklenil roke k molitvi.

Tako-le je molil:

„O Bog, tvoj hlapec je zdajci vstal. Zato je vstal, da bo Tebi čast dajal, sebi kruha služil. Požegnan ta kruh z žegnom šentjanževim, pokropljen s kropljenjem angelskim! Ti si mi rekel vstati, daj še tri angelce k meni poslati: Bo prvi zame, za dušo in telo, bo drugi za kočico in hlev, in tretji, da živino pase in pana vse kače in modrase . . . Češčena Marija . . . ki je bil zame z eno žlajfo trikrat udarjen . . .“

Ker so se tresli negojeni brki, pod nosom ščetinasto pristriženi, in ker je zmigavala dolga brada, je to kazalo, da je Boltežar še molil, dasi glasov ni bilo iz ust. Včasih je odklopil zaprte, nagrbančene trepalnice in se ozrl na kočico. Polagoma so se umirjali brki, brada ni več zmigavala, in tamkaj, sredi svoje molitve, ko je začel nov odstavek: Ki je bil zame tri šlafernice prejel — se je Boltežar v molitvi izgubil in se je zamislil. Zamislil se je v

kočico in svoje bogastvo. Sprelepo je solnce zlatilo njegov brlog in iz najubornejšega bivališča je rastel v njegovi duši — grad. Za deset let nazaj je potoval starčkov duh skoz znojno delo in trpljenje — in tega dela in trpljenja je bil vesel. Spomnil se je očaka Noeta in njegove barke pa mu je prevzetno oponesel: Tudi ti si tesal in dotesal. Ali sam Bog ti je ukazal in Bog je bil za mojstra. Vsak bi tesal tako. Toda jaz sem se sam domislil, sam začel in sam dodelal. Seveda, krivičen ne bom nikomur. Tudi dobri ljudje so mi pomagali, ko sem jih prosil, lepo prosil, kakor se sam Bog prosi. Nič ne rečem zato. Pa kaj se jim pozna ona borka ali pa smrečica, ko imajo tega na stotine v gozdu. Meni se je pa poznalo — in se prileglo. O Bog, da nisem tega preje vedel, kaj se pravi imeti svoj dom, tak-le pripraven dom in miren, od vsega krika in vika proč. Da nisem tega vedel! Gostač biti — o nadloga! Kakor nepotreben kamen na gladki cesti. Kdor utegne, tisti ga sune. In sedaj je mir, in Boltežar počaka konca, kakor mu je zapisano in od Boga usojeno. Ne bodo stale babe pred mojimi durmi in čakale moje smrti. Pa da bi govorile, kakor za Urbančkom, ki je pri meni umiral, berač, brez strehe in doma, pri meni gostaču. Ne bodo govorile kakor takrat: „Ne more umreti, kar ne more! Vsak krščanski človek bi že davno izdihnil, ali Urbanček ne more, dasi ni kaplje krvi več v njem, in srce se ne gane več. Do bele pogače nima veselja — in vendar ne umre. Kakšen greh neki mori njegovo dušo, da ne more od telesa in ne upa pred sodbo božjo, ki je pravična in natančna.“ — Nak! Tako se ne bo govorilo pred mojimi durmi ob moji smrti.

Boltežar je odprl oči in se nasmehnil s srečnim veseljem od solnca ožarjeni koči. Pogledal je na vegasto obtesane hlode, na mah, ki je molel iz špranj, in na robate kline, ki so napol zabiti nerodno gledali iz skladov. Toda samotar jih je bil vesel in je bil ponosen, in je govoril; Čigavo je to? — Moje! Kdo je delal? — Jaz. Kdo je gospodar? Nihče drugi — samo jaz, jaz . . . Kakor v gloriji se je svetilo njegovo radostno lice v jutranjem solncu. In ker se mu je bleščalo, je sklonil vnovič glavo in zagledal sklenjene svoje roke za molitev.

„Oh, glej, glej, kako sem se izgubil, kam sem zašel? Od molitve pa na kočico. Odpusti, Bog, meni ubogemu grešniku . . .“

Češčena Marija . . .“

Dolga brada se je hitreje stresala, Boltežar se je podvizal, da bi dohitel, kar je zamudil.

Sredi sedme češčenamarije se je nenadoma ustavil. Glave ni nič dvignil, samo roko je naslonil za uho in prisluškal. Precej dolgo.

„So, so, ljudje so, in sem gor gredo!“

Segel je naglo po klobuku in si ga poveznil na glavo, nato se je vzravnaval na tnalo, iztegnil suhi vrat izza ohlapne srajce in pogledal po bregu, po stezi, ki je vodila vprek proti koči. Nikogar ni zagledal. Še je prisluškal in natanko ujel razne glasove, ki so se pogovarjali pretrgoma, ker jih je pehal klanec.

„Gredo, sem gor gredo!“ je sklenil in se oprl ob izsušeni roki, ki sta se tresli od starosti, se dvignil s tnala in stoje, kolikor mu je dala upognjena, majhna postava, gledal po stezi z griča proti dolini.

Zagledal je klobuk, gosposki klobuk. Izpod njega se je prikazal obraz. Tudi ta ni bil domač. Za obrazom še drugi, tretji — peti klobuk — in nad tem zadnjim klobukom je molela kvišku visoka, pisano pobarvana lata.

Boltežar ni ljubil ljudi. Zato je zgradil svojo bajto v samoti in jo obesil na strmi breg, kakor kobilar gnezdo na vejo. Ali tako se pa vendar ni bal ljudi, da bi bežal pred njimi, če je koga zanesla pot mimo njegove kočice. Toda danes se je zgodilo drugače. Boltežar se je prihulil v dve gubi in se izmuznil v kočico, preden so ga zagledali ljudje. Vrata je skrbno zarinil z zapahom, celó lino v steni je priprl do male špranje, odkoder je opazoval prihajajoče, zavarovan, kakor pred razbojniki. In to čudo se je zgodilo v njegovem srcu, da se je, pokojno, nenadoma vzburilo, brez vzroka in jasnega povoda. Še ponoči je malokdaj zapiral lino in zaklepal vrata. Topot se je pri belem dnevu zbal in se zagrabil v svoji trdnjavi. Ko je visel ob špranji in iz kočice gledal na nepoznane ljudi, se mu je ohlapna, odpeta srajca razráhano obesila navzdol, da se je videlo za njo, na suhe, kosmate prsi. In tamkaj na levi strani je kljuvalo z nervoznim nemirom srce, da je odskakovala guba namrdane kože. Ko je videl, kako se čudnopisana lata na rami prihajajočega človeka viša in niža, ga je stresel mraz strahu in groze. Kakor bi mu žugal sovražni prst.

Pred kočico so se možje ustavili in se oddihali.

„Lepo je tukaj,“ je izpregovoril tisti z gosposkim klobukom.

Boltežar je pomežiknil za lino. Veselila ga je pohvala.

„Čigava je ta kočica, gospod župan?“ je vprašal dalje tujec. Boltežarja je za lino prijel kašelj. Pa ga je udušil s tako silo, da so mu stopile solze v oči. Zato da bi slišal županov odgovor.

„Pravzaprav občinska, ker je na občinskem svetu brez številke in brez dovoljenja postavljena.“

„Potem ne bo delala ovir; začnimo!“

Možje so se obrnili mimo kočice proti srenjski poseki in skoz njo v globel proti širokemu gozdu. Boltežar za lino je ob županovem odgovoru vztrepetal — usta so se mu sama od sebe odprla na široko, iz prsi mu je zagrgalo, kakor bi hotel zakričati — pa je krik obtičal v grlu in glasu ni bilo na dan. Roki, na kateri se je opiral, sta se pričeli onemoglo tresti, da sta pahála semintja krog lakti preširoka rokava, čezdalje huje — dokler se ni sesedel na trinožno leseno kozo, iztesano iz gabrove rogovile.

„Razbojnik!“

Tako je zakričal obupno Boltežar, ko se je toliko opomogel od strahu, da je zopet našla beseda pot skoz zadržano grlo. Toda glas je bil tako obupno razklan, tako ogorčeno blazen, da se je Boltežar sam prestrašil in se zagrabil za usta ter se plašno ozrl po lesenih stenah naokrog, kjer poleg žage, ki je visela na leseni kljuki, in sekire, ki je tičala zasajena v hlodovi razpoki, ni bilo drugega lepoticja kakor bridka martra in pobarvana šipa, predstavljajoča leseno okorno skupino sv. Treh kraljev. Prav na to podobo je sijal skoz priprto lino podolgast solnčni žarek in starcu se je zdelo, da je ob njegovem kriku zakopitljaj okorni Boltežarjev konj, kakor bi se bil preplašil.

Ko se njegovemu kriku ni nihče odzval in ni nihče jezno udaril po vratih, je pogledal zopet na sv. Tri kralje in na konja svojega patrona ter je resno razsodil:

„Hude reči se spočenjajo. Sveti Trije kralji, prosite zame, zakaj ni in ne more biti brez nič, če poskoči Boltežarjev konj. To nekaj pomeni.“

Nato se je dvignil, počasi in previdno, ter šel potihom do škafnice, kjer je zajel z rjavim korcem vode iz torila in jo izpil dobro mero. Tako je slišal odnekdaj, da je prva pomoč zoper strah — voda. Resnično se je pomiril in zlagoma začel tehtati ujeto besedo županovo. Res da župana še ni nikoli videl in ga ni poznal, ali besedi tujčevi je verjel in zato z veliko resnobo preudarjal, kaj bi z županovo besedo.

„Čigava je ta kočica?“

„Pravzaprav občinska.“

Taka je torej beseda županova: kočica je občinska. Če že samo ta beseda ni zoper božjo zapoved, potem sploh nobena reč ni več greh. Kočica je občinska; pravzaprav — občinska. Tako-le je razsodil župan. Kdo jo je pa delal in postavljaj? Občina? Kakopa! Župan je pa tesal, da so se mu krvavi žulji naredili na rokah! Samo ta beseda, pa še za to, ker jo župan izpregovori — samo ta beseda je

taka, da ga bo Bog sodil zaradi nje; „koča je občinska“ — ljuba Mati križana, ko ve že gontarsk pastir, ki še ni toliko izpodrastel, da bi mogel v cerkev — da je ta koča Boltežarjeva, tega-le Boltežarja, ki je bil žive dni gostač in revež, pogosto tepen, pa malokdaj sit, pehan od hiše do hiše, kakor deseto dete, dokler si ni pristradal toliko, da je kupili žago in sekiro ter pozidal to kočico in si prikupil še kozo ter se z njo umaknil vsem ljudem izpod nog na ta breg. Leto in dan sem takorekoč spal v grmu kakor lisjak, ko sem sekal in tesal. In zopet leto in dan sem ležal pravzaprav pod kapom, preden sem vse to zvezal in pokril. In sedaj, ko je vsaka kljuka in klin, vsak hlod in gred še mokra od mojega potu, pa ti pride župan in izpregovori tukaj-le pod mojim oknom tolovajsko besedo: koča je občinska. Če ta beseda ni znamenje, da gre svet h koncu, potem sama sveta Šembilja ni nič vedela in preroki niso nikoli prerokovali.

Torej župan, ki je postavljen za to, da bi revežu roko podal, mu pa kamen veže na vrat. Sam imaš zidano hišo — je nisem videl — pa vem, da jo imaš — in je nisi sam zidal, oče morda, ali pa očetov oče — pa ni nikogar, da bi stopil predte in bi se široko razkoračil: Ti župan, hiše nisi sam delal — ti, kaj, hiša je pravzaprav občinska, ne tvoja. Ko bi kdo tako-le izpregovoril, postavim ubogi Boltežar, kaj potem? Pred krvavo sodbo bi ga gnal, tožil bi ga in ga opraval do belih kosti in zaprl v ječo med tolovaje.

O Bog, danes sem preudarjal, kaj je lastni, mirni dom, danes, ko sem se izgubil pri molitvi. Pa ne, ko bi bila to kazen za slabo molitev? Prizanesi, o Bog, pozabi in ne misli s kaznijo na starega reveža.

Boltežar, ki se je ob razmišljanju preteče krivice razvnel, da so se mu bliskovito svetile stare, sive oči in drhtele vele mišice na vratu, na sencih, se je ob tem vzdihu zopet pomiril, kakor se poleže nenaden piš, ki zahrumi, zažvižga — in odleti po vrhovih gozdov — za deveto goro.

„Morda sem se pa ponepotrebno razsrdil in raztogotil. Če se pametno preudari, je ta reč nemo-goča. Kar je moje, je vendar moje, in ni ga, da bi mi jemal, če ni Turek, če ni vojska ali pa razbojnik.“

Zopet je vstal in jo risal do škafa, kjer je vnovič popil korec vode. Nato se je ozrl na ognjišče, ki se je tiščalo ob zidani vogal v koči in se zamislil v nalit lonček in pripravljeno butarico dračja, ki je čakalo iskre, da zaplanti. Po kratkem preudarku se okrene proti vratom:

„Ne bom kuril in pristavljal kosila. Danes že ne, in prej ne, da se ta reč dožene do konca.“

Še nikoli ni slišal, da leseni zapah kruli in cvili, ko ga odriva. Danes je škripal tako glasno, da je

Boltežar dvakrat prenehal, preden ga je odrinil. Ko so takisto hreščala vrata v lesenih tečajih, se je čudil in bal:

„Vse kriči danes, vse se zadira vame. Za mila nebesa, kaj sem hudega storil?“

Previdno je odrinil vrata, podobna vegasti lesi, in pogledal na poseko, kamor so se bili name-rili možje. Ali tamkaj na poseki jih ni bilo. Zato je stopil pogumneje izza koče in se oziral proti globeli, v katero se je po eni plati topila poseka, na drugi pa je iz doline rasel prostran gozd. Tudi odtod jih ni ugledal. Pač pa je slišal zabijanje, udarce in vzklike — kakor ukazovanje. Radovednost ga je obšla, velika in s skrbjo obdana. Stopil je nazaj do vrat, jih varno zaprl in začel tihotapski plezati za ogromno pečino, ki se je dvigala tik za kočo. Strmi greben hriba ga je zakrival, da ga odtamkaj, kjer so doneli udarci, ni mogel nihče zapaziti. Ko je prihropel do konca brežine, je zavil na desno in neopažen prišel vrh poseke, odkoder se je dobro videlo v globel in na prostrani gozd.

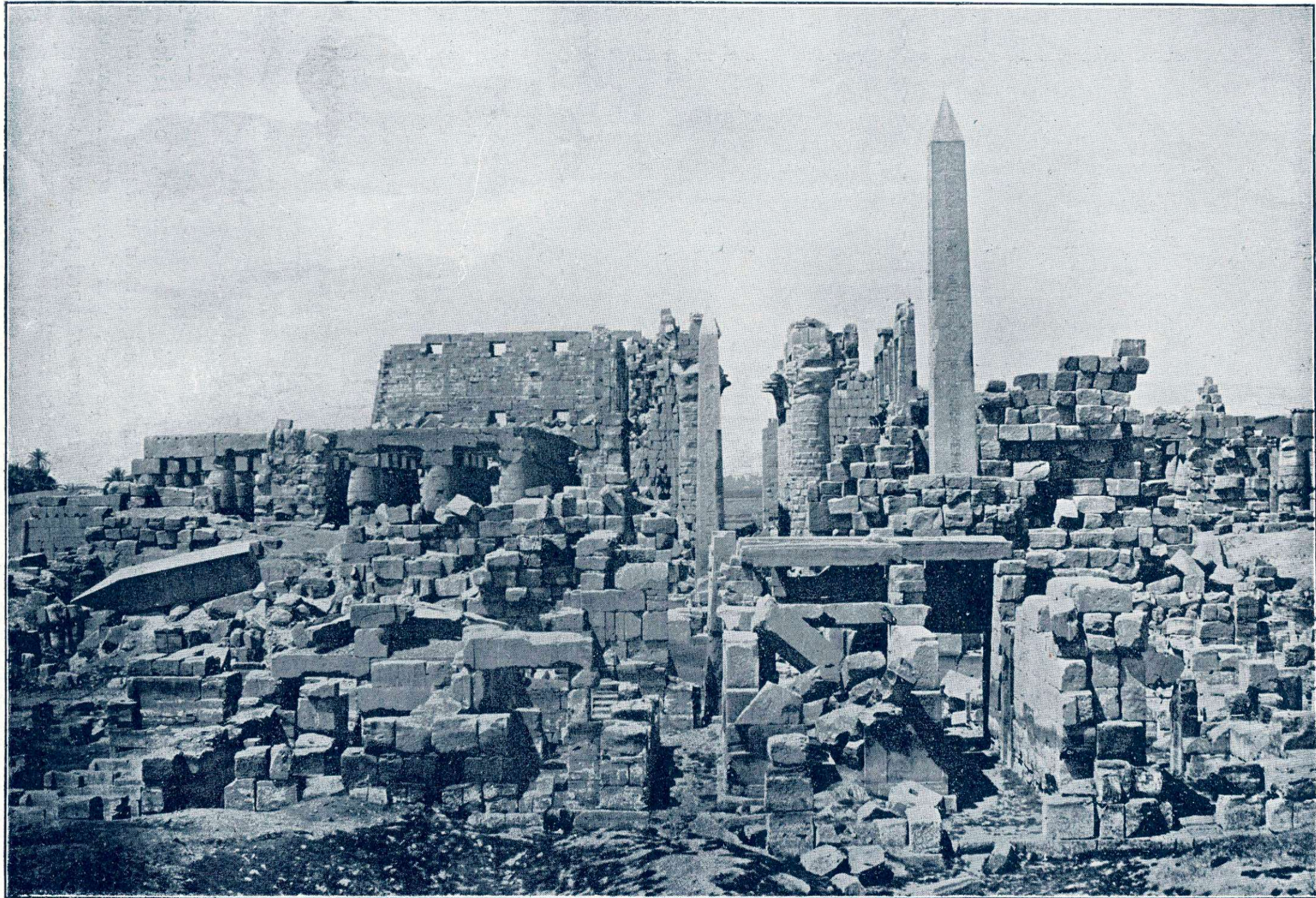
Tukaj na poseki sta se poigravala kozliča, ki sta takoj pritekla k Boltežarju. Ta je sedel na parobek za gostim tršem in opazoval ljudi. Kozlička sta mu lizala roki in poredna Iskrica je uprla parkeljce celo na njegov hrbet in ga potegnila za čop oguljenega klobuka.

Toda Boltežar se topot ni zmenil za ljubeznivost svojih „otrok“. Z izbuljenimi očmi je opazoval delo nenadnih prišlecev.

Visoka lata se je premikala preko roba, nekdo — to je bil tisti gosposki tujec — je klical v enomer: „Više, še više — nazaj — še malo — tako — stoj!“ In takrat je pristopil tretji, zasadil kol poleg late in ga z močnimi udarci zabil v zemljo. Včasih so se sešli vsi na enem mestu, pregledavali, tudi kopali so kaj malega — pa se je zopet dvignila pisana lata — in po rebri je vnovič donelo: „Više, še više — nazaj — še malo — tako — stoj!“ Boltežar je tuhtal, kaj bi to bilo. Pa se je nazadnje trdno oprijel misli: „To so merjevci — svet merijo. Naj ga! Tudi kočo pre-merijo. Naj jo, kaj tisto. Bodo videli in spoznali, kako trpljenje je, kadar kdo sam in star in slaboten gradi hišo v takem bregu.“

Solnce se je dvigalo, možje so že obšli globel — lata se je prikazala na poseki, pogledi mož so čezdalje bolj strmeli v kočo.

Boltežar je zdrsnil s parobka in z lato vred drsel skrivoma navzdol. Kadarkoli je lata obstala, je obstal Boltežar skrit za grebenom in gologlav molil plešo preko roba. Ko se je dvignila lata in se približala petdeset korakov hiši, se je za toliko korakov splazil navzdol tudi Boltežar. In ko je lata obstala tik koče in se naslonila na njeno sleme, tedaj je Boltežar stopil

AMONOV TEMPELJ V KARNAKU

izza skale in razoglav, z rokami na hrbtu, topo gledal to početje.

Ko je vnovič zadonel tujčev glas: stoj! in se je poleg late, prav ob leseni koči, sredi stene zaril pod udarci v tla kol, in je zabijač — nalašč ali po nerodnosti — udaril parkrat po koči, da se je stresla in votlo zadonela, tedaj je Boltežarju zavrela stara kri. Kakor bi ga bil udaril po glavi in po srcu, vse zaeno, tako se mu je zdelo. Zavihtel je oguljeni kastorec na glavo in stopil izza koč pred onadva z dvignjeno roko.

V naglici se mu je odpela vrtavka za pestjo, široki, hodnični rokav je zdrsnil navzdol, in pokazala se je kost in koža njegove v trpljenju dočakane starosti.

Oči so gorele, brada se mu je tresla — iz hropečih prs je zadonel rezek glas — kakor nabrušen nož — in vsekal med onadva:

„Pustita koč, razbojnika!“

Delavca sta se preplašila nenadnega krika. Prvemu je izpolzela lata iz rok in padla zdolž po tleh, drugemu je omahnila dvignjena sekira in odpovedala udarec.

Še preden sta se zavedla, je stal Boltežar s hrbtom ob steni koč, dvignil še levico in zakričal vnovič:

„Koča je moja! Proč, razbojniki!“

Ko sta se delavca iztreznila od nenadnega pojava in spoznala, da to ni ne gromovnik Mozes pod Sinajsko goro in ne prerok Elija, ampak Boltežar, samotarček in kozar, sta se sramovala svojega strahu, in prvi, ki je nosil lato, je že zlobno iztegnil roko po starcu.

V tistem trenutku se je pa pojavil župan in je z osornim glasom zapovedal mir.

Boltežar je še stal trdo ob steni, nanjo naslonjen, roke razpete — kakor bi bil križan — in brada se mu je tresla — in oko se je bliskalo.

Župana je hipoma izpreletelo kakor strah pred blaznim starcem, ko je stopil predenj.

Mehko in prijazno je zato zastavil besedo.

„Vi ste Boltežar, kajne, striček?“

„Sem Boltežar, če ste Vi res župan.“

„Sedite semkaj na tnalo, da se mirno pomeniva.“

Boltežarju sta omahnili razpeti roki — in z divjim pogledom je ošinil oba delavca, preden se je odmaknil od stene — in se približal županu, ki je sedel na tnalo.

„Mirno se pomenimo in po božji pravici, gospod župan. Tako želim in prosim.“

„Ste sami stesali to koč?“

„Kaj me skušate, župan?“

Boltežar je bil še tako razburjen, da se mu je tresla beseda.

„Nič Vas ne skušam. Samo vprašam. Tega ne boste zamerili.“

„Sam sem jo stesal, čisto sam, s trpljenjem in s prošnjo; zato je pa moja, samo moja — in božja; Bog je pa čez vse, tudi čez župane in cesarje.“

„Striček, zato Vas hvalim. Prav ste imeli, da ste svoj domek naredili — in celo na stara leta. Koliko potepuhov se klati zdravih in mladih od hiše do hiše in trkajo in lenarijo — pa niso za tolikanj, da bi si zgradili koč.“

„Pravične so te besede, župan, in revež je vsak, kogar tuje duri po petah bijejo. Sem poskušal to reč. Ali vsak si ne upa, da bi tesal in zidal. Je trpljenje in vdručič bi si jaz ne upal.“

„Boltežar, ne bo Vam treba. Ste že preskrbljeni do smrti!“

„Tudi jaz tako mislim, če je božja volja.“

„Da, da, je že vse preskrbljeno in sklenjeno. Vi se preselite — — —“

„Tiho o tem, župan! Selil se ne bom nikoli in nikamor — samo v večnost.“

„Potrpite, da Vam razložim. Poglejte, oni prostani gozd je občina prodala. Toda iz gozda ni poti. To moramo napraviti, da bo mogoče z lesom do ceste. Mera je pa danes tako pokazala, da ne moremo s potjo drugod, razen čez to sedlo, kjer stoji Vaša koč. Ne moremo zgoraj, ker je silna skala, ne spodaj, ker je samo brezdno. Ko bi bili občinski možje kruti, bi Vas kar pregnali. Koča je stesana na občinskem, torej pravzaprav občinska last. Ker pa nočemo staremu možu delati težav, zato ste sprejeti v občinsko hišo, kjer boste —“

„Gostač!“ je kriknil obupno Boltežar.

„Nič gostač, kaj bi tisto! Dosmrtni lastnik prijazne sobice!“

„Gostač, gostač — o bodite pravični, in ne jemljite, kar je mojega. Jaz ne grem iz koč, ne grem; ko me poneso, takrat, preje ne!“

Županu se je stavec zasmilil, ko je videl polblazni obup v njegovih očeh. Zato je govoril rahlo in prijateljsko.

„Boltežar, pomislite tole: Stari ste, kdo Vam bo stregel tu, ko nimate nikogar.“

„Župan, sedemdeset let in še pet povrh je minulo, odkar me je Bog ustvaril; zakaj kakor Adam nisem imel ne matere in ne očeta — za grmom so me pobrali, kot Adam Evo, ko se je dodobra naspal. In vsa ta leta mi ni nihče stregel, udaril in sunil me je pa vsak, kdor je le utegnil. Zato vem natanko, da ne bom zanaprej potreboval nobene strežbe, prav nobene, župan, kakor je nisem doslej!“

„Če pa zbolite?“

„Nisem bil še nikdar bolan. In za smrt tudi ne bom. Verne duše so mi razodele, da bom umrl tako, kakor leščerba zamiži in ugasne: ura se bo iztekla, olje bo pošlo. Tako bo.“

„Ne bo tako, ne! Pride bolezen — pa bo treba zdravnika. Vsak oboli na visoko starost, pred smrtjo. Semkaj ne bo zdravnika.“

„Ga ni treba. Vse težave bridkega življenja sem prebil brez pomoči; zato si upam tudi umreti brez zdravnikove pomoči; upam zaresno in nič se ne bojim.“

Županu se je delalo na smeh, pa se je pritajil, težko pritajil in je bil vesel, ko je pristopil inženir in izpregovoril: „Gospod župan, odračunano je in premerjeno. Ne bo prevelikih stroškov, ker se ne bo treba ogibati te koč. Po teh skalah pa bi stala pot več nego deset takih koč.“

Boltežar je okrenil glavo proti govorečemu tujcu, bulil vanj z nemirnim, plašnim pogledom, počasi odpiral usta — siva brada se mu je začela tresti in čez par hipov se mu je odtrgalo globoko nekje v prsih — kakor grgranje — kakor prekipevajoči val srca in po vzduhu se je razlegel krik, da so vsi obmolknili in povესili poglede:

„Raz — raz — razbojnik!“

Starec se je tresel kakor šiba, koščene prsi so se dvigale hropeč, z rokami je zamahoval, da je opletal odpeti rokav in se je mož opotekaje komaj dotipal do vrat ter izginil v koč. Škripaje so zacvilili tečaji, zapah je zakrutil obupno pesem.

„Mož je blazen,“ je prvi izpregovoril inženir. Nihče mu ni odgovoril.

„Čudna prikazen,“ je pripomnil vnovič merjevec.

„To je ljubezen, blazna ljubezen do doma, gospod inženir. Ko bi bila ta tako rodovitna in spoštovana, kakor je neplodna in zaničevana — ne vem, če se ne bi radovala domovina takisto, kot sedaj plaka za izgubljenimi sinovi. Pojdim!“

Družba je nemo odšla. Celo hlapca, ki sta nosila lato in orodje, sta se resno zamislila. Kakor prerokova kletev se jim je zdel starec in njegova blazna ljubezen kakor večni, sveti ogenj...

Za nekaj korakov se je župan nenadoma ustavil, pomislil in se obrnil nazaj. S hitro stopinjo je šel h koči, potrkal na vrata potrkal na lino, prisluškal, klical.

„Ne bojte se, Boltežar! Kočo Vam dam prenesti! Ostanete v njej. Samo drugam jo postavimo.“

Zopet je prisluškal. Iz koč nič odgovora. Tudi niso zaškripala vrata — in se ni ganila zapahnjena lina. Župan je poklical vnovič:

„Boltežar, Boltežar!“

Uho je pritisnil k lini.

Težko hropenje se je čulo, vmes jok, čudno otroški jok, kakor bi umiralo nebogljenno dete.

Nenadoma zopet vse tiho. Nato blaznohripavi vzklik:

„Razbojniki!“

Zopet tiho.

Hropenje, detinsko ječanje...

Župan je ponovil še enkrat. Dlani je nastavil pred usta in zavpil v špranjo za lino:

„Boltežar, ne bojte se!“

Molk...

Župan se je razburil, da je slišal utripe svojega srca, ko je slonel z ušesom ob steno.

„Razbojnik!“ —

Tak je bil odgovor odznotraj.

Župan je odšel s sklonjeno glavo...

* * *

— — — — —
Ko so zadnje sence izginile, ko je že prva zvezda blede vztrepotala nad hribom, se je oglasilo krog koč žalostno meketanje. Čada je z rogmi trkala ob vrata, kozlička sta se tesno stiskala k materi.

Tedaj se je Boltežar prebudil na slamnatem pogradu iz omedlevice. Plašno je gledal po temi. Pognal se je kvišku, pa omahnil nazaj. Pognal se je vdručič, dotipal klin, ki je molel iz stene ob pogradu — in vstal — s silno težavo.

Omotica ga je obšla, ko se je postavil na noge, in opotekajoč se se je plazil ob steni in iskal dveri. Hropel je težko, v sencih mu je nekaj kluvalo, levica je gomazela mrzlih mravelj — — —

„Prišla je ura,“ je razmislil in se ni ustrašil.

Ko je odpahnil dveri, je pripekotala kozja družinica vesela k njemu. Kozlička sta se spela ob njem kvišku in iskala v njegovih rokah drobljancev.

Boltežar je s težavo zapahnil vrata, otipal na ognjišču gobo in kresilo ter vpihal ogenj. Butarica suhljadi in lonček za jutranje kosilo sta še čakala. Boltežar ni zaužil ničesar.

Ko je plamen razsvetlil koč, je starec zlezal na podstrešje in nametal kozam najlepšega sena, ki ga je našel po skalnatih šijah in znosil v koč poleteti domov. Nametal je nadebelo, kot zapravljivec, kar na tla, da so kozlički skakali po njem in se kopali v bogastvu.

Nato je lezel po nerodni lestvi zopet nazaj in počival na klinih, hropeč in prijemajoč se za srce. Tako se je zmučil, ko je prilezel na tla, da se je vsedel na kup sena sredi kozic.

„Prišla je ura,“ je začel sunkoma in se grabil za trepetajoče prsi.

„Prišla je ura, otroci! — Ni je Bog dal, razbojniki so jo prinesli. — Toda prišla je. — Verne duše so jo razodele. — Vi ne veste — jaz pa vem. — Nocoj gremo na daljno pot. — Slovo — in z Bogom — pa nikoli več se ne vidimo — ne na tem — ne na onem svetu. — Nikoli več —.“

Starec je obmolknil, glava mu je lezla na prsi — hropenje se je večalo, zaspanec je visel na težkih vekah — večnost se je nižala izpod jasnega neba — kozlička, sita predobre večerje, sta plašno pritiskala mrzle smrčke na njegovo lice in boječa se čudnega grgranja bojazljivo pomeketavala.

Boltežar je dvignil glavo, kakor bi se prebudil. „Ne, ni še dokončano! — Počakaj, ura!“

Preobrnil se je na senu na vse štiri in plezal po kolenih v kot koč, kjer je dvignil desko in izpod nje vzela mošnjček. Zacvenketalo je v tresočih roki, ko ga je oddrgnil. Trije križani tolarji so se zabliskali na dlani. Nato je risal po kolenih do pograda, razkopal slamo in iz nje potegnil umazan papirnat zveženj. Ko ga je razvezal, je zahrestljala tržaška žida cotaste rute v hrapavi roki. Razgrnil jo je, položil tolarje v vogal, zavil in zavezal vogal v trd voz. Nato je lezel do kože Čade, ki je mirno prežvekovala, in ji privezal židano ruto krog vratu.

„Dota — zate — in za tvoja dva!“

Ogenj je pričel pojemati na ognjišču. Boltežar je kleče pograbil najlepše trske in jih zavalil za pravljivo — kakor preje seno — na ogenj. Visoko so švignili plameni, da so iskre letele na podstrešje — pa starca to ni skrbelo. V kot se je obrnil, kjer je visela velika, trhla bridka martra, ob njej sv. Trije kralji. Z veliko težavo je snel oboje, snel vozlati vrv — pa se opotekel in padel po tleh.

Ni poležal. Za trenotek samo. Čudovita sla se ga je polastila, plameni so se odsevali v njegovih očeh — ki so oživele, zmagovite — osvete željne. Ko je vstal, je začutil, da gre laže, da koleno ne kleca več tako silno. Vzel je vrv in otvezel kozjo družino, potem pobral Bogca in sv. Tri kralje, jih stisnil krčevito k sebi, nategnil vrv in dvignil z ležišča Čado z mladičema vred. Nato je segel po plamenečem polenu na ognjišče in vrgel prasketajoči zubelj na podstrešje v kup sena.

„Prišla je ura — pojdemo ji naproti, otroci!“ — Boltežar ni zapahnil vrat.

Čada se je popela po grebenu, vrv se je nategnila, in hropeči starec se je spotikal in padal, noseč križ in šepetajoč molitve.

Vrhu griča, pri tršu, je Boltežar obležal. Roka je izpustila vrv — onemogla, trudna. — Čada je obstala za grmom in žalostno zameketala. — Ko je mrzla pomladna rosa omočila vroče starčeve prsi — se je vnovič predramil — oprl na komolec in se zaokrenil — da je naslonil hrbet na kamen — in pogled uprl na koč, ki se je komaj kot umazana kôpa dvigala iz noči . . .

„Prišla je ura — Bog bodi zahvaljen zanjo —.“

Desnica je pritisnila k prsim s krčevito, zadnjo močjo križanega Kristusa — grgranje je pojemale in se izpreminjalo v tiho, slabotno šumenje.

Starcu so kapale solze iz oči, drsele po bradi — in močile trnjevo krono Kristusovo. Oba žeblija na rokah Križanega sta odnehala, telo Odrešenikovo se je odtrgalo od križa in se nagnilo na starčka ter ga z rokami objelo krog vratu . . . „Pridi, dobri in zvesti hlapec . . .“

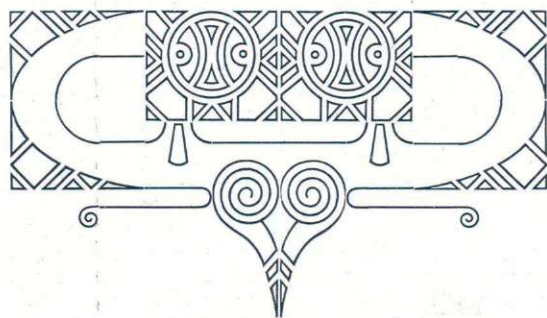
„Češčena Marija — ki si zame na svetem križu umrl . . .“

Pretrgano — brez besedi — je molilo to ubogo srce — nebesa so se nižala — in mu hitela naproti . . .

Bolest je ginila z lica — krog ustnic je poigraval smeh . . .

Boltežar je zagledal koč — sijajno, mogočno! Rastla je v solnčni zarji — kipela kvišku, se dvigala in plavala proti nebu — stran od grde zemlje, proč od razbojnikov — vedno više — in više — do zvezd — tam se je razlila in raztopila v grad nebeški — zadonela je — pesem — Kristus mu je namignil — sv. Boltežar je prijezdil na belem konju in mu pokadil pot v nebesa z zlato kadilnico . . .

Tedaj je zapokalo in zahreščalo tam doli pod poseko. Sleme goreče koč se je sesedlo, Boltežarjevo telo je še enkrat vztrepotalo — milijoni isker so se dvignili iz pogorišča proti nebu in potresli cesto z ognjenimi dijamanti — cesto, po kateri je potovala duša z doma — v domovino . . .

Dante Alighieri:
La Divina Commedia.

Prevel in razložil dr. Jos. Debevec.

Prvi del.

PEKEL.

(Dalje.)

XXVI. spev.

Kroga osmega osma Zlâ kotanja. — Hudobni svetovalci, odeti v ognjena oblachila. — Uliks in Diomed.

S perečim sarkazmom čestita Dante svojemu rojstnemu mestu Florenci, da je tako dobro zastopano po svojih sinovih v peklu med tatovi (v. 1—12). Nato plezata pesnika iz grape tatov, oprijemajoč se kamenov, štrlečih vun iz stene, ter dospeta takó na naslednji kameniti most, ki se boči nad brezdnom osme Zlê kotanje. Nebroj svetlih plamenov vidita švigati po dnu kotanje: zli svetovalci so, vsak ogrnjen v ognjeno odejo (v. 13—51). Neki dvorogljat plamen prav posebno vzbuja radovednost Dantejevo. Kmalu izve, da sta s tistim plamenom skupaj odeta grška junaka Uliks in Diomed, nerazdružena tovariša v življenju (v. 52—84). Naprošen od Danteja, nagovori Vergilij Uliksa; zlasti želi izvedeti, kje je Uliks našel smrt. S par potezami pove ta svojo ekspedicijo skoz Gibraltar v Atlantski ocean, da bi odkril nov svet na drugi poluti zemlje; ko je zagledal sredi morja neko nebotično goro [bila je gora očiščevanja (vice)], se je odondod pripodil vihar, ki je razburkal morje, da je pogoltnilo ladjo, njega (Uliksa) in vse spremljevalce (v. 85—142).

V življenju so zli svetovalci zlorabljali luč svojega uma in njih jezik je storil mnogo zlá; v peklu so zato odeti v ogenj, ki jih obdaja in se kakor jezik izteguje nad glavo.

Čestitam ti, Florenca! Kâk si vzrasla:
do morja gre ti krilo širópéro
in v peklu se ti slava je razpasla!

- 4 Tam našel med tatovi sem petró
meščanov tvojih, da me sram obliva;
i tebi, mislim, niso v čast nad mero.
- 7 A če se res resnica k jutru sniva,
potem bo kmalu tisto te zadelo,
kar Prato ti — ne sámó! — v prsih skriva.
- 10 Kar priti mora, naj bi že prispelo!
Da je že tu, ne bilo bi prerano,
čim starji bom, tem bolj me bo bolelo. —
- 13 Spet tam sva lezla iz grape gor na plano,
kjer doli prej, po lestvi skal se pnoči;
me vlekel mojster je in šel pred mano.
- 16 Ni nôgi, po samotni poti idoči
med razvalinami in skal prelomi,
uspel korak noben brez rok pomoči.
- 19 Hudó takrat in zdaj je še hudó mi,
če zmislím se, kar videl sem ondodí.
Zató brzdám, kot prej ni mar biló mi,

- 22 svoj um, ki naj krepost ga varno vodi,
da dar — al zvezd al višjega še reda —
v pogubo meni samemu ne škodi.
- 25 Kot kmetu, ki na hribčku rad poseda
ob času, ko planet, ki spet razžarja,
z obrazom svojim nas najdélje gleda,
- 28 pod mrak, ko muha se zboji komarja,
nebroj kresnic tam pred očmi zamiga,
kjer prej je grozdje bral, bil za ratarja:
- 31 takó nebroy plaménov svetlih šviga
v kotanji osmi; vsa se mi razkrila
z mostú je, ki nad brezdnom nje se dviga.
- 34 Kot mož, ki sta medveda ga osvetila,
Elijev voz pač videl je oditi —
ko pod nebó pa konja sta planila,
- 37 z očmi vozá ni mogel več slediti,
samó plamèn je videl še ognjeni
se kot oblačec proti nebu viti:
- 40 takó se ognji tu od stene k steni
vijó, ki v njih spoznati ni vsebine;
a v vsakem grešnik skriva se plameni.
- 43 Jaz gledal sklonjen sem z mostú višine;
a da za neko nisem zgrabil klêče,
brez sunka bi bil padel v dno globine.
- 46 Videč takó pozornega me, reče
vodnik mi: „Glej, v teh ognjih so duhovi;
ogrnjen vsak je v to, kar žgè ga, peče.“
- 49 „Potrjen, mojster, s tvojimi sem slovi
še bolj; i meni stvar se ták je zdela
in htel sem ti že reči: Kdo je ovi
- 52 v le-tém plamenu, ki v dva cepi dela
se zgoraj? Zublja se z grmade zdita,
ki Tebska brata sta na njej zgorela.“
- 55 „V plamenu“ — odgovoril je — „trpita
Uliks in Diomed; zdaj bol združuje
zločinov prejšnjih druga silovita.
- 58 Vsak njiju lèst zdaj v ognju obžaluje,
da skrita v konju zid sta razrušila,
kjer zbežal oče rimskega rodú je.
- 61 Tu za prevaro, ki zbok nje Ahila
še v smrti objokuje Dejdamiya,
pa za paladij kazen sta dobila.“
- 64 „Če iz plamú“ — sem djâl — „ki jih ovija,
beseda se dovoli jim, naganjam
in prosim, mojster, te, kar mi moči je:
- 67 naj nekaj časa tukaj še poslanjam,
da luč bo dvorogljata priplesala;
saj vidiš, hrepeneče k njej se sklanjam.“

- 70 On dé mi: „Tvoji prošnji gre vsa hvala;
rad spolnim jo, rad ti storim veselje.
Al usta tvoja naj bi se brzdala!
- 73 Naj rajši jaz tolmač bom tvoje želje,
ki jo poznam, ker Grka bi prečula
mordà jezika tvojega povelje.“
- 76 In ko potem je blizu luč priplula,
ko mojstru se je zdelo prav začeti,
tedaj takó mu je beseda slula:
- 79 „Oj duši dve, v en plámen sam odeti,
če kaj zaslug za vaju sem pridobil,
zaslug veliko al malo si na sveti,
82 ko divne verze pisal sem s častjó bil —
postojta! Ti pa kraj povej nesreče,
ki te blodečega je ugonobil.“
- 85 Zdaj rogelj večji lahno zatrepeče
v plamenu starodavnem, plapolaje,
kot plapolá na vetru plamen sveče.
- 88 Nato pá, vrh svoj semintja majaje,
kot jezik se majè pri govorici,
spregovori: „Ko sem zapustil kraje,
91 kjer Circi leto in dan sem čarovnici
bil služil (kraje te poznej Gaëta
Enej nazval po svoji je rednici),
94 ljubav mi ni do starega očeta,
ne sinčka milega in ne do žene
Penélope dolžnost ljubezni sveta
97 ugasiti mogla iskre zaneténe:
sveta spoznati daljo neizmerno,
krepost ljudi in misli njih zmedéne,
100 ampak odpravil sem na morje širo
se z eno ladjo in s seboj v tujino
drugóv sem vzel številce le, a verno.
- 103 Maroško, špansko videl sem brežino,
Sardinijo sem videl in ostrove,
kar morje ondi vklepa jih v kotlino.
- 106 Imel za sabo že sem mlade dnove
s tovarši vred, ko sem priplul k ožini,
kjer Herkul bil postavil je slopove
109 (v svarilo: človek, tod naprej ne rini!);
na desni vštric imeli smo Seville,
bilà je Ceuta z leve že v daljini:
- 112 „Kaj, bratje, — dem — ,nam je pogub pretilo!
Na cilju! — Solnce, glejte, tu zahaja.
I vam življenje skoro bo utonilo;
115 zató pa dni večer, ki vam ostaja,
z izkušnjo novo si obogatite:
Za solncem, kjer nov svet, brez ljudstev, vstaja!
- 118 Izvora svojega ne pozabite:
namen vaš ni, živeti kot živali,
no da v kreposti si svoj um bistríte.“
- 121 Z besedo to so kratko tak se užgali
tovariši za pot se v svet neznani,
da ustaviti se nič več niso dali.
- 124 Krenili krn smo naš ob uri rani;
na krilih vesla v blaznem so pogonu
drvila ladjo vedno k levi strani.
- 127 Vse zvezde sem na južnem nebosklonu
ponoči zrl, a naše sem sijati
nad morjem videl nizko, že v zatonu.
- 130 Petkrat se mesec že na doljni plati
prižgal je bil in ugasnil, kar v težavi
po morju širnem jeli smo veslati.

- 133 Naenkrat pa se gora nam pojavi,
kot višje ni na naši je poluti,
ki temna se je videla v daljavi.
- 136 Veselja vrisk — takoj pa jok spet ljuti!
Vihar s celine nove pripodi se
in v ladje kljun sè silo tako buti,
139 da tri z vodami vred zapleše rise;
v četrto pa je krn navzgor obrnil
in kljun navzdol — ker hotel, da to zgodi se,
142 je nekdo drug — in val nas je zagrnil.“

Opombe: V. 4: petero meščanov tvojih, ki jih imenuje v XXV. spevu v. 34–151. — V. 7: A če se res ... sniva: tako so mislili že staroveški pesniki, na primer Horac (Sat. I. 10. 32): Quirinus — post mediam noctem visus, cum somnia vera. — Prato (v. 9) je mestece blizu Florence, 18 km oddaljeno; pa ne samo sosednje mesto Prato, temveč tudi razni drugi (ljudje, gradovi, mesta) so Florenci privoščili vse hudo. — V. 10: Kar priti mora... Čeprav je kazen zaslužena, bi vendarle tudi Danteja bolela, ker ljubi svojo domovino; ker bi pa udarec lažje prebolel, dokler je še v mlajših letih, zato želi, naj bi neizogibna kazen prišla čimprej. — V. 23: um, nadarjenost je ali dar ugodne zvezde, ali — kar je mnenje pesnikovo — višjega reda, t. j. usmiljenja božjega. — V. 27: t. j. poleti, ko solnce najdelj vidimo. — V. 34: t. j. prorok Elizej (IV. Knjiga Kraljev 23. 24), ki so ga dečaki zmerjali s plešcem. — V. 53: Zublja se z grmade zdita... Brata Etekel in Polinejk v Tebah sta se smrtno sovražila; ko sta oba padla v ljuti medsebojni bitvi, so Tebanci položili njiju trupli na eno, skupno grmado; plamen se je sicer vnel, a na vrhu se je razcepil v dva zublja — v znak bratovske razdvojenosti še po smrti. — V. 58–60: Ko so Trojanci hoteli v mesto spraviti velikanskega lesenega konja (lèst, t. j. prevaro Grkov!), so morali podreti precej mestnega zidu; to pa je bila sreča za Trojanca Eneja, ki je ondod zbežal iz gorečega mesta v Italijo, kjer je postal zarodnik Rimljanov. — V. 62: Dejdamija je bila hči Likomeda, kralja na otoku Skirosu. Na njegovem dvoru je skrila mati Tetis sina Ahila ter ga oblekla v žensko krilo, samo da ga ne bi našli grški klicarji, ki so nabirali junakov na vojsko zoper Trojo. Toda zviti Uliks, oblečen kot krošnjar, ga je vendarle našel: kajti Ahil ni segel, kot druge devotke (in tudi njegova izvoljenka Dejdamija) po ženskem okrasju, ampak po orožju, ki ga je Uliks tudi prodajal; in dal se je Ahil temu pregovoriti, da je ostavil zaročenko in šel v vojsko. — V. 63: pa za paladij... Podobo boginje Pálade, ki je bila tesno združena z usodo Troje, sta ukradla Uliks in Diomed. — V. 74: prečula, t. j. preslišala, cf. Pleteršnik. — V. 82: ko divne verze... t. j. Eneido. — V. 83: Ti pa... t. j. Uliks. — V. 96 nsl.: Tu se Dante naslanja na eno izmed mnogih srednjeveških pripovedk o Uliksovi smrti, ki so Homerju neznane; Homerjeve Odiseje Dante ni poznal (ali pa le pomanjkljivo). — V. 108: t. j. Gibraltar. — V. 113: Solnce, glejte, tu zahaja, t. j. tu je zapad, konec naše polute; naprej je morje in iz njega vstaja druga poluta, nov svet, ki je pa neobljuden. Mnogi italijanski komentari trdijo, da je Kolumb dobil baš v teh verzih Dantejevih izpodbudo za odkritje Amerike; a dokazati ne morejo, da je Kolumb Danteja res čital. — V. 126: t. j. ob obali zapadne Afrike. — V. 130: t. j. pet mesecev smo že veslali proti zahodu. — V. 133: Naenkrat pa se gora nam pojavi... to je popolnoma plod Dantejeve domišljije; ta gora je potem središče II. dela kome-dije, vic (Purgatorio); na vrhu te gore je bil — tako si je

mislil Dante zemeljski raj, ki sta bila iz njega izgnana Adam in Eva. — V. 142: nekdo drug, t. j. Bog, ki ne pusti, da bi človek, dokler še živi, stopil na goro očiščevanja.

Naj pristavimo k temu dve opombi. 1. najvažnejša poteza Dantejevega Uliksa je — silna vedoželjnost; taka je bila tudi doba Dantejeva, vzbujena po križarskih vojskah;

2. Dante si misli, kakor rečeno, goro očiščevanja (vice) na južni poluti naše zemlje, sredi oceana, kot nekak otok (o tem več v I. spevu Purgatoria!), in vrhu gore naš izgubljeni raj, in vso lego gore tako, da bi črta, ki bi jo potegnili od vrha tiste gore skozi središče zemlje (in pekla), zadela na severni poluti ravno — Jeruzalem. (Dalje.)

Staro in novo o ljudskem štetju.

Sestavil dr. Vinko Šarabon.

prejšnjih časih niso tako natančno šteli kakor dandanes. Sicer tudi sedaj štetje ni povsem zanesljivo, kakor se je marsikdo sam prepričal, zlasti v narodnomešanih krajih, saj so nam ugrabili l. 1900. gotovo okoli 100.000 duš, Čehom nad 300.000 itd., a vendar je še vedno bolje nego nekdanj. Čim bolj gremo nazaj, slabše je. Prvič slišimo o štetju že pri Kitajcih, potem pri Grkih, dalje pri Rimljanih; znano je popisovanje za časa cesarja Avgusta. Našteli takrat v rimskem cesarstvu niso nič manj ljudi, kakor jih imajo sedaj dežele nekdanje svetovne monarhije.

V srednjem veku je, kakor marsikaj, zaspalo tudi to, le semtertja se sliši o kakem poizkusu. O tem razpravlja obširno Inama-Sternegg v *Statist. Monatsschrift*. Intenzivneje so se začeli pečati s to vrsto statistike v novejših časih; tako čitamo n. pr., da je bilo l. 1753. določeno vsaki deželi v Avstriji število vojakov, s katerim mora prispevati k skupni armadi. Da so pa mogli to število določiti, je Marija Terezija odredila l. 1770. popisovanje duš, prvi poizkus večjega obsega v Avstriji. O posameznih kronovinah bomo še govorili. Druge države so začele tudi v tem času, nekatere preje, druge pozneje, kakor je bila slučajno kulturna višina ali pa potreba. Dela, ki so obdelovala ta popisovanja, so začela izhajati v vedno večjem številu, najvažnejša naj omenimo tu, najprvo za celo Evropo, potem za posamezne države. Videli bomo, kako je bilo še marsikaj nejasno, kako so pisatelji v svojih cenitvah dobili najrazličnejše rezultate.

Prvo dosti zanesljivo skupno število prebivalcev Evrope je izračunal statistik Kolb že za l. 1786., torej za čas pred francosko revolucijo. Naštel je za celo Evropo 167 milijonov, torej toliko, kolikor jih ima danes Rusija z azijskimi posestvi vred. Francoska je štela takrat 25 milijonov prebivalcev, nemško cesarstvo 27, Rusija samo 25 (seveda po mnenju tedanjih statistikov, po novejših virih jih je bilo 37 milijonov). Ko so pa Francozi premagali vso Evropo razen Angleške, Turčije in Rusije, so šteli l. 1812.

zopet svoje podanike in prišli do sledečega zaključka: Francosko cesarstvo in dežele, oziroma države, poslušajoče ukaze Napoleona, so šteje 75 milijonov duš, med temi Ilirija 1,530.000, Francija sama 30 milijonov. Avstrija je po miru na Dunaju l. 1809. imela samo še 19 milijonov ljudi, za Rusijo v Evropi so našteli 40 milijonov. Francozi so sestavili pregled cele Evrope na ta način:

	Kvadr. milj	Mil. preb.
I. Francija in 39 odvisnih držav	26.300	75·5
II. 4 države pod francoskim vplivom (Švica, Prusija, Avstrija, Dansko)	23 000	28·5
III. 2 neodvisni državi (Rusija in Anglija s Sicilijo)	100.000	60·0
IV. 2 državi v boju za samostojnost (Špansko in Portugalsko)	10.300	14·0
V. 3 države brez politične veljave (Švedska, otok Sardinija in Turčija)	17.500	15·5
Skupno 51 držav	177.100	193·5

V Weimaru je izšla l. 1800. knjižica Gasparija: *Allgemeines Jahrbuch der Geographie und Statistik für das Jahr 1800*. Tudi tu imamo jako mnogo podatkov, ki pa včasih vendar malo preveč diferirajo od drugih. Drugi so zanesljivejši, za Francijo n. pr. 31 milijonov, za Rusijo 36 in za Avstrijo 25 milijonov, seveda v tedanjem okviru. — Jako natančne podatke je zbral Ockhart v knjigi: *Europas monarchische und republikanische Staaten*, Leipzig 1804—06. Vseh prebivalcev Evrope našteje okoli 170 milijonov.

Zelo so se pečali v tistih časih s statistiko v Gothi na Nemškem. Izdajali so almanah, v katerem so našteje vse države druga za drugo. L. 1810. ima po tem almanahu Francija 41, Pruska 5, Avstrija 20, evropska Turčija 10 milijonov, ilirske provincije 1,110.000. L. 1820. so razmere drugačne, Francija je padla na 29 milijonov, Avstrija jih ima zopet 27, Turčija 9·5, Rusija 32, cela Evropa 180. Imamo v tej knjigi tudi še številke za l. 1828. in 1831.

Najboljši in najpridnejši statistiki so pa bili v tistih časih v Avstriji, prvi med njimi Josip Maks pl. Liechtenstern. Izdal je celo vrsto statističnih del, tako l. 1812. na Dunaju: Grundlinien einer Enzyklopädie der Kosmographie und Statistik, v l. 1814—16: Allgemeiner Anzeiger historisch-, statistisch- und po-

1,286.000 duš, evropske Rusije na 41, Avstrije na 21 milijonov; pri Turčiji pravi: Glede števila prebivalcev se da jako malo določiti, morebiti jih je 11,500.000. Lahko bi bil kar številko zapisal, saj je bil v tistih časih brez kontrole, a ni hotel, ker ni bil prepričan o tem. Najzanimivejše je njegovo drugo

ZIMA V KAMNIŠKIH PLANINAH

FOT. BOGUMIL BRINŠEK

1. Vrh Korena (2001 m). — 2. Kamniški vrh nad Bistričico. — 3. Zameti na Krvavcu (1853 m). — 4. Kamniška koča SPD (severna stran) s Kamniškega sedla. — 5. Zasnežena pastirska bajta v Klinu (l. 1909.) pod Kamniškim sedlom. — 6. Pogled z Velikega Zvoha na Korensko planoto in Kamniško sedlo. — 7. Snežna streha na Korenu. — 8. Motiv iz jarka pod Križko planino.

litischen Inhaltes, l. 1819.: Statistische Übersicht aller europäischen Staaten nach ihrem neuesten Zustande, in celo vrsto drugih del, nad dvajset. Iz vsake vrstice se vidi, kako varno in natančno je uporabljal vire in da je vsaka mnogobrojnih številok dobro premišljena. V prvem omenjenem delu ceni prebivalstvo Ilirije na

delo. Tu so zbrani vsi podatki za l. 1789., 1803., 1807. in 1812. V teh letih naračuna za Avstrijo 25 milijonov, potem 26, 25 in 21, za Francijo 25, 30, 34 in 41, za Ilirijo l. 1812., kakor omenjeno, 1,286.000 na 925 kvadratnih miljah, za Poljsko l. 1789. na 8650 kv. miljah 9,500.000, l. 1803. je bila ta država raz-

deljena med Avstrijo, Prusijo in Francijo, l. 1807. je prebivalo v vojvodini Varšavi na 1872 kv. miljah 2,281.000 Poljakov, l. 1812. pa na 2834 kv. miljah 3,790.000. Za evropsko Rusijo ima 35, 40, 41 in 42 milijonov duš na 71.425, oziroma 78.358, 78.601 in 84.560 kvadratnih miljah. L. 1816. ima tudi še podatke za krakovsko republiko: 19.5 kv. milj in 62.500 duš. Pri Turčiji ne našteje več 11,500.000 ljudi, ampak samo še od 9,500.000 do 9,900.000, toliko novih virov je uporabil od l. 1812. – 1814.

Velikanska statistična dela je izdal v teh letih tudi Juri Hassel v Berlinu in Weimaru l. 1816. in 1823/24. Ogromne zvezke je treba le videti, potem šele znamo ceniti trud, ki so ga imeli statistiki v tistih časih. Z Liechtensternom se ne ujemata vselej; za Rusijo našteje Hassel 34 milijonov prebivalcev, za Turčijo pa samo 6,700.000, vsekakor premalo. Poizkušal se je tudi že v določevanju narodnosti po različnih državah. Ker so zadnjič časopisi označili kot nekak kuriozum ukrep ministrstva za notranje zadeve, naj se označijo tudi ljudje z moravskim občevalnim jezikom, naj sledijo tukaj nekateri zgledi, kake narodnosti je štel Hassel. Seveda številke glede jezikovnih razmer nikakor niso zanesljive, saj še onim glede absolutnega števila prebivalstva sploh ne verjamemo. Germanov našteje v Evropi med 177 milijoni 53 milijonov, in sicer Nemcev 31 (v Avstriji 6) milijonov, Holandcev in Valonov (Valone šteje h Germanom, so pa Romani) 6, Angležev 13 milijonov. Norvežanom pravi Normänner, Kočevanje šteje posebej, jih prišteva torej Germanom sploh, ne pa Nemcem, našteje jih 44.000, seveda veliko preveč, saj jih je komaj 10.000 sedaj, ne pa takrat, vsi drugi so Slovenci, prištetih Germanom; znašel je med Germani tudi Vandale na Ogrskem, kajpak samo 12.000; Nemcev v sedmerih občinah Severne Italije pa sploh ni mogel klasificirati in je kar zapisal: Sette Comuni 36.000.

Romanov našteje 60 milijonov, in sicer Francozov 25, Italijanov 19, Špancev 9, Portugizov 4, Vlahov (Rumunov) 2, drugih 1 milijon.

Slovanov je bilo takrat po njegovem mnenju 45 milijonov; razdeli jih tako:

a) Rusi 24,575.400, na Ruskem 23,345.400, v Avstriji 1,230.000;

b) Poljaki 7,551.500, na Poznanjskem in v Šleziji jih našteje samo 510.000, veliko premalo;

c) Litavci 1,892.500 (ki so samo Slovanom sorodni, on jih uvrsti kar med Slovane);

d) Leti in Kuri 621.000 (o teh velja isto kakor o Litavcih);

e) Kašubi, 35.700, na Pomorjanskem (teh je več in stanujejo zlasti v Zahodni Pruski, so samo del Poljakov);

f) Vendi in Sorbi 1,354.000, med temi smo všteti tudi mi Slovenci s številom 864.000;

g) Čehi 2,253.000 v Češki in Moravski;

h) Slovaki na Moravskem, Ogrskem in v Slavoniji 4,172.500 (Srbe v Slavoniji prišteva torej Slovakom);

i) Čiči 5.550;

k) Hrvati 780.000;

l) Rajici in Srbi 1,418.000;

m) Morlaki 2,457.000 v Dalmaciji, Turčiji in na Jonskih otokih;

n) Črnogorci 60.000;

o) Uskoki 90.000 (pri teh pristavi: to so pravzaprav Rumuni [Vlahi], ki pa govorijo slovansko);

p) Bošnjaki 100.000 v Bosni.

Madjari so mu četrta skupina evropskih narodov, peta so Finci, katerih našteje šest vrst, šesta so Tatari s petimi pododdelki, med katerimi tvorijo drugi oddelek Bolgari s številom 802.000; potem pridejo Grki in Arnavti, katerih slednjih našteje samo 300.000, komaj tretjino pravega števila. Deveta in deseta skupina so Kelti, katere pa razdeli med Kimre, Kaledonce ali Gaele, zatem sledijo Baski, Čerkesi, Samojedi (šele sedaj!), Armenci, cigani in židje (te navaja kot posebno narodnost, kar se strinja tudi z današnjimi raziskavanji, pa le glede Ruske in Balkanskega poluotoka, ker govorijo tam res svoj jezik, mešanico hebrejščine in nemščine, oziroma hebrejščine in španščine).

Tako so takrat šteli narodnosti in odtedaj še ni preteklo sto let! Če bi zdaj kdo kaj takega napisal!

Pri konfesijah pa ni delal takih napak, vsaj kar se tiče Evrope. Poda nam tudi številke za Azijo, Afriko itd., a tu je treba še večje previdnosti. Kristjane deli v vzhodne in zapadne. Prvim prišteva Grke in Armence z različnimi pododdelki, zapadnim pa katoličane, luterance, reformirance in protestantske disenterje (drugoverce). Razlika med katoličani in luterani mu je torej enaka oni med vrstami protestantov. Katolike deli v rimske katolike, janzeniste in maronite v Siriji; luterane v luterane v ožjem zmislu in herrnhuterje; reformirane v prave reformirane, presbiteriance, kongregacionaliste in episkopale; disenterje pa v independente, arminijance, unitarijce, metodiste, menonite, baptiste, kvekerje, waldenze in druge.

Statističnih knjig v tem času je bilo kakor gob po dežju. To je lahko razumljivo, ker je povzročila francoska revolucija in dogodki, sledeči ji, tak preobrat. Kar naprej so merili in šteli, vsak se je sam hotel prepričati, koliko je dobil. Zlasti mnogo opravka je bilo na Nemškem. Statistikom se moramo kar čuditi, da so imeli toliko potrpežljivosti. Ome-

njeni Hassel je stopil večkrat tudi v zvezo z drugimi; tako je izdal skupno z Gasparijem in Cannabichom veliko knjigo: Vollständiges Handbuch der neuesten Statistik, ki je izhajala trinajst let, 1819—1832.

Tu imenujejo Germane kar naravnost Nemce in razlikujejo prave Nemce in druge. Norvežani so pa še vedno Normani, Kočevarji so posebno pleme, Sette Comuni se tudi še niso začeli zavedati svoje posebne nemške narodnosti. Pri Slovanih je večinoma tudi tako, kakor smo že omenili, namesto Vendov ima sedaj Slovence, sicer pa navaja delo Čiče, Morlake, Črnogorce, Uskoke, Bošnjake, samo da slednjih ni 100.000, ampak že 300.000. Vandalov na zapadnem Ogrskem bi se bil rad iznebil in jih sedaj uvrščuje med Slovane, pristavlja pa: Nach anderen sind es Deutsche. Pri Židih je opazka: Sie haben in allen Ländern aus dem Hebräischen und der Landessprache eine eigene Sprache gebildet, die man jetzt als ihre Muttersprache ansehen kann.

V poznejših letih so sestavljali podatke ljudskega štetja zlasti Galletti, Balbi, Berghaus, Brachelli, Kolb i. dr. Tudi Šafarik se je pečal s statistiko in izračunil n. pr. število Slovanov z 78,691.000, veliko več kakor francoski in nemški avtorji. Zelo lepo delo je izdal Reden: Deutschland und das übrige Europa, 1854, Wiesbaden. Najzanimivejša je tabela glede konfesij okoli leta 1850. Avstrijo šteje med nemške države in pravi, da je bilo v teh takrat nad 57⁰/₀ katolikov in 34⁰/₀ protestantov in da so katoliki na Nemškem tvorili 31⁰/₀ vseh evropskih katolikov, protestantje pa 41⁰/₀. Glede Francoske je pa tudi še Reden v veliki zmoti, ker našteje tam 2,320.000 protestantov, oziroma 6,5⁰/₀ francoskega prebivalstva; pristavi pač: Schätzung, weil keine Zählungen. To

napako so imeli vsi tedanji statistiki, da so število protestantov na Francoskem nastavili previsoko. Ko so kmalu potem objavili rezultate oficijelnega štetja — april in maj 1851, se je število protestantov — luterancev in kalvincev — naenkrat znižalo na 750.000. Če so se statistiki o Francoski tako motili, kaj šele o drugih državah. Vidimo tudi, da so kljub mnogim pomanjkljivostim najboljše še oficijelne štetve, če gre državi res za to, da izve pravo razmerje. Na Nizozemskem našteje Reden 35⁰/₀ katolikov, v Švici 41, v evropski Turčiji 4 itd. Na Turškem je bilo takrat 125.000 židov, samo v Carigradu 37.000. Na Nemškem jih je bilo 1,200.000, za Rusijo jih našteje gotovo premalo 1,610.000; prijetno je bilo na Švedskem, ker je živelo ondi samo stoinpetdeset teh semitov, na Grškem tudi samo dvesto, lahko umljivo, ker je Grk po znani prislovcici sedemkrat bolj premeten nego žid.

Natančne tabele za čas okoli leta 1850. je sestavil tudi Kolb, ravnotako za l. 1860. in 1870. Za desetletja 1850—1880 je istotako zanesljiv Brachelli. Nobene številke ni zapisal nepremišljeno, deloma je računil sam po različnih virih, deloma je uporabljal uradne štetve. Kolb in Brachelli imata glede narodnosti skoro izključno že isto razdelitev kakor mi sedaj; Grke prišteva Brachelli leta 1867. še takozvanim grekoromanskim narodom, leta 1875. jih šteje že posebej, prida jim pa tudi Macedovalaha ali Cincare, leta 1884. pa šteje slednje med „manjše narode“. Sedaj jih prištevamo Rumunom. Zanimivo je, da je n. pr. Brachelli že okoli leta 1850. naštel 1,300.000 Slovencev, leta 1900. jih pa niso izkazali niti 1,200.000. Čez par tednov bomo videli, koliko so nas „našteli“ sedaj. (Dalje.)

Ob oknu.

Zložil Vekoslav Remec.

Ugasnil je ves čar melanholije,
ki dahnila ga jesen je čez vrt —
glej, za umiranjem je prišla smrt,
na prazne grede zimsko solnce sije . . .

Nikar ne glej je! . . . Jaz sem prišel ponji
iz dalje, iz mraku poln vernih nad,
da bo pri tebi cvetje in pomlad.

V očesu tvojem blesk preteklih dni je,
le z rahlo senco mračnih ur zastrt,
in tvoj pogled pokojno je uprt
na pot, ki se med golim drevjem vije.

A ni je . . . Le od okna nežni vonji
dveh nageljev, razcvelih zimski dan,
spomin so nanjo in pogled tvoj vdan.

Obiski.

Iz življenja in delovanja naših umetnikov. — Spisal Izidor Cankar.

(Dalje.)

II.

Oton Župančič.

Ko sem obiskal Župančiča na domu, je stanoval v Wolfovi ulici in v eni tistih starih ljubljanskih hiš, ki so dokaj čudne: navzgor vodijo mračne stopnice, ki se cepijo in trgajo, kadar se jim zdi, in vedno takrat, kadar obiskovavec najmanj pričakuje; stanovanja posegajo na nerazumljiv in nepreračunljiv način druga v drugo, povsod zijajo široka, prihuljena vrata, ki se zde zato vzdana, da škripljejo in da človeka zmotijo in zmedejo, če je sklenil iti naravnost po svoji poti. Kdor stopi v tako hišo proti poldnevu, začuti bližino kuhinj; njih sfere se dotikajo in v aromatičnih niansah prehajajo druga v drugo. Te hiše so tudi samo nazunaj večnadstropne, kajti kdor jih ne pozna prav natančno, ne bo znotraj nikdar vedel, kdaj se neha prvo nadstropje in kje se začinja podstrešje.

V taki hiši je stanoval Oton Župančič, ko sem ga obiskal. Sešla sva se bila v kavarni in nato odšla skupaj na njegov dom. Župančič je šel po stopnišču naprej, naglo požiraje s svojim dolgim korakom po dve stopnici naenkrat, dokler ni sunkoma nekje obstal in široko odprl vrata svoje sobe. Vstopila sva. Soba gleda z enim samim široko zevajočim oknom nekam v tuje hiše, pred njim stoji miza, ki služi obenem za pisalnik, na levo v kotu postelja, na desno poleg drugih vrat, ki vodijo neznano kam, še ena miza. Zraven nje visoka omara. Odnekod še zdolgočaseno pogleduje popotni kovčeg, bridki grb naše umetnije; druge oprave menda ni v sobi, če ne štejete k njej morda tudi velike bele peči, sezidane in zgrajene v ljubljanskem slogu, ki s svojo gosposko obširnostjo dokazuje, da bi lahko izvrstno grela, če bi se ji zdelo. Tisti dan pred božičnimi prazniki je bila nekoliko mlačno razpoložena.

Kolikor je soba mrtva in prazna, toliko jo je Župančič s svojim načinom bivanja, s svojim redom in neredom oživil in napolnil. Na obeh mizah leže kupoma knjige, nametane in spravljene, kakor so ravno padle z rok. Obadva testamenta sv. pisma v žepni izdaji, ilustriran katalog neke monakovske razstave, obširen budistiški katekizem, en zvezek Balzaca,

nekaj ruskih knjig in veliko nemških, dva zvezka francoskih filozofskih del iz znane „Bibliothèque de philosophie contemporaine“, angleški original Dickensovega „Olivera Twista“ in rokopis Župančičevega slovenskega prevoda. Med knjigami ni videti sistema ali tendence, marveč le nemirno zbiranje in izbiranje, skeptično iskanje odgovorov, odločno stremljenje po lepoti in resnici, a obenem disorientiranost ali morda resignirana konciliantnost. Kakor tipaje sega Župančič po knjigah, jih prebira in odlaga, da odpre nove; kupi na mizah se množe in pesmi tudi. Ne vem, če je kdo pri nas postavil tako izrazite spomenike po prehojeni literarni poti, kot jih je postavil Župančič s svojimi tremi knjigami. Vsaka izmed njih je revija in oddih, vsaka novo obzorje. Pri zadnji se je pesnik umiril, ker so jecljajoča usta preroka našla glas za veliko besedo; ali se bo kdaj mislec tudi?

Zdi se mi, da se Župančič v tej sobi dobro počuti. Napol veselo, napol ironično mi je kazal majhno kopje, baje iz husitskih bojev, ki ga je „rešil Slovincem“.

V omari ima spravljeno staro angleško vazo, ki je ponosen nanjo, na mizi se mu široko smeje s pisalne podloge miniaturni portret gospodične dr. Tavčarjeve, ki ji je bil „potrpežljiv učitelj“, kakor pravi napis. Potrpežljivi učitelj pa hodi dobrovoljen z rokami v hlačnih žepih po sobi gorindol, se vsakokrat skrbno ogne stola, ki mu je na poti, namesto da bi ga odrinil, ter vprašujoče pogleduje izza nanosnika svojega gosta.

* * *

OTON ŽUPANČIČ

Nekega dne v decembru preteklega leta sva se sešla z Župančičem v „Unionu“. Bilo je pred pol-dnevom; po kotih je sedelo le nekaj vestnih bravcev jutranjih časopisov, sicer pa so bili prostori skoro prazni, če izvzamemo levo krilo, kjer je Kristan delal korekturo in Jakopič s tovariši pil črno kavo. Sedela sva sama pri mizi. Zrak je bil svež in dosti hladen, a vendar ne toliko čist, da bi motil kavarniško razpoloženje.

Župančič pripoveduje stvarno in s poudarki premišljenega prepričanja. Stavkov ne kroži, lepih besed ne išče, ne izkuša frapirati, temuč povedati to, kar misli. Priznati moram, da sem pričakoval kaj duhovitih paradoksov, a da jih nisem slišal. Pri njem in pri Finžgarju je opaziti, da pojmujeta kot umetnika svojo nalogo čisto stvarno. Sila prepričanja in belokranjski naglas, ki zazveni semintja v stavku, je posebna pikantnost Župančičeve govornje besede. Med pripovedovanjem gestikulira na način, ki ga doslej še nisem nikjer opazil; geste so nekako iztegnjene, dolge, precej podobne kretnjam neveščega plavača; včasih izteza roke, kot bi nosil misel iz prsi. Kadar govori, se mu čelo naguba v tanke, malo vele gube, kadar se smeje, dobi obraz nekaj otroškega, preprosto navihanega izraza. Med stavkom mu včasih zmanjka odrešujoče besede, kar ga draži. Sploh sem opazil, da je z zvokom besede večkrat nezadovoljen, ker ne dosega duhovne lepote in gibčnosti pojma.

Župančič si je naročil kavo, prižgal cigareto in govoril:

„Meni je pesem izliv vse notranjosti, zdravja in moči, tako da se mora sama zapeti; sicer je lažnjiva in zato slaba. Verzov bi lahko izdal vsak mesec celo knjigo, če bi menil, da je pesnikova glavna dolžnost tiskati papir; a to bi ne bile pesmi, temuč neodkritost in narejenost v platnicah. Pesem je nekaj popolnoma svojega. Vedno pišejo, da samo sanjarimo in da pred realnostjo nalašč zapiramo oči. Jaz morem reči, da gledam svet prokleta realno in da realno mislim, a kadar pišem, ne kontroliram ničesar več, temuč zapišem verz, kakor se je sprožil sam.“

Kako se mi pesem rodi? Dolgo se borim z različnimi vtisi in doživljaji, se mučim z njimi in jih spravljam v sklad, dokler ne pride minuta — in tedaj je vse narejeno. Včasih napišem pesem brez priprave, kajti vse življenje je najboljša priprava. „Duma“ mi je blodila po glavi ne vem koliko let — že od tistega časa, ko sem napisal „Z vlakom“ — leta in leta se mi je ta snov poetiški oblikovala. V „Dumi“ sem hotel pogledati domov z jasnim očesom in čutečim srcem: zato sem vpeljal dva glasova. Trezno sem hotel pregledati vse, kar je našega, mizerijo in veličino, nato pa preko romantike (ženski glas) in kozmopolitizma (moški glas) delati dalje.

Po tem boste razumeli, zakaj dajem posamezne pesmi nerad iz rok; saj druga drugo nekako pojasnjuje in drži. Pesmi se medsebojno komentirajo, posamezne so pa nekako iztrgane iz čustvenega in umskega kompleksa in zato ne morejo tako vplivati.“

„Vaše prve knjige ni več dobiti v knjigotrštvu. Kaj sodite Vi sedaj o njej?“

„Čaša opojnosti je knjiga, ki je ne cenim. Zato bi jo uničil, ko bi bila moja last, pa ni več. Če bi pometal iz nje, kar mi ni všeč, bi morda ostalo kakih deset pesmi. Kar je na Čaši dobrega, je to, da je podala perijodo mladeniškega zanosa čisto odkrito; drugega ne vidim na njej. Sedaj bi jo dal v stope!“

„Kje ste se učili?“

„Prva šola so mi bile narodne pesmi, naše, srbske in maloruske. Na malorusko narodno poezijo me je opozoril Krek, ki me je tudi seznanil s Ševčenkom. To je prvotna struja. Potem sem prebiral naše poete — Prešerna, Gregorčiča, Aškerca — in klasike na gimnaziji. Kesneje sem se pečal s Shakespearejem, še pozneje sem bral Verlainea in Dehmela.“

„Po prostem ritmu Čaše opojnosti bi sklepal, da ste se zgodaj seznanili s tujimi modernimi pesniki.“

„Svobodnega verza sem iskal že na gimnaziji. Name ne vpliva nič, česar nisem sam notranje doživel. Potem se lastna izkušnja strne s tem, kar je že kdo podal in kdo drugi našel... V novjšem času sem bral Verhaerena in Witmana. Poleg tega se sedaj bavim z naravoslovjem in filozofijo. Zadnje mesece sem se pečal s francoskim filozofom Bergsonom, kateremu je princip življenja volja — on trdi, da človek nima uma v svrhu spekulacije, temuč v svrhu dela — in s Schopenhauerjem.“

„Kak cilj ste si zastavili kot poet?“

„Meni je poezija izliv neke napetosti v človeku. Ta izliv je tem bolj krepak, tem bolj v zvezi z življenjem, tem več globin in več širin obseva, s čim večjo intenzivnostjo je poet gledal svet in čim intenzivneje je živel z umom, voljo in strastmi. Poezija je neka pot do samega sebe in do človeka, neko živo gibanje proti stvarjem in središču vsega, približevanje centru. V stvarjanju se človek bliža Bogu. To stvarjanje je slepo, a bolj bistrogledo kot ves intelekt. Takrat čutim, da ni ničesar krog mene kot neka moč in žarenje na vse strani. Svet je takrat kot velikanska klaviatura in če pritisneš in vprašaš: Si tukaj? — ti odgovori v zvoku duh: Sem. Čim večji je umetnik, tem obsežnejša je klaviatura, in če bi bil popoln, bi mu pel ves svet. Laž je pa tisto, če človek v takih trenutkih, ko ni v njem sile, hoče markirati to veličino. To je verzificiranje, hinavščina, umetnost je pa resnica sama... Ko bi bil umetnik popoln, bi v vsaki dobi vse sprejemal, a tega ne

more; zato mu pravite, da se razvija. V tem stadiju mu polnijo dušo ta vprašanja, v naslednjem se mu obzorje širi, predstavljajo se mu novi problemi, ki jih treba naskočiti... Glejte, tega niti prav povedati ne morem; v momentu ne najdem primernih besed. Zato ne vem, če so ti slučajni pogovori pravi; tudi oni bi morali čakati svoje ure, kakor čaka skrivnost med prijateljema svoje, ko neklicana in brez zapovedi z vso močjo odkritosrčnosti bruhne na dan.“

„Ali imate s svojimi pesmimi zavedno tendenco?“

„Človek stremi za raznimi cilji in jaz mislim, da je poezija sled te poti. Čisto zavedne tendence v meni ni. Hočem sploh stopnjevat svoje zmožnosti do zadnje višine, ki naj se razodene v delu. Zato je nujno, da je umetnik subjektiven, a obenem tudi objektiven; v kolikor se briga za realnost krog sebe, se gotovo giblje proti objektivnosti. S svojim duševnim aparatom izkuša objeti ves svet, drugače je fantast in romantik.“

„In kaj ste Vi?“

„Jaz ne vem, kaj sem in kaj nisem. Le to vem, da vse moje stremljenje gre za objektivnostjo.“

„Ali niste med prijatelji Murna najbolj ljubili?“

„Da. Stanovala sva skupaj v cukrarni. Kadar sem po njegovi smrti pisal kake razglednice, sem vedno hotel nasloviti tudi nanj, tako živ je bil pred menoj. Toda najvišje cenim Ketteja. On je vse druga duševna potencia, mož, medtem ko je bil Murn otrok in ženska; Kette je bil sploh najbolj univerzalen človek med nami. Kaj sodim o drugih? Priznati moram, da jih premalo poznam, ker sem bival v tujini in tam nisem bral slovenskih knjig. Medved po mojem mnenju — kolikor ga poznam, sev! — ni pravi pesnik, ker mu manjka zanosa in svobodnega poleta. Med mladimi se mi zdi Vladimir Levstik človek največjega obzorja; njegova „Mlada Breda“ je nekaj tako finega kot malokaj pri nas. To je kakor nakaznica za naš realistični roman, roman širokega obsega in pregleda. Cvetko Golar ni intelekt, a ima najbolj čisto, bujno in organsko pravljico fantazijo.“

„Kaj pišete sedaj?“

„V glavi in deloma na papirju imam „Jeralo“; kdaj in kako ga bom končal, ne vem. Prvo poglavje sem napisal že pred osmimi leti, ko sem kot vojak dobil štirinajst dni samotnega zapora. Če bi ga pisal sedaj, bi moral biti drugačen. „Jeralo“ bo satiričen epos; junaka sem poznal osebno. Bil je velikan, do možganov ves zalit od tolšče, človek pogreznjen v materijo preko glave. Njemu nasproti postavim duha, urnega, gibčnega, vseobvladujočega — in tako naj se borita obadva principa. Jeralo bi vodil po Slovenskem, zato bi moral tudi sam popotovati. Ko sem se

na Nemškem bavil z eposom, sem začutil, da potrebujem domačega zraka in domače zemlje, moral bi na kmete med naše ljudi...“

Za prihodnji Božič ali Veliko noč izdam morda zbirko pesmi. — Natakak, čaj!“

„Večkrat sem že slišal očitek, da so Vaše pesmi pretemne in pretežke.“

„Po programu ne morem delati, sicer bi moral poslušati vse nasvete. Kadar pišem, ne mislim ne na tega, ne na onega, temuč nase; kar je v srcu, mora v besedo. Kaj morem jaz za to, da ne pojem o lipici in ptičku! Pojem, kar čutim, in ker sem izšel iz naroda, čutim z njim in zanj. Narod je res najvišja instanca pri sodbi o umetnostni vrednosti pesmi, pa ne narod od danes, ampak narod bodočnosti — prihodnja stoletja naj nas sodijo! Sicer pa mislim, da me ljudstvo laže razume, kot se zdi.“

„To bi se dalo le statistično dokazati po knjižnicah. Jaz mislim, da ne, ker je treba šolane inteligence, da uživa bravec n. pr. Samogovore.“

„Ni res. Treba je intuicije, ta pa ni stvar uma... Toda ostaniva pri umetniku! Od njega zahtevajo, naj ustvarja in obenem pedagogizira. To ni umetnikova dolžnost; umetnik naj ustvarja, kritiki in drugi podobni ljudje pa naj pedagogizirajo. Kadar Jakopič naslika sliko, ali naj še napiše razpravo, kako naj jo ljudje gledajo in kaj naj si pri tem mislijo? V momentu ustvarjanja ni sploh nobenih računov več. Takrat človek bruha iz sebe, kar se je dolgo nabiralo v srcu, in se za vse drugo ne meni.“

„Kaj menite o naši kritiki?“

„Odkrito povem, da vidim na vaši strani neko metodo, ki mi ni všeč in ki bi se dala dokazati; metodo, ki je resnični umetnosti po mojem mnenju škodljiva.“

„Skoro vsaka leposlovna knjiga je zbirka nele estetskih, ampak tudi umskih rezultatov. In če so ti s stališča našega svetovnega naziranja napačni, ali jih ne mora kritik obsoditi?“

„Kritik, ki stoji na drugem stališču kot umetnik, sme in mora konstatirati, da se umetnik v svojih umskih rezultatih moti. Toda zaradi tega ne sme odreči knjigi estetske vrednosti. Boj mora biti, a pošten boj, vsaj na vrhuncih. Meni se zdi, da se je pri nas napravil iz kulture in umetnosti politicum; odtod izvira pristranska kritika. Kritik napadi nasprotnika z desinficirano sabljo in ne z zarjavelo, ki ga ne le poseka, temuč tudi okuži.“

Župančič je bil izpil črno kavo in čaj ter pokadil mnogo cigaret. Poldne je že bilo minilo, obadva sva bila trudna in nervozna ter sva se kratko poslovila.

(Dalje.)

Književnost.

Slovenska.

Knjige Matice Slovenske:

Matica Slovenska je izdala za leto 1910. sledeče knjige: Dr. Bogomil Vošnjak: **Ustava in uprava ilirskih dežel (1809—1813)**. Dr. M. Potočnik: **Koroška**, II. del, Zgodovina. **Zabavna knjižnica**, 22. zvezek. (Dr. Fr. Detela: **Pegam in Lambergar**.) **Prevodi iz svetovne književnosti**, VII. zvezek. (Zeyr: **Jan Marija Plojhar**, roman.) **Knezova knjižnica**, 17. zvezek. (Dr. Ivan Lah: **Brambovci**. Roman, I. del.) **Letopis za leto 1910**.

Društveniki dobijo troje leposlovnih in dvoje znanstvenih knjig. Prevladuje torej leposlovje. Tu imamo zopet eno izvirno delo, en prevod in en ponatis. Vkljub temu, da se je Detelova povest „Pegam in Lambergar“ ponatisnila, „ni bilo zapostavljeno nobeno novo, izvirno delo“, je pristavil predsednik Matice za uvod k temu ponatisu. Te besede dajo misliti veliko, in ako bi jih hoteli trdo razlagati, bi mogli iz njih sklepati bankerot slovenskega slovstva ali pa bankerot Slovenske Matice. Naš po svoji ideji najvažnejši literarni zavod ni prejel tekom lanskega leta nobenega izvirnega slovenskega leposlovnega spisa, ki bi se smatral vrednim, da se natisne, razen Lahovih „Brambovcev“. Naša literatura peša in propada, novih talentov ni, stari izumirajo ali se umikajo. Med naraščanjem ni nobenih talentov, nobenega obzorja, ni globokosti misli in ni visokosti idealov. Naš humor je kisel, čustvovanje plitvo, mi postajamo vedno manjši, brez misli in brez volje. In še ta literatura, ki polni predale naših listov, je po večini samo plod praznega želodca in skisanega vremena. Vse je narejeno samo v sili in površno. Naša literatura se je popolnoma odtrgala od našega življenja in se zaprla v mračne in zakajene prostore. Pisatelj ni več prerok in voditelj naroda, ki s plamenečo besedo stopa pred svoje rojake. On je kremežljavi satir, se skriva v lesnem zaščitju in se iz njega roga potnikom.

Mnogo se je grešilo od vseh strani, da se je tako zavozilo. Tolažiti nas mora samo dejstvo, da ta literarna dekadenca pri nas ni prišla v naravnem razvoju razmer našega naroda, ampak so jo povzročile zunanje okoliščine. Raditega je tudi preporod našega slovstva še mogoč in mora priti.

Izmed letošnjih Matičnih knjig pride za slovensko leposlovje v poštev samo Lahov roman „Brambovci“. Letos imamo pred sabo samo prvi del in zato ne moremo govoriti o celoti. Kakor se pa kaže v prvem delu, je tako slabo, da bi kritik o tej stvari niti ne mogel govoriti, ako bi je ne izdala Matica Slovenska. Dejanja ni nobenega, misli nobene, značaji medli kot sence na steni. Ni drugega kakor čvekanje raznih oseb in človek ne ve, čemu in zakaj se to opisuje. Kaj je sploh hotel pisatelj s to povestjo? V njej se ne izraža slika one dobe, junaki so osebe, kakršne bi lahko našel v vsaki kavarni sedanjega časa. O glavnem junaku nič ne vemo, kaj pravzaprav hoče. Nekaj se navdušuje za Napoleona; tako, kakor bi se zanj

navduševal kak dekadenten slovenski študent, ako bi nastopal Napoleon v sedanjem času. Nobenih krepkih in svežih potez, nobenega razvoja idej, nobenih izrazitih in tipičnih značajev ne najdemo v njej. Najbolj izrazit je še Muhič, ki pa izgleda kot kak „kolofoktar“, ki v naših časih po kavarnah prodaja svojo modrost. Naj kdo bere Detelovo povest ali pa tudi kakšno Tavčarjevo zgodovinsko povest ter jo primerja z „Brambovci“, da bo spoznal dekadenco slovenske literature.

Dr. Bogomil Vošnjak: **Ustava in uprava ilirskih dežel**. To je najvažnejše delo, ki ga je letos izdala Slovenska Matica. Njegova notranja vrednost je pa nekoliko manjša, kakor se nam predstavlja na prvi pogled. Skoraj polovica knjige nima s predmetom neposredne zveze in razpravlja o Napoleonovem ustavnem in upravnem sistemu sploh. To naj bi se skrčilo v uvodu. Strokovnjak-pravnik si bo tako moral poiskati drugih, izvirnejših spisov, ako bo hotel študirati ta predmet, za nas Slovence pa nima večjega pomena. Za nas zanimivo in važno je samo, kako je bil Napoleonov sistem uveljavljen v Iliriji. Namesto tako specifične monografije naj bi se raje izdal zbornik znanstvenih člankov, ki bi opisovali Ilirijo in njene razmere od vseh strani, zgodovinsko, zemljepisno, statistično, pravno, kulturno itd. Saj imamo dovolj znanstvenikov, ki bi mogli prispevati s članki k takemu delu.

Dr. Matko Potočnik: **Vojvodina Koroška**. II. zvezek. Zgodovinski opis. S tem drugim delom imamo celotni opis Koroške. Kakor nas veseli, da je sklenila Matica opisati našo slovensko domovino ter je ta svoj namen tudi že skoraj izvršila, vendar ne moremo biti z načinom v vsem zadovoljni. Te knjige ne bodo imele niti praktičnega, niti znanstvenega pomena, primerne stroškom in trudu. Za znanstvenika ne bodo povsem zadostovale, za ljudstvo bodo pa pretežke za čitanje. Ali bi ne mogla naša Slovenska Matica izdati opis Slovenije na podoben način, kakor je „Poljska“, katero je izdala Poljska Matica v Lvovu?

Lanski prvi zvezek Koroške je bil zanimivejši in važnejši. Letošnji je bolj kompilatoričen, za ljudstvo pretežak, za znanstvenika preveč kompilatoričen. Pred sabo imamo zgodovinski in zemljepisni opis Koroške ko avstrijske provincije. Za naš narod večjega pomena in namenu Matice bolj prikladen bi bil opis slovenskega dela Koroške kot dela Slovenije. Za nas je malo važno, kakšne so statistične in geografske razmere v kakšni zgornjekoroški dolini. Važen je predvsem slovenski del te dežele. Slovenska Matica nam je s svojimi knjigami o naši domovini to domovino raztrgala na kose, namesto da bi jo zedinila. Menda je že v začetku podjetja primanjkovalo enotnega načrta in skupnega uredništva.

Dr. L. Lénard.

ZZZZ

Steska Viktor: **Slikar Andrej Herrlein**. Ponatis iz „Carniole“. Vel. 8°. Str. 8.

Steska Viktor: **Slikar J. Wolf** (1825—1884.) Pomnoženi ponatis iz „Dom in Sveta“. Ljubljana 1910 16°. Str. 121.

Teh dveh knjižic smo iz vsega srca veseli. G. Viktor Steska že več let vztrajno preiskuje našo umetnostno zgodovino, da dožene, kar je neznanega in nezanesljivega, ter popravi, kar je napačnega. Koliko dela je, preden se sestavi taka monografija, sluti tisti, kdor je že iskal zgodovinsko-umetnostnih podatkov, ker je iskal navadno — zastoj. Ta stroka je skoro še popolnoma neobdelana in ravno zato je delo g. Steska razveseljivo. Le z drobnim, vestnim zgodovinskim raziskovanjem pridemo kdaj do pregleda naše umetnosti.

G. Steska je izrabil tiskane vire, razen teh še arhiv dež. vlade, župnijske matice itd., da poda kolikor mogoče zanesljivo življenjepisno sliko obeh umetnikov. Pri Herrleinu se je omejil samo na življenjepisne podatke, pri Wolfu pa se je življenjepis skoro raztegnil v kulturno podobo. Želeti bi bilo še nekoliko estetskega vpogleda v delo in razvoj obeh umetnikov — toda to pride lahko pozneje. Zgodovinski temelj pa je s temi monografijami podan in za to gre hvala g. Stesku.

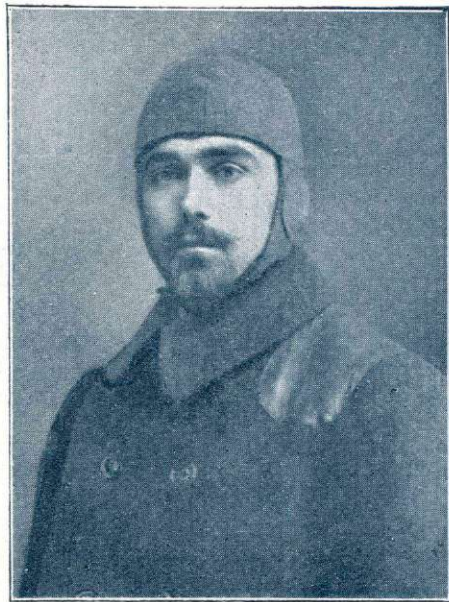
I. C.

Dr. Jos. Tomiňšek: **Antibarbarus**, I. Ljubljana 1910. Založil L. Schwentner. Natisnila Narodna tiskarna v Ljubljani. — (Konec.) — Poleg omenjenih poglavij obsega knjiga še nastopne tri: IV. poglavje obravnava pisavo krajevnih lastnih imen (str. 32—47), kjer pisatelj zahteva velike začetne črke pri imenih kakor: Novo Mesto, Škofja Loka, Polhov Gradec, Pod Pečjo itd. Ta nasvet je že naletel na odpor. L. Pintar dokazuje v zadnji številki Lj. Zvona, stran 736 sl., da je umestneje pisati tako: Novo mesto, Škofja loka, Polhov gradec itd., ker tvorita obe besedi le eno samo ime, čemur se ne da oporekati. Tomiňšek priporoča dalje veliko začetno pisavo tudi privednikom lastnih krajevnih imen, česar L. Pintar na omenjenem kraju ne zametuje. Veliko ni na tem, se li piše to z malimi ali z velikimi začetnicami!

V. poglavje obsega pisavo latinskih in grških imen v slovenščini. Pisatelj priporoča, da jih pišimo v tuji, to je v njih lastni podobi, kakor ravnamo tudi z imeni drugih narodov sploh. Da se je to vprašanje vnovič sprožilo, morajo biti dr. Tomiňšku hvaležni vsi, kateri imajo s staroklasičnimi imeni kaj opraviti. Koliko nepotrebnega dela in truda si prihranimo, ako jim njih pravo pisavo pridržimo tudi v slovenščini. Res da se tak radikalni preobrat ne bo izvršil na en mah, ali treba mu je nadelavati pot, ki jo nastopajo že tudi drugod in so jo med Slovani izbrali bratje Čehi. Zlasti težko bo za nas, dokler se Hrvatje ne premaknejo iz mesta, ki je žal med večino Slovanov še vedno tako obzidan s kitajskim zidom, da bo češkemu zgledu težko priboriti posnemanja. Na najhujšo tezalnico tiščijo latinska in grška imena pač bratje Poljaki, ki jih kužijo s čisto poljsko fonetiko; tako n. pr. pišejo in rabijo: Alcybjades, Antjoch, Beocja, Cycero, Darjusz (sz = š), Fabjusz, Horacy ali Horacijusz, Ifigienja, Kornelijusz, Liwjusz, Milcjades (!), Medja, Scypjon, Tacyt itd. To je višek pačenja! Slovenci do takih mej sicer nismo šli, ali popustiti kaže vsako pačenje tujih imen sploh in se oprijeti principa, kakor ga imajo Čehi in ga dr. Tomiňšek svetuje tudi nam. Z vsemi posameznostmi se morebiti ne bo vsak sprijaznil, — tudi meni ne ugajajo vse — ali princip je zdrav in zlasti za srednje šole tako potreben kakor ribi voda! Poglavitno vodilo naj bi

bilo: latinska in grška imena se pišejo in rabijo v lastni pisavi! Pridrži naj se vse v kolikor mogoče lastni obliki, tudi nominativ naj ostane tuj — izjema bi bila samo za končnico *-us*, ki naj bi se odpahovala (tako delajo mestoma tudi Poljaki). Pridržala naj bi se tudi končnica ostalih sklonov v tuji, t. j. pristni obliki, tu mislim na primere kakor Lahes, Laheta; Ceres, Cerere; Atlas, Atlanta itd. Izšolani bi pravilno rabo nominativa ter ostalih sklonov brez spotike in težave čuvali, drugim se pa ne more šteti v zlo, če bi prav ne znali ločiti takih drobnjav ter bi tvorili ostale sklone po nominativu. Pravilna uporaba se zahteva samo tam, kjer se da po pravici terjati, t. j. od šolanih, in pri teh se da princip brez težave izvajati! Zahteva dr. Tomiňškova, naj bi grška imena sprejemali v grški in ne v dosedaj navadni latinski obliki, ne spada v ta okvir in je, dokler je vsaj Nemci ne izvedo do konca, za nas preradikalna!

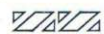
Zadnje poglavje ima več krajših jezikovnih drobtin, izmed katerih so nekatere prav umestne. Opravi-

† ZRAKOPLOVEC RUSJAN

vičen je migljaj damam, da se jim ni treba razlikovati s posebno končnico; zadostuje: gospa Abram, ni treba: gospa Abramova. Napačno je pa, kar navaja pisatelj v opravičenje izraza „gre se“. Edino prav je in bo ostalo: „za to gre“. Nerazumljivo se mi zdi, čemu se pisatelj zaletava v glagole *-irati*, ko je to tako umestna končnica in v vseh primerih izpeljiva, med tem ko *-ovati* nima te prednosti!

Dr. Anton Breznik.

Hrvaška.

Knjige Matice Hrvatske za l. 1910.

Dr. Franjo Bučar: **Povjest hrvatske protestantske književnosti**. To delo je važen prispevek tudi za zgodovino slovenske protestantske književnosti. Pisatelj je rabil deloma še ne popolnoma izrabljeni rokopisni material in še ne izčrpane vire. Poleg tiskanih del in razprav, kakor Kostrenčičevo delo in Elzejeve spise, je rabil tudi rokopisni material Elzejev in originalne akte, pisma in račune, ki se shranjujejo v Tübingenu.

Za nas zanimivo je n. pr. razmerje Konzula in drugih Hrvatov do Trubarja, ki kažejo prvaka naše reformacije v novi luči.

Hrvatsko kolo. Naučno književni zbornik. VI. knjiga. Kakor vsako leto, se tudi letos Hrvatsko kolo predstavlja lepo. Prinaša veliko število raznovrstnih razprav. Nič manj kot 38 pisateljev naštevam med sotrudniki. Med njimi tudi Slovenca dr. Josipa Tomiška. Samo en spis je psevdonimen. Seveda so razprave različne znanstvene vrednosti. Zanimiva je Šišičeva razprava o starih Slovanih, kateri bi se dalo marsikaj pripomniti.

Dr. L. Lénard.

Začudjeni svatovi. Napisal Evgenij Kumičić. Zabavna knjižnica Mat. Hrv. — Čudni naslov je dobila povest pač zato, ker se ob poroki na koncu knjige svatje vsled nenavadnega dogodka, ki pa nima s povestjo veliko opraviti, malo začudijo. In tudi sicer gre vse po stari šegi: opisi obmorske pokrajine, tajni objemi in poljubi ob mesečini, skrivna sorodstva, nasilje in umori, plemenitost in peklena hudobija, prisluškovanje in druge obledele kulise z odra idealiz-

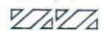
GUČKOV

predsednik ruske gosudarstvene dume

stičnega romana. Povest je za izobraženega človeka na vso moč dolgočasna, a tudi kot družinski roman — in to naj bi po intencijah Matice menda bil — ni priporočljiva, ker nezmisel je nezmisel, čeprav je stara.

Pripovijesti. Napisal Matija Lisičar. Zabavna knjižnica Mat. Hrv. — Umetnost komponista, ki je sedaj v dobi podrobne, subtilne umetniške izpeljave precej redka, g. Lisičar poseduje. Skoro vse njegove novele so trdna in sklenjena enota. G. Lisičar je tudi jasen, plastičen, a pušča obenem med posameznimi dogodki novele toliko praznine, da čitateljev duh sam uživa snuje. Kar ga močno kazi in škoduje živi resnici njegove zbirke, je tista lažniva, neumetniška in vedno nemirna tendenca proti političnemu svobodomiselstvu. Njegova fantazija je bolna od jezuitskih strahov (naš ljubi g. Lisičar n. pr. nežno pripoveduje, kako obljubi jezuit šolarčku, če izda svojega tovariša — eno leto odpustkov!), razjedena od želje po propagandi brezverstva („Pod krstom“) in od naukov o amoralnosti umetnosti, ki jih on praktično izvršuje. — Škoda Lisičarja in škoda Matice, ki plove sedaj v plitkih strugah.

Izidor Cankar.

Nemška.

Kaemmel Dr. Otto: Die Besiedelung des deutschen Südostens vom Anfange des 10. bis gegen das Ende des 11. Jahrhunderts. Leipzig 1909. — Pisatelj se je že v več razpravah bavil s tem predmetom, z nemško kolonizacijo v vzhodnoalpskih deželah do Drave. Po teh deželah so bivali do X. stoletja v pretežni večini Slovani: severno od Donave Čehi, južno od Donave Slovenci. Vzhodno Marko, Koroško in Štajersko so takrat pokrivali prostrani gozdovi. Večji del Slovencev, ki so živeli po svojem zasebnem pravu in plačevali manjšo desetino kakor drugi prebivalci, so bili nevoljniki (mancipia), le malo jih je bilo svobodnih. Slovenska hoba je bila le četrti del (12:2 ha) nemške kraljeve hobe. Te Slovence so izpodrivali nemški naselniki, ki so bili največ podložniki (servi) in nevoljniki (mancipia). Za svoje gospode, samostane in veleposestnike, so kolonizirali v teku dveh stoletij (v 10. in 11. stoletju) južnovzhodne marke do Drave, sekali so gozdove in jih izpreminjali v rodovitno zemljo. Po širokih dolinah in ravninah so zidali vasi, zavarovali take pokrajine z utrjenimi gradovi, po hribovitih krajih so stanovali v raztresenih hišah in zaseljih. Dušno pastirstvo so oskrbovale maloštevilne župnije z velikim obsegom; benediktinski samostani so se bavili z askezo, znanostmi in kolonizacijo. Vse se je preživljalo od poljedelstva; obrt in trgovina še nista bili razviti; samo po starih rimskih cestah se je vršil promet. Nemški kolonisti so bili večinoma bavarskega pokoljenja, kakor nam izpričuje njih zasebno bavarsko pravo, dialekt in hišni slog. Prihajali so po mnenju K. preko Gorenje Avstrije in prelazov v Nizkih Turah v doline Aniže, Mure in Drave. Veliko posestev so imeli v rokah posvetni velikaši, kakor: Babenberžani, grofje v Brežah in v Savinjski dolini, Aribonci, Eppensteinci, Sponheimci in Ortenburžani. Največ posestev so pa podarili kralji cerkvam (Pasovi, Salzburgu, Freisingenu, Bambergu in Briksenu), kajti posvetni velikaši so izkušali podarjena posestva izpremeniti v svojo dedno last, dočim so cerkvena posestva ostala državna last. Ker so cerkve zadobile imunitete, so si uredile lastno upravo, sodstvo in vojaštvo; duhovniška uprava je bila vzornejša kakor posvetnih knezov. Nemški veleposestniki so ponemčili slovensko prebivalstvo, ki se je sicer v oddaljenejših krajih dalj časa ohranilo, kakor n. pr. slovenski kovinarji v dolini Murice do XV. stoletja.

— k —

Miklitsch Karel: Die Ledererzunft in Neumarkt. (Laibacher Zeitung, št. 224 do 238, letnik 1910.) — Z veseljem moramo registrirati vsako razpravo, ki hoče razširiti naše znanje o notranjem življenju v kranjski deželi ter izpopolniti vrzeli v zgodovini kranjske obrti in trgovine. Pisatelj je uporabil za svoj spis akte, ki jih hrani tržiški župan in tovarnar Karel Mally; slika je, čeprav nepopolna, vendar zanimiva, ker v glavnih potezah nam vendar poda pisatelj razvoj strojarstva v Trziču od onega časa, ko so ustanovili strojarji svoj ceh, do začetka 19. stoletja. Vendar mora referent grajati to, da pisatelj ne pozna pravil, kako je treba objavljati akte; ne samo zgodovinarji-strokovnjaki, še bolj pa lajki berejo razprave, v katere so vpleteni izpiski iz aktov v taki

obsežnosti in v izvirnem, ne pa v moderniziranem pravopisu in v katerih je še polno tiskovnih napak, le z največjo težavo in muko.

Stara kovinarska obrt v Tržiču je začela v drugi polovici 16. stoletja propadati in zato so se poprijeli Tržičanje, ki razpolagajo z bogatimi vodnimi močmi, druge obrti: strojarstva. Kakor pri drugih obrtih so se združili tudi strojarski mojstri v ceh in cesar Leopold I. mu je podelil 12. aprila 1662 privilegije. Ko je pa upepelil 7. avgusta 1689 strašen požar skoro 80 hiš v Tržiču, so zgoreli v prostorih strojarskega ceha z inventarjem vred vsi privilegiji. Zato je isti cesar 25. maja 1701 na podlagi prepisa privilegija iz l. 1689., ki ga je shranjeval prejšnji načelnik ceha, obnovil privilegije in določil pravice in dolžnosti združenih udov. Ceh je vodil načelnik, ki so ga izvolili udje za dobo enega leta; ves ceh se mora udeležiti procesije na praznik sv. Rešnjega Telesa in prisostvovati sv. maši ob sledečih dneh: vsako kvaterno soboto in nedeljo, na praznik sv. Jožefa, dne 24. aprila, na dan sv. Florijana, na Binkoštno nedeljo, na nedeljo po prazniku sv. Rešnjega Telesa, na Veliki Šmaren, dne 30. novembra in na dan sv. Frančiška (17. decembra), ki je patron strojarjev. Statut nadalje določa dolžnosti učencev, razmerje med mojstri in pomočniki ter med mojstri in učenci, skrb za bolne člane, prekrbo potujočih pomočnikov, urejuje nakup sirovin ter prodajo in izvoz izdelkov itd. Pravice strojarskega ceha so obnovili tudi poznejši vladarji: Jožef I. (8. oktobra 1708), Karel VI. (21. junija 1719) in Marija Terezija (8. februarja 1756).

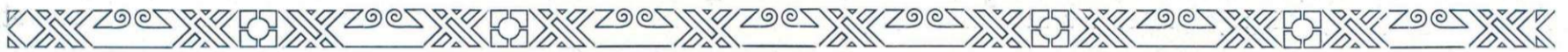
Ceh se je vedno potegoval za svoje člane in varoval svoje pravice bodisi nasproti onim usnjarjem,

ki niso bili člani ceha, ker se niso pravilno naučili obrti, a so se vendar na drug način privadili strojarstva, bodisi nasproti kramarjem in kmetom, ki so prekupovali kože pri ljubljanskih in drugih mesarjih, kar je pa Marija Terezija l. 1744. prepovedala. Največji nasprotniki tržiških strojarjev so bili Korošci, ki so jih ovirali pri razprodaji usnja, čeprav jim je cesar Leopold I. dovolil prosto trgovino v avstrijskih deželah in čeprav Korošci sami niso izdelovali dovolj usnja.

Mojster je postal tisti, ki se je učil določeno dobo in kot pomočnik na potovanju nadalje izobraževal, dalje je moral imeti lastno strojarnico in plačati za podelitev mojstrskega čina znatno takso, ki so jo pa ponavadi porabili za opulentno pojedino o tej slavnostni priliki. Razumljivo je, da nepremožni pomočniki niso mogli zmagati teh velikih izdatkov, niso se mogli kakor tudi ne tujci osamosvojiti. Le domači sin, ki je prevzel po očetu strojarnico, je podedoval tudi mojstrsko mesto. Cesar Jožef II. je znižal takso in omilil 10. maja 1784 trde pogoje; dovolil je, da so smeli sposobni pomočniki, domačini kakor tujci, ki so več let spretno in pridno delali, postati mojstri.

Število mojstrov se je zelo menjavalo. Pred l. 1748. jih je bilo 16, od l. 1748. do l. 1762. jih dobimo 27, l. 1788. je 14 mojstrov v 16 delavnicah izdelovalo usnje, koncem 18. stoletja je 18 mojstrov in v začetku 19. stoletja je 15 mojstrov izvrševalo obrt. Usnje so razprodajali po avstrijskih in ogrskih deželah ter dobavljali v vojskinih časih tudi za armado. Sedaj izdeluje le šest strojarnic usnje, pa samo ena se je prilagodila modernim zahtevam napredujoče tehnike.

— k —

Mladim literatom.

II.

Mnogo uspeha pričakuje „Dom in Svetovo“ uredništvo od tegale predala: Mladim literatom. Saj veste, kje ga — da se izrazim banalno — čevelj žuli: široka vrzel zeva med starejšimi sotrudniki lista in med mladim naraščanjem, ki nas le pičlo podpira z duševnimi proizvodi. Posebno se to pozna v poeziji in beletristiki. Vem, da me ta ali oni v tem hipu s svetim gnevom v očeh gleda in drhti: Vest si izprašujete! Pa to mi zdaj zaenkrat ne diši, prihranim si ta predmet za post; zdaj bi bila moja skromna želja, kolikor hitro mogoče izvežbati čvrsto kompanijo mladih literatov (kakor so baš začeli v šolah vežbati kompanije mladih strelcev), da bi se pred uredništvom mogel postaviti s kar mogoče praktičnim uspehom. Toda pri vsakem vežbanju morata biti dva: eden, ki vežba, in drugi, ki se da vežbati. Denimo, da bi vežbeželjne učenci dobili, a kdo naj jih vadi v stihotvorstvu in v beletristiki? Ali naj pričnem s principi poetike? Naj li začnem razlagati metaforo, metonimijo in sinekdoho? Stavim, da že pri besedi: razlagati — obide zona vsakega novince in bi mi vsi ušli. Najkrajše bi bilo, ko bi vas človek peljal v delavnico kakega poeta. Longum iter per praecepta, breve per exempla. Ogledovanja raznih tovarn so sedaj na dnevnem redu: človek tam vidi pri vhodu surovino in ko prehodi več ali manj prostorov z raznimi stroji, vidi na

koncu pred seboj isto surovino popolnoma predelano in izpremenjeno — tvorniški izdelek. A to je križ, da umetniki ne pu-té vpogleda v svojo delavnico! No, pa morda kipar ali slikar bi še pustil, da bi vstopili v njegov atelje, kjer bi ga smeli gledati pri delu: nekoliko bi že dobili pojma, brez dvoma, kako nastane kip ali slika. Pa sploh so slikarji in kiparji mnogo človekoljubniši: saj vemo, da so otvorili po vseh večjih mestih slikarske akademije, kjer se talent lahko izuri. Torej brez zavisti izdajajo skrivnosti svoje umetnosti. Toda pesniki? Mar prirede katerikrat kakšno razstavo svojih pesmi? Ali da bi bila kje kakšna šola, kjer bi se mladi poetje učili, kako se ta reč dela? Ali da bi bil kak pesnik kdaj izdal to skrivnost, kako vendar zloži, spesni kako pesem! Nisem še čul! Gre vam na izprehod, sam, zamišljen; ko se vrne, sede k mizi, piše, piše... in pesem je gotova. Ali pa hodi po svoji sobi gor in dol in premišljuje; toliko vidiš, da je v očeh neko posebno življenje in gorenje, a drugega ne zapaziš nič. In čez nekaj časa bo sedel in napisal verze. Glej skoz ključavnico, glej skoz okno ali kod drugod skozi kakšno špranjo — vse zaman: pesnik je v ateljeju svojem popolnoma zagrnjen! Od časa do časa ti prinese vun bel listič, popisano s stihom, ki se čudiš njih lepoti.

A ti, nadebudni sin modric, ki koprneš, da bi ujel en sam žarek iz tiste delavnice, že obupuješ? Hočeš že iti

proč! Postoj! Kaj ne vidiš, da se časih, za hip, zagrinjalo odgrne? Ne vidiš čudovitih podob, ki se kakor v begu vrste druga za drugo? Veš li, kaj so te podobe? To so pesniške prispodobe ali metafore, plod fantazije, ki z njimi pesnik izraža misli svojega uma. V tistem hipu, ko pesnik porabi metaforo, nam odgrne vpogled v svojo delavnico.

Kako torej nastane pesem? Denimo sem Gregorčičev „Zimski dan“, ker nam je v tem času najbližji. Morda je nastal tako-le: Pesnik se izprehaja lepega zimskega dne pod milim nebom, s katerega sije solnce brez gorkote. Kot temeljito izobrazhen mož ima pesnik v svojem umu veliko globokih misli, med drugimi tudi to, da je naša moderna kultura sicer sijajna navidez, a kruta, brezobzirna, brez srca, mrzla. Tako idejo si pridobi lahko vsak človek, če premišluje svet, čita časopise, gleda socialno bedo. Misel je resnična, a zato še ni pesniška. Kako ji dati pesniško obliko? Tu mora pa sodelovati pesnikova fantazija, prirojeni dar; treba je abstraktno, nevidno misel vlti v plastične, kipne podobe. Pesnik gleda, gleda... Kako svetlo sije to zimsko solnce, a brez toplote! V hipu pa mu združi domišljija tidve predstavi: zimski dan je vidna podoba moderne kulture, v obojem obilo svetlobe, a brez dobrodejne gorkote, oboje mrtvo. To je jedro pesmi. Tako smo za en trenutek pogledali v pesnikovo delavnico, v njegov

atelje, kjer smo videli v njegovi duši sliko zimskega dne: sneg kot mrtvaški prt, solnce kot pokopna sveča, in spodaj podpis: naša doba. Takoj nato pa se pesnik zopet skrije in zagrne; kajti kako to svojo sliko izrazi v kiticah in verzih in s kakšnimi besedami, to je zopet njegova skrivnost.

Ako se hočeš torej s pridom učiti od pesnikov, beri jih tako, da predvsem paziš na njihove metafore (slike, prispodobe), in sicer da si jih kar najživeje predstavljaš. Doslej najlepše metafore nahajaš v Homerju; tudi po lepoti pesniških podob se ceni pesem. Tudi Dantejeva posebna moč je v prekrasnih slikah. Naj te opozorim n. pr. kar na XXVI. spev te številke Dom in Sveta: pesnik hoče izraziti misel, da je videl v osmi grapi nebroj švigajočih plamenov, ki so zli svetovalci v njih bili zagrnjeni; a zdaj glej, kakšno lepo primero rabi, da misel pove v čutni, nam vidni obliki, primero namreč o kresnicah (v. 25–30); in precej nato sledi nova primera (v. 34–40); pa že podlaga celega tega speva: zli svetovalci, ki so grešili s svojimi zlimi jeziki, so ogrnjeni tam v ognjene jezike — že ta slika je visokopesniška, duhovita.

Take slike rodi iz sebe le živahna, od Boga dana fantazija. In to je tretji znak pravega pesnika.

Ali jo čutiš v sebi tudi ti?

Dr. J. Debevec.

To in ono.

Dr. Andrej Karlin, škof tržaško-koperski.

Dne 20. januarja t. l. je cesar imenoval ljubljanskega kanonika dr. Andreja Karlina za tržaško-koperskega škofa. Presvetli gospod je bil rojen l. 1857. v Stari Loki ter je kot

DR. A. KARLIN
škof tržaško-koperski

duhovnik deloval najprej v dušnopastirski službi. Ko je bil v Rimu promoviran za doktorja obeh prav, se je v domovini pečal zlasti z vzgojo mladine kot gimnazijski katehet in vodja „Alozijevišča“. Kljub obilnemu delu v gospodarskih organizacijah, ki so mu bile vedno na srcu, je nastopal kot odličen cerkven govornik, a je ljubil tudi knjigo in pero. Znan je kot izvrsten poljuden potopisec, urejeval je nekaj časa „Drobtinice“, pisal slovenske šolske knjige za spodnjo gimnazijo. Vse mlado naše krščansko gibanje je spremljal z delom in toplo simpatijo; zlasti za to je bil vesel vsakdo, kdor čuti z nami, njegovega imenovanja za tržaškega škofa, h kateremu mu tudi „Dom in Svet“, čigar sotrudnik je bil nekaj časa, iskreno čestita. Bog ga blagoslavlja na vseh njegovih potih!

Koncert glasbenega društva „Ljubljana“.

Zaznamujem velik korak, velik napredek, ki ga je napravilo v dobrem letu društvo, ki je stopilo komaj pred nekaj leti v koncertno dvorano z resnim pevskim programom. Velepomemben se mi zdi ta večer. Društvo „Ljubljana“ je prodrlo ledino, premagalo zavirajoče pomisleke in predsodke ter stopilo v vrsto najresnejših slov. pevskih društev. Pokazalo je resno voljo in žilavo moč.

Isti večer pa je služil hkrati v proslavo Gerbičeve sedemdesetletnice. Izvajala so se — izvzemši dveh točk — izključno samo dela njegovega peresa. To je bil koncert one vrste, ko se proizvajajo samo domača dela, s samo domačimi močmi. Tudi s tega stališča, se mi zdi, je bil to posebno zanimiv večer.

Gerbiča poznamo vsi. Učenec je še one dobe, ko Slovenci na tem polju še nismo imeli ničesar ali pa le borne početke. Gerbič izvira iz one dobe, ko je bilo vse naše na-

rodno žitje še v popju in ni nihče vedel, kaj bo vzcveto iz njega. Nekaka prikrita, nedosežena želja se vleče po vseh Gerbičevih skladbah. Poln idealov, stremi za njimi, a doseči jih ne more; kdaj jih bomo Slovenci pač dosegli?

Gerbič je preprost skladatelj, ves poln slovenskega narodnega duha, njegova koncepcija je nežno začutena, včasih otožna, včasih ljubimkujoča, včasih pa naivno-idilična. Kot je slavnosten v svojem „Hosanna“, v „Benedictusu“ ali „Sanctusu“ ali pa v svojem „Slovanskem brodu“, pravtako je ljubek v svojih pesmicah erotične vsebine; kakor se pogovarja s pastirčkom, njegovimi ovcami in opazuje zumljajoče čebelice — svoj simbol — tako je resen v navdušenju domovinske ljubezni. Slog je enostaven, ne išče efekta z modernimi rafiniranimi frazami, ostaja v lahki, navadni strukturi tako v zboru kot v orkestru.

Zlagal je pa zборе posvetnega in cerkvenega značaja za moški, ženski, mešani zbor s samospevi ali brez njih. Ubral je nekaj lepih samospevov in dvospevov s klavirjem, pisal obširne komade za orkester, izdelal celo izvirno slovensko oereo „Kres“, ki ji je zložil tudi libreto sam.

Gerbič je bil tudi med prvimi, ki so se začeli zanimati za našo narodno glasbo, ki ni prezrl naše narodne pesmi. Tam se je gotovo nasrkal tistega pristno narodnega duha, ki ga razodevajo njegove kompozicije. Gerbičeve zasluge na polju naše glasbe in njenega razvoja so nevenljive, trajni spomin si je pisal sam.

Pri koncertu je nastopil moški ter mešani zbor „Ljubljane“, soli in orkester „Slov. Filharmonije“. Moški zbor — močan krog 60 pevcev — razpolaga z dobrim materialom, ima zlasti lepe base, dasi tudi tenori niso slabi. Zadnji kažejo zlasti čilost in obvladajo neprisiljeno višino. Proizvajal je pet kratkih, v narodnem duhu in slogu zloženih zborov. Med temi moramo posebej omeniti „Pastirčka“. Če ga dvakrat slišiš, ga znaš napamet, ponarodel bo hipoma. Proizvajanje je bilo dostojno, interpretacija dokaj dobra, deklamacija včasih še nesigurna, kar je pri mladem zboru naravno in umevno. Zbor je v večini boljši od mešanega, ki je proizvajal — krog 150 pevcev in pevk — dva zbora svetnega in dva cerkvenega značaja. „Žitno polje“ je bilo poleg „Sanctusa“ in „Benedictusa“ brezdvomno najoljše. „Bučelar“, ki zahteva dobrega in izurjenega zbora, je bil mestoma premalo siguren in v dinamičnih prehodih premalo precizen.

Ženski zbor je nastopil v „Ave Maria“ in obeta lepih uspehov. Glasovi mladi, čili, tupatam v intonaciji sicer še malo nesigurni, v celoti pa izborna učinkujejo. Alti so posebno lepi.

Sopranov samospev v „Ave Maria“ je pela šolana koncertna pevka gdč. J. Gerbičeva, ki razpolaga z lepšo nižino kot višino, tudi je boljša v *p* kot v *f*.

Gdč. M. Peršlova, obče znana operna pevka, je nastopila kot altistka v „Ave Maria“ s polnim sonornim altom, ki razodeva posebnost zlasti v nižji legi. Njegova barva in moč preskoči v nižini skoraj v moške glasove. Poleg omenjene točke je pela še arijo Barbe iz opere „Kres“ z dobrim uspehom. Visoka arija ji je dala priliko pokazati, da dobro rabi registre, dasi prehodi iz enega v drugega še niso prav dobri.

Naš mladi pevec g. Bajdè je pel Sattnerjevo pesem: „Dekle in ptič“, ki jo je skladatelj posvetil slavljencu. Lepa, gladko tekoča melodija se dobro prilega nežnemu glasu Bajdetovemu, ki ima svojo moč v najvišjih legah. Dobro izšolan bi bil g. Bajde dober interpret liričnih partij.

Poleg omenjenih zborov je proizvajal mešani zbor tudi Premrlovo „Pesem žrjavov“, posvečeno Gerbiču ob sedemdesetletnem slavlju. Pesem je lepo zamišljena, krasno inter-

pretirana, učinek impozanten; ves izraz preprost, a eleganten. Proizvajanje je bilo dobro; tempo bi bil v uvodnem stavku lahko malo hitrejši.

Otvoril in zaključil je koncert orkester „Slov. Filharmonije“ pod vodstvom g. Czajaneka z jugoslovansko balado, oziroma rapsodijo. Prva se nam zdi boljša v koncepciji in izpeljavi kot druga. Gotovo pa sta obe točki na našem revnem orkestralnem polju dobrodošla komada.

Pevski zbor se lepo razvija v rokah pevovodja g. Svetka. Odprta mu je pot do lepega cilja na polju slovenske glasbene prosvete. Po začrtani poti nam bo z enako disciplino in vztrajnostjo mogel nuditi vedno več dovršenih stvari.

„Ljubljana“ je na polju naše kulture med najpomembnejšimi društvi, njene prireditve zaslužijo vsega priznanja in resnega vpoštevanja.

Marko Bajuk.

O Vodnikovem podpisu

nam piše dr. Avg. Stegenšek: „V zadnji številki „Dom in Sveta“ (l. 1911. str. 42.) je gospod Adolf Robida čital v sklepčnih kljukah Vodnikovega podpisa besedico „Iliria“. Vendar pa je to čisto navaden znak lastnoročnosti, t. zv. manu pro-

GIOVANNI SCHIAPARELLI

pria. Tidve latinski besedici sta se pri podpisih izkrajaj zapisavali, in sicer čezdalje bolj kratko, dokler se niso iz teh kratic razvili izbočeni repi, s katerimi mi dičimo pri podpisih svoja imena. Navadno so se poteze črke *m* pisale navpično, počez pa so se polagale poteze dveh *p* koncem se je obešal še *ia*... Vodnik pa je svoj znak pisal prav skrbno in nalašč ornamentalno. O kakem *l*-ju ali *r*-u pa ni v njem sledu.“

Isto nam je izporočil tudi dr. Mantuani. P. Kalist Medič nam piše:

„V frančiškanskem samostanu v M. Nazaretu — domačini pravijo v Nazarijih — v Savinjski dolini se je l. 1863. do 1864. nahajala novincem v pouk latinska knjiga z naslovom „Schola religiosa“. Nekje v tej dokaj obsežni knjigi sem našel Vodnika podpisanega še s samostanskim imenom „Fr. Marcellanus Vodnik“ s prav tako manuproprijo, s kakršno se je podpisaval kot dušni pastir na Koprivniku. Umevno je, da me je zelo zanimal že podpis sam novinca Vodnika, še bolj je pa moja pozornost vzbujala zares čudna njegova manuproprija. Da bi pa v Vodnikovi manupropriji skrita tičala

beseda ‚Iliria‘, to mi kajpada še na um ni prišlo. Ko je Vodnik vstopil v samostan, skoraj gotovo še ni imel 20 let. Podpisal se je v omenjeni knjigi brez dvojbe pred letom 1780. Na ‚Ilirio‘ pač takrat še ni mislil. Appendix *ia* pri manupropriji sem imel jaz vedno za zadnji dve črki besede manupropria, in tako menim še zdaj.“

Nadalje nam je poslal prof. Kržišnik o Vodnikovem podpisu naslednje pojasnilo:

OD ZEMLJE RAZSVETLJENA POKRAJINA NA MESECU

„Vedel sem že iz izkušnje, da so se okrog l. 1800. podpisovali zlasti duhovniki kot voditelji župnijskih matic s podpisom in okrašenim okrajšanim pristavkom ‚manu propria‘ (t. j. lastnoročno). Zadnja črtica o idealnem podpisu Vodnikovem je pa gnala mene, g. kaplana Dagarina in g. jur. Ilca, da smo šli 27. decembra 1910 gledat, kako se je podpisoval Vodnik kot ribniški kaplan. Občudovali smo na treh straneh njegovo lepo pisavo in ravnotako tudi privesek ‚manu propria‘ v olepšani in okrajšani obliki. Tudi drugi gospodje (razen enega) so na tistih treh straneh pristavili podpisu svojemu nekaj kračk s črkami *ia* na koncu.“

Tudi v krstni knjigi v Loškem potoku, kamor je Vodnik hodil kot ribniški kaplan pomagat, je zasledil župnik g. M. Poč enako Vodnikovo manuproprijo. Iz vsega tega je razvidno, da je ‚Iliria‘ v Vodnikov podpis vmišljena; dobro je, da se je stvar pojasnila, zlasti ker se je nekaj časa tudi na kranjskih srednjih šolah Vodnikov podpis po ilirsko razlagal.

Uredništvo.

Slovenska revija.

Čas. (V. 1. in 2.) Dr. Mantuani razpravlja „O sociologiji umetnosti“. Sklepa, da umetnost peša vsled neurejenih in slabo urejenih socialnih odnošajev. Krivda tiči v prvi vrsti pri umetnikih, ki zahtevajo pretirane cene, in pri občinstvu. Treba je razmerje med občinstvom in umetniki postaviti na trdno podlago krščanske morale. — Dr. Adlešič popisuje obširno v „Socialnih tvorbah pri Jugoslovanih“ za-

drugo, ki mu zavzema srednjo pot med individualizmom in socializmom. — Dr. Pavlica razmotriva „Marxov nauk o delu in veljavi“. Sklepa, da je veljava stvari izključno sad človeškega dela, ne nje rabne vrednosti. — V „Opombah k Marxovi teoriji o delu in veljavi“ mu dr. Aleš Ušeničnik z ostro logiko odgovarja, da se veljavnost stvari ne ceni le po delu, ki je gotovo najimenitnejši činitelj vrednosti, ampak tudi po njih porabnosti.

Naši zapiski (VIII. 1.) prinašajo prvo polovico članka dr. Tuma „Sociologija“, ki bi imel biti kritika Ušeničnikove „Sociologije“, pa se je razvil v medel in nemetodično sestavljen članek sploh. Dr. Tuma nima tiste jasnosti nazorov, ki bi ga usposobila, da oceni neizprosno dosledno pisano Ušeničnikovo knjigo.

Ljubljanski Zvon. (XXXI. 1.) Dr. Štrekelj prepričevalno dokazuje v članku „O nekaterih pobijanih pravilih slovenske pisave“ proti knjigi dr. Tominška „Antibarbarus“, da je izraz „se gre za kaj“ v pomenu „es handelt sich um“ napačen; pravilno da se sme rabiti le „gre za kaj“.

Slovan (IX. 2.) se odlikuje po svojem neuglajenem tonu, ki je bolj neokusen kot ciničen in ki ga nima s daj noben slovenskih leposlovnih listov. M. Pugelj, tajnik Matice, je napisal noveleto „Siromaki“, plod nefinega čustvovanja. („Čuda se bodo godila tedaj, čudežni časi bodo nastopili, nebesa bodo zinila na široko in svetnike bomo gledali kakor muhe skozi žabji golt.“) Nič manj dekadentna domišljija ni narekovala C. Golarju povesti o „Kmetu-kralju“. Kot „odgovorni“ urednik je podpisan na listu dr. Fran Ilešič, predsednik Matice Slovenske.

X. Y. Z.

„MARTOVI KANALI“

Naše slike.

Ker nam je v tej številki primanjkovalo prostora, smo odložili daljši informativen članek o egipčanski umetnosti za prihodnjič. — Makovski, čigar sliko prinašamo na čelu lista, nam predstavlja prizor iz bednega življenja ruskega ljudstva. — Ivanovičev „Vojni ples“ je njegova najslavnejša in najbolj razširjena slika. — Dne 9. januarja se je ponesrečil v Belgradu slovenski zrakoplovec Rusjan. Prinašamo njegovo fotografijo. Drzno se je dvignil v zrak, elegantno krožil kljub močnemu vetru precej časa nad glavami mnogoštevilnih občudovalcev — kar se mu zlomi eno krilo aeroplana. Padel je bliskovito na tla in obležal mrtev. Belgrad mu je priredil sijajen pogreb. — Nedavno je umrlaški učenjak Giovanni Schiaparelli, ki je prvi opozoril l. 1877. na mrežo črt na planetu Martu. Mislili so nekaj časa, da je to sistem umetnih kanalov, toda dokaza za to hipotezo do danes še ni.

Teodor Korn

pokrivalec streh in klepar
ter vpeljavec vodovodov

Ljubljana

Slomškova ulica št. 3 in 10

priporoča se p. n. občinstvu za izvrševanje vsakovrstnih

kleparskih del ter pokrivanje streh

z angleškim, francoskim in tuzemskim škrljem, z asbest-cementnim škrljem „Eternit“, patent Hatschek, dalje z izbočeno in ploščnato opeko, lesnocementno in strešno lepenko. Vsa stavbinska in galanterijska kleparska dela v priznani solidni izvršitvi. Poprave točno in ceno. Proračuni brezplačno in poštne prosto.

Obenem naznanjam, da sem kupil že 36 let obstoječo trgovino tvrdke Jos. Stadler v Ljubljani in bom isto nadalje vodil pod njegovim osebnim vodstvom ter vodstvom spretnih in zanesljivih kleparjev in monterjev v hiši Stari trg št. 9 kot podružnico. Istotako priporočam svojo podružnico v Trstu, Via Miramare št. 65, ki jo vodi poslovodja Franjo Jenko.

Kamnoseški izdelki iz marmorja za cerkvene in pohštvene oprave, spominki iz marmorja, granita ali sijenita, živo in ugašeno apno

se dob. pri

Alojziju Vodniku

kamenarskem mojstru

Ljubljana, Kolodvorska ulica

Domača tvrdka

Gričar & Mejač, Ljubljana

Prešernova ulica 9.

Najstarejša in največja trgovina z izgotovljeno obleko

Priporočava se prečastiti duhovščini v naročila za izvršitev raznovrstne

duhovniške obleke

iz zajamčeno dobrega, trpežnega blaga razne kakovosti, katerega imava prav mnogo v zalogi. Postreževa na željo z vzorci ter sva v stanu vsled nakupovanja v množinah in obširne trgovine postreči z istinito dobrim blagom in natančno izvršitvijo po najnižji ceni.

V zalogi imava

izgotovljene obleke

za gospode, dečke, gospe in deklice po naj-novejšem kroju in lepih vzorcih.

Zaloga

strajc, ovratnikov in kravat za gospode.

Ilustrirani ceniki so franko na razpolago.

Največja in najstarejša tovarna lončenih peči in raznih lončenih izdelkov

Avgust Drelse, Ljubljana

(mnogokrat odlikovana)

Priporoča se slavnemu občinstvu in prečastiti duhovščini v naročila na

štedilna ognjišča in peči

preproste in najfinejše, izvršene v poljubnih modernih barvah in vzorcih kar najbolj strokovnjaško, zanesljivo in trpežno, po najnižjih cenah. Župniščem, samostanom in šolam dovoljujem znaten popust. Ilustrirani ceniki so na razpolago.

Tovarna dežnikov in solnčnikov

L. MIKUSCH

v Ljubljani, Mestni trg šte. 15

priporoča svojo veliko zalogo

dežnikov in solnčnikov

preprostih in elegantnejši, solidno, trpežno izdelanih, po najnižjih tvorničkih cenah.

Prevleke in poprave se izvrše dobro in poceni.

Podobarski in pozlatarski atelije

Andr. Rovška naslednik

Ivan Pengov

Ljubljana, Kolodvorska ulica šte. 20

se priporoča prečastiti duhovščini in cerkvenim predstojništvom v naročila za izvrševanje vsakovrstnih strogo umetniško izvršenih oltarjev v raznih slogih, kipov in svetniških solj iz lesa, gipsa, marmorja in cementa itd.

Priznalna pisma na razpolago. Domača tvrdka.

PRIPOROČLJIVI PREPARATI c. in kr. dvornega založnika in papeževega dvornega založnika

Naročila se
točno
izvršujejo.

lekarnarja G. PICCOLI v Ljubljani, Dunajska cesta

MALINOV SIRUP izvrsten naraven izdelek v kilogramskih steklenicah po K 1.50, v sodih po K 1.— 1 kg.

ZELODCNA TINKTURA krepi želodec, pospešuje prebavljanje in odprtje telesa. Steklenica 20 vinarjev.

ZELEZNATO VINO krepi slabotne, malokrvne in nervozne osebe. Polliterska steklenica K 2.—.

ANTIRRHEUMON preizkušeno zdravilo zoper revmatične bolezni. Steklenica 50 vin.

SALMIJAKOVE PASTILE lajšajo hripavost in kašelj, mehčajo sliz. Škatlica 20 vin., 11 škatlic K 2.—.

Najsigurnejša prilika za štedenje!

Vzajemno podporno društvo v Ljubljani

sprejema vsak delavnik od 8. do 12. ure dopoldne hranilne vloge ter jih obrestuje

po $4\frac{3}{4}\%$

brez odbitka, to je: daje za 100 K čistih 4.75 K na leto.

Rentni davek plača hranilnica sama.

reg. zadruga z omejenim poročivom

Kongresni trg št. 19

Prolat Kalan Andrej l. r., predsednik.

Kanonik Sušnik Janez l. r., podpredsednik.

Dr. Fran Dolžak l. r., zdravnik v Ljubljani, podpredsednik.

Druge hranilne knjižice se sprejemajo kot gotov denar, ne da bi se njih obrestovan'je prekinilo.

Daje tudi svojim članom prednjme na osebni kredit, vračljive v 7 1/2 leta (90 mesecih) v tedenskih, oziroma mesečnih obrokih, kakor tudi posojila na zadolžnice in menice.

Specialiteta!

Dobi se samo pri svetovnoznani tvrdki:

Št. 412. Srebrna s 3 močnimi pokrovi K 32.50. — Št. 413. Srebrna z 2 močn. pokrovoma K 29.50. — Št. 414. Kovinasta s 3 pokrovi K 18.—. — Št. 415. Kovinasta z 2 pokrovoma K 15.50.

H. Suttner, Ljubljana

Mestni trg

Podružnica: Sv. Petra cesta 8

Najbogatejša zaloga vseh vrst ur, zlatnine in srebrnine, juvelov ter briljantnih nakitov.

Istotako ogromna izbira **osebito** priporočljivih specialitet, najnovejših precizijskih žepnih ur (z izpričevali točnosti). Stenske in salonske ure ter budilke najmodernejšega, trpežnega izdelka!

Največja razpošiljalna trgovina! Ceniki zastonj in poštine prosto. Neugajajoče se zamenja ali denar vrne!

Lastna tovarna ur v Svici
s tovarniško znamko IKO